

**T.C.
ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI**

**SINIRAŞAN SULARLA İLGİLİ ULUSLARARASI HUKUKİ
METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

-UZMANLIK TEZİ-

**HAZIRLAYAN
ÇAĞATAY AKĐA**

ANKARA – 2014

**T.C.
ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI**

**SINIRAŞAN SULARLA İLGİLİ ULUSLARARASI HUKUKİ
METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

-UZMANLIK TEZİ-

**HAZIRLAYAN
ÇAĞATAY AKÇA**

**DANIŐMAN
BANU KAYA**

ANKARA – 2014

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarım esnasında bu aşamaya gelmemde değerli yardım ve katkılarını benden esirgemeyen tez danışmanım Orman ve Su İşleri Uzmanı Banu KAYA'ya ve çalışma arkadaşlarıma sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Son olarak hayatımın her anında maddi ve manevi desteklerini her zaman arkamda hissettiğim aileme teşekkür ediyorum.

Temmuz, 2014

Çağatay AKÇA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR CETVELİ	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÇE- KAVRAMLAR-DOKTRİNLER.....	6
1.1.Tarihçe	6
1.1.1.Genel Olarak	6
1.1.2. Roma Hukuku	7
1.1.3 İslam Hukuku.....	9
1.2. Kavramlar	11
1.2.1. Ortak Sular	11
1.2.2. Kıyıdaş Devlet	13
1.2.3. Paylaşılan Doğal Kaynak	13
1.2.4 Uluslararası Akarsu Havzası.....	15
1.2.5. Ulusal-Uluslararası Akarsu	18
1.2.5.1 Ulusal Akarsu.....	18
1.2.5.2. Uluslararası Akarsu.....	18
1.2.6. Uluslararası Sular Sistemi	20
1.2.7 Uluslararası Su Yolu	21
1.2.8 Yeraltı Suyu	22
1.2.9. Sınır Oluşturan – Sınıraşan Sular.....	23
1.2.9.1. Sınır Oluşturan Sular.....	23
1.2.9.2. Sınıraşan Sular	25
1.3. Sınıraşan Suların Kullanımına Yönelik Temel Doktrinler.....	27
1.3.1. Mutlak Ülke Egemenliği Doktrini (Harmon Doktrini)	28
1.3.2. Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini	33
1.3.3. Ön Kullanımın Üstünlüğü Doktrini	38

1.3.4. Hakça, Makul ve Optimum Kullanım Doktrini	42
1.3.5. Kıyıdaş Devletler Topluluğu Doktrini	47

İKİNCİ BÖLÜM

SINIRAŞAN SULARLA İLGİLİ ULUSLARARASI HUKUK OLUŞTURMA ÇABALARI	48
2.1. Genel Olarak	48
2.2. Uluslararası Hukuk Derneği.....	51
2.3. Uluslararası Hukuk Enstitüsü.....	54
2.4. Diğer Uluslararası Belgeler.....	55
2.4.1. 1923 Cenevre Sözleşmesi	55
2.4.2. 1933 Montevideo Sözleşmesi	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BM-AEK SINIRAŞAN SU YOLLARININ, ULUSLARARASI GÖLLERİN KULLANIMI VE KORUNMASI SÖZLEŞMESİ (1992 HELSİNKİ SÖZLEŞMESİ).....	57
3.1.Sözleşmenin Tarihsel Gelişim Süreci	57
3.2. Sözleşmenin Hükümleri.....	60
3.2.1 Genel Olarak Değerlendirme	60
3.2.1.1. Tüm Tarafları İlgilendiren Hükümleri	60
3.2.1.2. Kıyıdaş Tarafları İlgilendiren Hükümler	65
3.2.1.3. Kurumsal Yapılanma	70
3.2.2. Sözleşmeye Göre Uyuşmazlıkların Çözüm Yöntemleri	71
3.3 Sözleşmenin Yürürlüğe Girme Usulü ve Güncel Durumu	72
3.4. Sözleşmenin Hukuksal Durumu.....	73
3.4.1. Uluslararası Hukukun Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi	73
3.4.1.1. Asli Kaynaklar	74
3.4.1.1.1 Antlaşmalar	74
3.4.1.1.2. Teamül	74
3.4.1.1.3. Hukukun Genel İlkeleri.....	75
3.4.1.2. Yardımcı Kaynaklar	75
3.4.2. Taraf Olmayan Ülkelerin Hukuksal Durumu.....	76
3.5. Sözleşmenin Alt Protokolleri	78

3.5.1. Su ve Sağlık Protokolü.....	78
3.5.2. Sivil Sorumluluk Protokolü	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BM ULUSLARARASI SU YOLARININ ULAŞIM DIŞI MAKSATLARLA KULLANIMINA İLİŞKİN SÖZLEŞME (1997 BM SÖZLEŞMESİ) 80

4.1. Sözleşmenin Tarihsel Gelişimi	80
4.2. Sözleşmenin Hükümleri.....	82
4.2.1. Genel İlkeler.....	82
4.2.2. Diğer Esaslar	96
4.2.3. Sözleşmeye Göre Uyuşmazlıkların Çözüm Yöntemleri	99
4.3. Sözleşmenin Yürürlüğe Girme Usulü ve Güncel Durumu	101
4.4. Sözleşmenin Hukuksal Durumu.....	103

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ..... 106

5.1. Su Çerçeve Direktifine Genel Bakış	106
5.2. Su Çerçeve Direktifi'nin Avrupa Birliği Hukukunun Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi.....	110
5.3. Su Çerçeve Direktifinin Sınırışan Sulara İlişkin Hükümleri	113
5.3.1 Genel Olarak Değerlendirme	113
5.3.2. Su Çerçeve Direktifi ve Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Direktifi'nin Sınırışan Sulara İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi	119
5.3.3. Avrupa Birliği'nin Taraf Olduğu Sınırışan Sulara İlişkin Diğer Sözleşmeler ..	123
5.3.2.1 Aarhus Sözleşmesi	123
5.3.2.2. Espoo Sözleşmesi.....	124

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN SINIRAŞAN SULAR POLİTİKASI 126

6.1. Türkiye'nin Su Potansiyeli.....	126
6.2. Sınırışan Havzalarımız	129
6.2.1. Meriç Havzası	129
6.2.2 Çoruh Havzası.....	131

6.2.3. Kura-Aras Havzası	131
6.2.4. Asi Havzası	133
6.2.5. Dicle-Fırat Havzası	134
6.3. Türkiye'nin Sınırşan Sular Politikası	136
SONUÇ	144
KAYNAKÇA	149

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
AT	: Avrupa Topluluğu
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BM-AEK	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
BM-UHK	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu
C.	: Cilt
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
DSİ	: Devlet Su İşleri
ORSAM	: Ortadoğu Su Araştırmaları Merkezi
km.	: Kilometre
km³	: Kilometre küp
m³	: Metreküp
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SÇD	: Su Çerçeve Direktifi
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UHD	: Uluslararası Hukuk Derneği
UHE	: Uluslararası Hukuk Enstitüsü
VAHS	: Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
vd.	: ve devamı
vb	: ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

ÖZET

20.yüzyılın başlarından itibaren sınıraşan suların paylaşımı ve kullanımı konusu, ülkeler arasında sorun olmaya başlamış ve sorunun çözümü konusunda çeşitli doktrin ve görüşler ortaya atılmıştır. Uluslararası su hukukunun, bu alana ilişkin çözmek zorunda olduğu problem sahaları oldukça fazladır. Bunlar arasında sınıraşan sular konusunda kavram sorunu, devletlerin uluslararası akarsulardan endüstriyel, enerji ve tarımsal amaçlı faydalanma hakkının tespiti ile bu faydalanma hakkının diğer kullanıcı devlet veya devletlere vereceği zararın önlenmesi hususu ve uyuşmazlıkların çözümü önemli sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca sınıraşan sular konusunda günümüzde gelinen nokta açısından, sınıraşan sulara ilişkin düzenleme alanı önceleri miktar bakımından kullanımına ilişkin iken günümüzde hem miktar hem de kalite bakımından koruyucu düzenlemeler de bu alandaki hukuksal metinlerde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ilk iki bölümde; sınıraşan sular konusunda kavram tartışmaları ele alınmış ve devletlerin hukuksal durumları sınıraşan suların kullanımı konusunda öğretilerde gelişen farklı yaklaşımlar çerçevesinde tartışılmıştır. Ayrıca sınıraşan suların ulaşım dışı maksatlarla kullanımına ilişkin uluslararası hukukun nasıl geliştiğini, bu sularla ilgili ne gibi ilke ve kuralların oluştuğu konusunda Uluslararası Hukuk Derneği ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü gibi kurumların yaptığı çalışmalar incelenmiştir.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde ise 1992 tarihli Sınıraşan Su Yollarının, Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi; 1997 tarihli Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Maksatlarla Kullanımına İlişkin Sözleşmesi ve AB Su Çerçeve Direktifi'nin tarihsel gelişimleri, sınıraşan sular konusundaki hükümleri ve güncel durumları üzerinde durulmuştur. Bunlarla birlikte söz konusu hukuksal metinlerin üçüncü taraflara hukuksal etkisi tartışılmış ve ülkemizin bu sözleşmelere ilişkin hukuksal durumu ele alınmıştır.

Son bölümde ise su kaynaklarının yaklaşık %36'sının sınıraşan su kaynağı niteliği taşıdığı ülkemizin su politikasının tarihsel gelişimi ve esasları ile sınıraşan havzalarımız hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sınıraşan sular, uluslararası hukuk, sözleşme, Su Çerçeve Direktifi, Birleşmiş Milletler, sınıraşan su politikası

ABSTRACT

Sharing and utilization of transboundary waters has become an issue among countries since the beginning of 20th century and several views and doctrines are offered for the solution of the issue. There are numerous troubled areas in this field that international water law should address. How to conceptualize transboundary waters; how to determine what kind of rights do countries have to benefit from international waters for industrial, agricultural and energy ends; how to prevent these rights to harm other beneficiaries and how to solve disagreements come to the fore as the most important problems.

Also, today as for the point that issue of transboundary waters has come, whereas regulatory considerations were first about utilization by mass, now we encounter regulatory protections for quality as well as quantity in legal aquis.

In scope of this study, in the first two chapters, conceptual discussions about transboundary waters are detailed around how states would be positioned according to the different approaches in the doctrine. Else, the studies by International Law Association and Institute for International Law about how international law on the non-navigational use of transboundary waters is developed and what kind of rules and principles are deployed concerning this type of waters.

In the third, fourth and fifth chapters, historical development, actual situation and related provisions of the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes dated 1992, the Convention on the Non-Navigational Use of Transboundary Watercourses dated 1997 and the EU Water Framework Directive are examined. And what kind of legal repercussions these conventions bring for third parties and legal position of our country before these provisions are evaluated.

Last chapter details historical development and fundamentals concerning water policy of our country, 36% of whose water resources fall into category of transboundary waters and gives information about our transboundary river basins.

Key Words: Transboundary waters, international law, convention, Water Framework Directive, United Nations, transboundary water policy

GİRİŞ

Sunduğu fırsatlarla bütün canlıların olduğu gibi insanlığında devamını sağlayan su, diğer yandan doğal felaketlere de neden olabilmektedir.¹ Yeryüzünde, insanoğlunun hayatını devam ettirebilmek için kullanmak zorunda olduğu kaynakların hiç biri sınırsız değildir.² Su, bir bireyin varlığından bir ulusun politikasına değin her ölçekte yaşamı sürdürmedeki üstün rolü nedeniyle, toplumsal ve ekonomik gelişmeler için önem taşıyan bir kaynaktır. Fakat suyun, nüfus artışına bağlı olarak kişi başına kullanılabilir niceliğın azalması, teknoloji ve kentleşme sonucu gereksinmelerin çeşitlenmesi, su kaynaklarının çevresel kirlenmeden yeterince korunamaması ve küresel iklim değışikliği gibi nedenlerle, tüm dünyada hızla nitelik ve nicelik yitirmekte ve gerekli istemi karşılamaktan uzaklaşmaktadır. Yeryüzünde kullanılabilir su kaynaklarının giderek tükenmesi ve kirlenmesi, buna karşılık dünya nüfusunun hızla artmasından ötürü ihtiyaç sebebiyle su günümüzün en önemli ve stratejik maddelerinden biri haline gelmiştir.³ Dünya nüfusunun %33'ü, mevcut kaynakların yetersiz olduğu ülkelerde yaşamaktadır. Yaklaşık bir milyarı aşkın insan, temiz içme suyu bulamamaktadır. Bu sayının, önümüzdeki 25 yılda nüfus artışıyla orantılı olarak daha da yükselmesi beklenmektedir.⁴

Yer yüzündeki su kaynaklarının %2,5'i tatlı su kaynaklarıdır. Tatlı suyun %68,7'si buzullarda, %30,1'i yeraltı suyu olarak, %0,4'ü ise atmosfer ve yüzeyde bulunmaktadır. Söz konusu 0,4'lük oranın %67,4'ü tatlı su göllerinde, %8,5'i sulak alanlarda, %12,2'si toprak nemi olarak, %1,6'sı nehirlerde, %9,5'i atmosferde ve %0,8'i bitki ve hayvanlarda bulunmaktadır.⁵ Kutuplardaki ve yükseltilerdeki buzulları, çıkarılması ekonomik olarak gerçekçi gözükmeyen derin yeraltı su kaynakları ve eko-sistemin devamlılığı için doğal yatağında bırakılması gereken tatlı

---

¹Bağış, Ali İhsan, Ortadoğu Su Meselesinde Türkiye Ve Gerçekler,,
<http://www.dunyasugunu.org/gecmis-22-martlar/2004-ortadoguda-su-meselesi-ve-turkiye/> (En son erişim:9 Mayıs 2014)

² Suyun Stratejik Dalgaları, <http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/SuyunStratejikDalgaları.pdf> (en son erişim: 27/01/2014)

³ Abay, Onur – Baykan, N.Orhan, Büyük Ortadoğu Projesi Su Politikaları, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi C.2, Ankara 2008, s.459-470, s.459-460

⁴Göknel, M. Mete, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Su Kaynakları ve Politikalar, Odtülüler Bülteni- Eylül 2006 , s.12-15,s.12

⁵ UNESCO, Water, A Shared Responsibility: The United Nations World Development Report II, Paris, Berghahn Books, 2006 ,s.121

su miktarı düşünülduğünde; dünyada kullanılabilir tatlı su kaynaklarının oranı %1'in altına inmektedir.⁶

Ulaşılabilir tatlı su miktarının azlığı, küresel iklim değişikliği ve kirlenme gibi faktörler göz önüne alındığında sınıraşan sular ülkeler açısından gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Yeryüzünde pek çok akarsu, bir ülkede doğduktan sonra başka bir ülkeye/ülkelere geçmekte ve "sınıraşan su" niteliğini taşımakta, bazıları yer yer iki ülke arasındaki sınır boyunca da akarak "sınır oluşturan su" işlevini görmektedir.⁷ Yerküre üzerinde yaklaşık 263 adet sınıraşan nehir havzası bulunmakta olup,⁸ bu havzalar yerkürenin yarısını kaplarken, toplam su kaynaklarının %60'ını oluşturmaktadır ve dünya nüfusunun % 40'ından fazlasını etkilemektedir.⁹ (Yaklaşık 3 milyar insan sınıraşan su kaynaklarından ihtiyaçlarını karşılamaktadır.) Coğrafi olarak yaklaşık Avrupa'da 69, Afrika'da 59, Asya'da 57, Kuzey Amerika'da 40, Güney Amerika'da 38 adet uluslararası havza vardır.¹⁰

Tatlı su kaynakları dünya üzerinde eşit dağılmamıştır. Özellikle Avrupa ve Amerika bol su kaynaklarına sahipken, Ortadoğu gibi bölgeler ise günden güne su kıtlığı ile karşı karşıya gelmektedir. Bu sebeple, sınıraşan suların yönetimine ilişkin kurumların oluşturulması ve başarılı olamamasında farklılıklar gözlenmektedir. Avrupa'da, Tuna ve Ren Nehri sularının yönetimi için oluşturulmuş kurumlar uzun süredir görevlerini yerine getirmektedir. Kuzey Amerika'da ise ABD-Kanada arasında karşılıklı olarak 50 yıldır, sınıraşan suların yönetimi için kurumlar varlıklarını sürdürmektedir. Fakat söz konusu Ortadoğu olduğunda nehirlerin ortak yönetiminde çok az başarılı olunmuştur, çünkü suyun kıtlaşan bir kaynak olduğu bu bölgede su, devletlerin bekası için önemli bir kaynaktır. Kıt bir kaynak üzerinde

---

⁶ Can, Hasan Hüseyin, Türkiye'nin Sınır Aşan Suları, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi C. 12, S. 2, s.62-64, s.62-63

⁷ Öziş, Ünal- Türkman, Ferhat – Baran, Türkay- Özdemir, Yalçın - Dalkılıç, Yıldırım, GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ VE SU SİYASETİ, TÜRKİYE MÜHENDİSLİK HABERLERİ, S.420-421-422 / 2002/4-5-6, s.35-45, s.35-36 (ÖZİŞ vd., GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ VE SU SİYASETİ)

⁸ UN-Water, Water Security and the Global Water Agenda, United Nations University, Canada, 2013, s.7.

⁹ MADEN, TUĞBA EVRİM, Su Savaşı Senaryoları Birgün Gerçekleşebilir mi?, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar/Yazdir.aspx?ID=2139> (en son erişim :04/03/2014)

¹⁰ Meredith A. Giordano and Aaron T.Wolf, "The World's Freshwater Agreements: Historical Developments and Future Opportunities ", Atlas of International Freshwater Agreements, New York, UNEP, 2002, s. 1

devletlerin ortak bir karara varması ve ortak bir yönetim sağlayabilmesi zorlaşmaktadır.¹¹

Sınıraşan sularla ilgili anlaşmazlıklar suya olan talebin çeşitli çıkarlar doğrultusunda çatıştığı durumlarda ortaya çıkar. Çıkan uyuşmazlıklara ilişkin olarak ülkeler arasında M.S. 805-1984 yılları arasında sınıraşan sular ile ilgili gene olarak 3600 anlaşma tespit etmişlerdir. 1814 yılından günümüze kadar uluslararası suların ulaşım dışı maksatlarla kullanımına ilişkin olarak yapılmış yaklaşık 300 civarı antlaşma tespit edilmiştir.¹² Sınıraşan sulara yönelik olarak yapılmış olan toplam 300 kadar antlaşmanın üçte ikisi gibi büyük bir çoğunluğu sınıraşan sularda işbirliği konusunda büyük ilerleme gösteren Avrupa ve Kuzey Amerika bölgeleri devletlerince akdedilmiştir.¹³ Sınıraşan su kaynakları tahsisi ve paylaşımı konusunda yapılan birçok ikili veya çok taraflı antlaşmanın mevsimsel/yıllık yağış ve akış farklılıkları; olası kuraklık ve taşkın koşulları gibi sınıraşan su havzalarında ortaya çıkabilecek doğal ve insan kaynaklı önemli değişimleri içermediği gözlenmektedir.¹⁴ Yapılan bu antlaşmaların oluşturulması aşamasında iklim değişikliğinin yarattığı belirsizlik ve risklerin göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. İklim değişikliği gibi faktörleri ihtiva etmeyen bu antlaşmalar devletler arasında sınıraşan sular konusunda yaşanan uyuşmazlıkların giderek artmasına yol açmaktadır.

Bu ikili veya çok taraflı antlaşmaların varlığına rağmen sınıraşan sular hususunda önemli birçok husus ihtilaf konusu olabilmektedir. Siyasi iradenin ülkelerarası işbirliği için yeterli olmaması, geçmişe dayalı karşılıklı güven eksikliği ve tarihsel arka plan, sınıraşan sular konusunda işbirliği seçeneklerini sınırlandırabilmektedir. Aynı zamanda bugüne kadar sınıraşan sulara ilişkin olarak uluslararası düzeyde üzerinde mutabakata varılmış bir antlaşma metni

---

¹¹ Maden, Tuğba Evrim, Sınıraşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu, Ortadoğu Analiz, C.5, S.53, Mayıs 2013, s.23-31, s.23-26

¹² Öziş vd., GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ VE SU SİYASETİ, 35-36; Sert, Mahmut- Opan, Mücahit, Sınıraşan Sularda İşbirliğini Artıracak Koşullar, TMMOB Su Politikaları Kongresi, Ankara 2006, s.550-557, s.550-551; Aaron T.Wolf , "Conflict and Cooperation Along International Waterways", Water Policy, Vol.1, No.2, 1998 , BM ve FAO su anlaşmazlıkları çözümü ile ilgili işbirliği ve anlaşma verilerini bir araya getirerek sonuçlara ulaşmıştır.

¹³ Sert, Mahmut- Opan, Mücahit, Sınıraşan Sularda İşbirliğini Artıracak Koşullar, s.550-551

¹⁴ Kibaroglu, Ayşegül, Küresel İklim Değişikliğinin Sınıraşan Su Kaynakları Politikasına Etkileri, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, C.1, Ankara 2008, s. 347-355, s.347-349

oluşturulamaması da, bu olasılıkların geliştirilmesi ve iyileştirilmesine imkân vermemektedir.

Tarihsel olarak 19. yüzyılın sonlarına kadar akarsulardan faydalanma, ulaşım, balıkçılık ve küçük çaplı sulamalarla sınırlı kalmış ve devletler arasında seyrüsefer dışında, fazla bir sorun oluşturmamıştır. Akarsuların, söz konusu dönem içinde sorun oluşturmama nedenleri arasında, yoğun tarımsal sulama ya da endüstriyel kullanımın yokluğunun yanı sıra, o dönemin politik yapısı en büyük etkidir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra doruk noktasına ulaşan bağımsızlık hareketleri neticesinde parçalanmış imparatorluklar, gerilerinde birçok devlet bırakmışlardır. Daha önceleri tek bir yönetim altında idare edilen havzalarda, birçok ulusal devlet egemen hale gelmiş ve bu yeni ülkeler arasında sınıraşan veya sınır oluşturan akarsuların kullanımına ilişkin sorunlar çıkmasına neden olmuştur.¹⁵ Bu sorunlar sınıraşan sulara ilişkin hukukun gelişiminde de etkili olmuştur. Suların ulaşım dışı maksatlarla kullanımının artması birçok yeni kavramın ve doktrinin doğmasına neden olmuştur. Ancak tarihsel süreç içinde sınıraşan sular ilişkin genel bir mutabakat sağlanamamıştır. Bölgesel bazda bir takım metinler karşımıza çıksa da uluslararası alanda genel bir kabulden söz edebilmemiz mümkün değildir. Bu alanda uluslararası hukukun kaynakları açısından yaşanan sıkıntı da önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin çıkarlarını ön planda tutması kapsamlı bir düzenlemenin önündeki en büyük engeldir.

Ülke sınırları içerisinde bulunan sular için Roma Hukuku'ndan başlayarak İslam Hukuku'nda, anayasalarda ve diğer iç hukuk düzenlemelerinde su kullanıma ilişkin esaslar her zaman devletler tarafından yürütülmüştür. Bu açıdan sulara ilişkin hukuk sistemlerinin günümüze gelinceye değin geçirdiği zengin bir tarihsel süreç söz konusudur. Ancak sınıraşan sular bakımından devletlerarası ilişkileri düzenleyen kurallar için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Çalışmamız kapsamında sınıraşan sular hukuku bakımından uluslararası hukuk alanında önem arz eden 1992 tarihli Sınıraşan Su Yollarının, Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi, 1997 tarihli Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Maksatlarla Kullanımına İlişkin Sözleşmesi ve AB Su Çerçeve Direktifi (2000/60/AT) tarihsel

---

¹⁵ Bir, Mustafa, Akarsulardan Faydalanma ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuku İlgilendiren Akarsuları (Yayınlanmamış Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1986, s.6

gelişimleri ile birlikte ele alınarak bu alandaki hukuki düzenleme çalışmaları değerlendirilecek, ayrıca tatlı su kaynaklarının üçte birinden fazlası sınıraşan nitelik taşıyan ülkemizin zikredilen uluslararası sözleşmelere ilişkin hukuksal pozisyonu ve sınıraşan sularla ilgili politikamız incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÇE- KAVRAMLAR-DOKTRİNLER

1.1.Tarihçe

1.1.1.Genel Olarak

Her insan topluluğu dünya üzerinde bir yer işgal eder. Başka bir ifade ile insan topluluklarının tümü coğrafi bir mekâna sahiptir. Coğrafi mekân, üzerinde yaşayan toplulukların maddi hayatlarına değişik biçimlerde etki etmektedir. Örneğin, deniz kenarında oturan insanlarla yaylalarda oturanların, nehir kenarında oturanlarla bozkırlarda oturan toplumların yaşantıları birbirinden farklıdır. Bu durumda tarihi olaylar toplumların üzerinde yaşadıkları coğrafi mekânların toplumlara etkileri çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.¹⁶

Uygarlığın doğup geliştiği bölgelerden biri olan Anadolu ve Ortadoğu coğrafyası; M.Ö. 3000 yıllarından itibaren insanlara sağladığı su kaynağı ve ulaşım maksatlı kullanılan sular ile temel yerleşim ve uygarlık alanlarından birisi olmuştur.¹⁷ Su özellikle bu bölgede varlığı ile medeniyetin beşiği olurken, yokluğu da bu medeniyetlerin yıkılmasına yol açmıştır. Bilinen en eski uygarlık, ilk kez Fırat ve Dicle kıyılarında (Mezopotamya) kurulmuştur. Arkeologlar bu bölgede 4200 yıl önce, 300 yıl boyunca etkisini gösteren bir kuraklığın, Ortadoğu'nun ilk uygarlıklarından Akad Uygarlığını çökerttiğini belirlemişlerdir.¹⁸ Eski çağlarda Ortadoğu suları neredeyse su hukukunun ve hidrolojinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki Nuh söylencesinde görülmüş taşkınının Fırat'ın güneyini yaklaşık 150 gün su altında bıraktığı ve Babil kenti Ur'da yıkıma yol açtığı düşünülmekte ve Hammurabi yasalarının sulama ile ilgili kısımlar ihtiva ettiği bilinmektedir.¹⁹

---

¹⁶ Ünsal, Veli, Eskiçağda Anadolu Su Kaynakları (Orta ve Doğu Anadolu)Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.28, 2012, s.209-224, s.209-211

¹⁷ Saltürk, Metin, Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S.3, Haziran 2006, s.21-40, s.22

¹⁸ Konuralp, Pamukçu, Su Politikası, Bağlam Yayınları, İstanbul 2000, s. 35

¹⁹Wolf A. T., Middle East Water Conflicts and Directions for Conflict Resolution, , Washington D. C., International Food Policy Research Institute, March, USA, 1996, (http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNABY541.pdf), s.27

Uluslararası alanda sınır aşan suların kullanımından kaynaklanan sorunların çözümüne yönelik çabaların tarihsel geçmişi çok eskilere kadar götürülebilir. Mezopotamya'daki iki site devleti Umma ve Lagaş arasında sulama suyunun dağıtımından kaynaklanan uyuşmazlık, yaklaşık MÖ 3100'de tarihte kayıtlı ilk antlaşmayla çözümlenmiştir.²⁰ Eski Yunanda dinsel nitelikte bir belgeyle on iki Yunan devleti, savaşta ve barışta, akarsu yatağını değiştirmeme veya akarsuyun kullanımına zarar vermeme yükümünü kabul etmişlerdir.²¹

Bundan sonra büyük su kütlelerini kapsayan antlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu anlaşmaların çoğu suyollarının ulaşım amaçlı kullanımı ile ilgilidir. Ama günümüzde suyollarının ulaşım dışı amaçlı kullanımı ile ilgili antlaşmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.²²

1.1.2. Roma Hukuku

Romalılar iklim nedeniyle, Mezopotamyalıların aksine büyük sulama faaliyetlerine girişmemişlerdir. Corpus Iuris Civilis'te suların paylaşımında kullanıcılar arası rekabete değinilmiştir.²³ Roma hukukunda kıyıdaş maliklere, sular üzerinde mutlak faydalanma hakkının tanınması eğilimi ağır basar.²⁴ Genel olarak su kaynakları, doğal ve fiziki yönden, yeraltı ve yerüstü suları olarak ayrılabilirler. Bunlardan doğal yüzeysel su mecraları nehirler flumina ve nehir olarak adlandırabilecek genişlikte olmayan akarsular rivi olarak adlandırılırdı.²⁵ Oysa hukuksal açıdan sular, klasik olarak eskiden beri genel sular ve özel sular biçiminde ele alınırlar. Genel sular üzerinde kişisel mülkiyet tesis edilemez. Bunlar niteliklerinden dolayı kimsenin mülkü olmayıp, devletin egemenliği altında bulunan sulardır. Özel sular ise kamu malları dışında kalarak, özel hukuk alanına giren ve

---

²⁰McCaffrey, S., Water Scarcity: Institutional and Legal Responses, The Scarcity of Water Emerging Legal and Policy Responses, Ed. Edward H.P.Brans, Esther J. De Haan, Andre Nolkaemper and Jan Rinzema, London 1997, s.43

²¹ Aktaş Acabey, Münevver, Sınıraşan Sular: Hukuki Rejim,Dicle-Fırat ve Türkiye'nin Diğer Sınıraşan Suları, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s.12

²²Maden, Sınıraşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu , s.26

²³ Acabey, s.6

²⁴Sar, Cem, Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı, Ankara, 1970,182 vd

²⁵Günveren, Güzide Burcu, Roma Hukukunda Su Hakları-Çeviri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s.309-312, s.309

özel mülkiyete konu olan sulardır. Ancak bu iki kategori suyu belirtecek kesin ölçütleri bulmak da her zaman kolay ve imkan dahilinde değildir.²⁶

Cermen hukuku ise, suların kamu yararına kullanımını esas alarak, akarsulan ortak mal olarak nitelemiş, bunlar üzerinde özel mülkiyete izin vermemiştir. Kıta Avrupası'nda, Roma hukukunun esasları etkindir.²⁷

Klâsik dönemde suların yetersiz olması gibi koşulların etkisiyle, Harmon Doktrinine (mutlak ülkesel egemenlik doktrini) temel olabilecek düşünceler hâkim olmuş, daha sonra bu görüşü yumuşatmak için önceki kullanım ilkesi desteklenmiştir.²⁸

Roma hukukunda, bütün yıl boyunca akan akarsuların kamuya ait olduğu kabul edilmiştir.²⁹ Bu ayırım Avrupa'da etkili olmuştur. Fransa'da ise bu ayırmadan farklı bir yaklaşım benimsenerek ulaşım elverişlilik sürekliliğinin yerini almıştır. Sar ise, Roma hukukunda devamlı olarak akan ve ulaşım elverişli akarsuların genel sulara girdiğini ifade etmektedir.³⁰ Bu sular özel mülkiyete konu teşkil etmeyip, herkesin faydalanma ve kullanımına açık bırakılan sulardı.

Buldukları taşınmazın mütemmim cüz'ü olan sular yani özel mülkiyete konu olabilen sular kıyıdaş malikin mutlak tasarrufu altındaydı. Ancak yukarı kıyıdaş durumunda bulunan malik, suları sırf başkasına zarar vermek amacıyla kullanamazdı. Aşağıda bulunan taşınmazın malikine kendi ihtiyacını aşan suları komşuluk hukuku uyarınca bırakmak zorundaydı.³¹ Bu kurala *maxim sic utere tuo ut alienum non laedas* (malını komşuna zarar vermeyecek şekilde kullan) adı verilmişti.³²

Kaeckenbeck, Roma hukukunda ulaşım elverişli olan akarsuların kamu akarsuları olduğunu belirtilerek, bunlar üzerindeki hakları, halkın, devletin ve kıyıdaş

---

²⁶ Su Hukuku, <http://www.volkanderinbay.com/tarimnet/sukaynaklari.asp?konuno=6> (en son erişim :10/04/2014)

²⁷ Sar, s.182.

²⁸ Acabey, s.6-7

²⁹ Tahiroğlu, Bülent, Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları, İstanbul 1981, s.105.

³⁰ Sar, s.182.

³¹ Sar, s.183

³² Hukuk Sözlüğü,

<http://www.duhaime.org/LegalDictionary/S/SicUteraTuoUtAlienamNonLaedas.aspx> (En son erişim: 20/04/2014)

maliklerin hakları olarak üç gruba ayrılmıştır.³³ İlk grupta, ulaşım, balıkçılık, yüklerin yüklenmesi ve boşaltması ve bunun gibi haklar yer alır. İkinci grupta, akarsuyun iyi durumda tutulması ve denetim masraflarını karşılamak için vergi (titulus navium) toplanması, kanalizasyon işleri ve baraj yapma hakkı bulunmaktadır. Bu kapsamda baraj yapılması sebebiyle kıyıdaş malikler zarara uğrasalar da herhangi bir talepte bulunamayacaklardır. Üçüncü grupta, hâkimin kararıyla suların saptırılması, terkedilmiş bir yatağın paylaşımı veya bölünmesi hakkı, suyun hareketi yoluyla toprağa taşınan maddelerin paylaşımı (alluvio), yeni oluşan adaların paylaşımı hakkı ile üçüncü tarafların zararları için talepte bulunma haklarına zarar gelmeksizin, özel yetkiyle akarsuda tesislerin yapılması hakkı yer almıştır.

Roma hukuku, Hammurabi Kanunu başta olmak üzere, daha önceki hukukî ilkelerden etkilenmiştir. Hammurabi Kanununda, sel ve sulama düzenlemelerinin neden olduğu diğer zararlar nedeniyle, sulama yapan toprak sahiplerinin sorumluluğu ve tazminatla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.³⁴

1.1.3 İslam Hukuku

İslam hukukunda da su konusunda mülkiyet durumu başta olmak üzere çeşitli düzenlemeler mevcuttur. İslami hukukun modern anlamda ilk kodifikasyonu olan Mecelle de pek çok ülkede Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra dahi işlerliğini korudu.³⁵ İslâm hukukunda ot ve ateşin yanı sıra su da "mubah" sayılmıştır. Kural olarak su, "ortak eşya" kabul edilmiştir. Mecelle 'ye göre, başkasına zarar vermemek koşuluyla, mubah olandan herkes yararlanabilir.³⁶ Ayrıca Mecelle'nin 1266 ncı maddesi uyarınca ihraz edilmemiş suların herkese su içme hakkı tanınmaktadır. Genel olarak İslam hukukunda suyun kamusal boyutu ağır basmaktadır. Bu durumla birlikte kaynak ve kuyuların kıyıdaş malikin faydalanma hakkına konu oluşturması hususuna ilişkin düzenlemelerde mevcuttur. Ancak

---

³³ Acabey, s.8

³⁴ Acabey, s.10

³⁵ Sümer, Vakur, Orta Doğu ve Sınıraşan Sular: İslam Hukuku Ne Diyor, <http://www.fatihaktuel.com/yorum-analiz-orta-dogu-ve-sinirasan-sular-islam-hukuku-ne-diyor-53176.html> (en son erişim:04/04/2014)

³⁶ Acabey,s.6-7

malikin haklarında komşuluk hukukundan kaynaklanan bazı kısıtlamalar öngörülmüştür.³⁷

Mecelle’de umumi ve hususi sular ayrımı mevcut olup, bu kapsamda Mecelle’nin 1238 inci maddesinde umumî nehirleri şöyle tarif ediyor : “Kimsenin mülkü olmayan umûmî nehirler, herhangi bir topluluğun mülkü olan nehir yataklarında akmayan akarsulardır. Bunlar aynıyla mubahtır. Nil, Fırat, Tuna, Tunca işte bu umumî nehirlerdendir.”³⁸ Umumî sulardan ülke topraklarında kalanlar üzerinde devlet ve devletin tebaası (halk) istediği gibi faydalanır. Aydın’a göre devletlerarası olanlardan ise, mütekabiliyet (karşılıklı olmak) hakkaniyet ve müsavaat (eşitlik) esaslarına bağlı kalınmak ve antlaşmaya bağlı kalmak şartları doğrultusunda her kıyıdaş istifade eder.³⁹

İslâm hukukunda sular yeraltı ve yüzeysel sular olarak ayrıma tabi tutularak, hukuki olarak düzenlemeye tabi tutulmuştur. Örneğin kuyuların etrafında yasaklanmış bir alan (harim) bırakılarak, birbirine çok yakın kuyu açılmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kuyular ve suları onları açanlara ait olduğuna ilişkin düzenlemeler mevcuttur.⁴⁰ Mecellede bu ayrımı gözeten çeşitli hükümler ihtiva eder.

İslam hukukuna göre suyun kullanımında net bir hiyerarşi, kullanım öncelik sıralaması bulunur. Buna göre insanların içme ve kullanma suları ile ilgili kullanımları en öncelikli kullanım alanlarıdır.⁴¹ Modern sınıraşan sular doktrininde kabul gören “önemli zarar vermeme” ilkesinin de İslam hukuku tarafından benimsenmiş olduğu görülmektedir. Arazi sahibi, tarlasında ürün yetiştirme ve bu amaçla tarlasını sulama hakkına sahiptir (Buna “shirb” hakkı denilmektedir). Ancak sulamayı yaparken komşusuna veya suyun akacağı daha aşağı kesimlerdeki diğer arazi sahiplerine zarar vermemelidir. Bu ilkeyi uluslararası düzleme teşmil ettiğimizde, kıyıdaş ülkelerin birbirlerine zarar vermeme ilkesine ulaşabiliriz.⁴²

---

³⁷ Sar, s. 186-187

³⁸ Aydın , Hakkı, Devletler ve İslam Hukuka Göre Milletlerarası Akarsular, Göller ve Kanallar, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.5, S.2, 2001, s.1-63, s.39

³⁹ Aydın, s.39

⁴⁰ Acabey, s.7

⁴¹ Sümer, Orta Doğu ve Sınıraşan Sular: İslam Hukuku Ne Diyor

⁴² Sümer, Orta Doğu ve Sınıraşan Sular: İslam Hukuku Ne Diyor

1.2. Kavramlar

Bir akarsu, kaynağından sona erdiği noktaya kadar yatağı ve kolları ile bir bütün teşkil ederler. Toplumların devlet olarak örgütlenmesi, bu doğal bütünlüğü, yapay bir biçimde bölmekte ve aynı akarsuyun değişik kesimlerini, değişik devletlerin egemenlik alanlarında bırakmaktadır. Bu durum da, devletler arasında önemli sorunlara neden olmaktadır.⁴³

Artan su ihtiyacına yönelik olarak, özellikle suyun depolanması ve tüketici kullanımlar konusundaki gelişmeler, suyun ulaşım dışı kullanımlarının etkisini ulusal sınırlar dışında duyulmasına neden olmuştur. Gelişmeler zamanla akarsulardan yararlanmanın kapsamını ve çapını genişletmiş, yararlanma olanakları da artmıştır. Devletlerin akarsulardan yararlanma eylemleri sonucunda ise, suyun miktar ve niteliğinde, rejiminde değişiklikler olmuştur.⁴⁴

Suların devletler arasında oluşturduğu sorunlarda kavramların tanımı ve kapsamı kesin olarak saptanamazsa, ilgililerin hak ve yükümlülüklerinin kapsamı tam olarak belirlenemez.

1.2.1. Ortak Sular

Ortak sular kavramı, ulusal olmayan akarsular dışında kalan akarsular için ilk önceleri bazı anlaşma ve belgelerde kullanılmıştır. Ortak sular kavramı; 26 Ocak, 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'nın, 5 nci maddesinde : “Bosut suyunun Sava'ya döküldüğü mahalle dek, nehri Sava'nın bir yakası Devlet-i Aliye'm ve bir yakası müşarun ileyh Çazar zabtında olmağla mabeynde olan nehri Sava ve bu mabeynde vaki adalar dahi müşterek olup gerek sefinelerin murur ve uburu gerek gayri menafide iki tarafın reayası alesseviye intifa eyleyüp birbiri ile hüsni muamele eyleye...” ve 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'nın ilk maddesinde: “...zıkr olunan sular hudud olup mukaddema nehr-i Morş'da olduğu gibi tarafeynin reayası saky-i devab ve sayd-ı semek ve sair elzem olan menafide müşterek olup alesseviye intifa

---

⁴³ Bir, s.2

⁴⁴ Toklu, Vefa, Su Sorunu Uluslar arası Hukuk ve Türkiye, Turhan Kitabevi, Ankara 1999, s.8-9

ideler...’’⁴⁵ şeklinde kullanılmıştır. XIX. yüzyılda, Avrupa’da nehirlere ait anlaşmalarda da ortak sular kavramını bulmak mümkündür.⁴⁶

20. Yüzyılda ise akarsularla ilgili olarak yapılan antlaşmalarda bu kavramın yerini başka terimlere bıraktığı görülmektedir. Ancak; örneğin, Keban Barajı projesinin uygulanmasına ilişkin olarak, 10 Şubat 1966 tarihinde Ankara’da yayımlanan Türk-İrak Ortak Bildirisinde “Müşterek sular konusunda, halihazır gayretlerin artırılarak akarsuları paylaşan ülkelerin...”ifadesine, tarafların aynı konuda bu kez Bağdat’ta yayımladıkları 26 Mayıs 1966 tarihli ortak bildiri de ise “ ... müşterek suların kullanılmasına müteallik sahidar memleketlerin...” ifadesine yer verilmiştir.⁴⁷

Esas olarak yalnızca fiziki bir durumu açıklamak için kullanılan bu kavramı, genişleterek ve gerçek anlamını tahrif ederek ilgili devletlerin ortak mülkiyeti ya da egemenliğinde sayarak, bir çeşit kondominyum⁴⁸ oluşturmaya çalışmak,⁴⁹ devletlerin ülkeleri üzerindeki mutlak egemenliklerine ilişkin temel uluslararası hukuk prensibine aykırıdır.⁵⁰ Ortak sular kavramının çoğunlukla sınır oluşturan sularla ilgili ve ulaşım ve ticaret konulu antlaşmalarda yer alması gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca günümüzde bazı uluslararası metinlerde "ortak su" kavramının kullanılmasından, mutlaka o akarsuyun taraf devletlerin ortak egemenliğinde olduğunun kabul edildiği sonucu çıkarılmamalıdır. Bu tür ifadelerle genellikle

---

⁴⁵ Yukarıdaki metinler bugünkü Türkçe’ye şöyle adapte edilebilir; “Karlofça Anlaşması, md. 5: Bosut Suyu’nun Sava’ya döküldüğü yere kadar; bir yakası Osmanlı Devleti ve diğer yakası adı geçen Çarlık zabtında olan Sava Nehri ve bu arada yer alan adalardan iki tarafın halkı, hem gemilerin gidiş gelişi, hem de diğer menfaatlerden faydalanma hususunda eşit şekilde yararlanıp birbirlerine iyi muamele eyleyeler.” “Pasarofça Anlaşması’nın ilk maddesi: Belirtilen sular sınır olup, daha önce Morş Nehri’nde olduğu gibi iki taraf halkı hayvan sulama ve balık avlama ve diğer önemli menfaatlerde ortak olup eşit şekilde faydalanalar...”Bkz. SAR, s.47; Kapan, İsmail, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı ve Türkiye’nin Çözüm İçin Sunduğu “Üç Aşamalı Plan”ın Su Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi),İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006, s.8

⁴⁶ Örneğin, 1816 tarihli Hollanda ve Prusya Sınır Antlaşması’nın 27. Maddesinde ve 1864 tarihli Portekiz ile İspanya Sınır Antlaşması, Bkz. Sar, s.47; Acabey, s.19

⁴⁷ Toklu, s.9

⁴⁸ Kondominyon: İki devletin belirli bir ülke üzerinde yetkilerini birlikte kullanmaları; örneğin (x) ülkesini, (z) ve (y) devletlerinin birlikte yönetmeleri. Bkz. Yılmaz,Ejder, Hukuk Sözlüğü,Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s.391

⁴⁹ Fransız Convention’unun Geciği Yürütme Konseyi 16 Kasım 1792 tarihli Kararnamesinde “Nehir mecralarının, suladıkları bütün ülkelerin ortak ve devredilmeyen mülkiyetinde” oldukları belirtilmiştir. Bkz. Sar, s.48

⁵⁰ Kılıç, Seyfi, Sınırşan Sulardan Faydalanmalara İlişkin Temel Yaklaşımlar-Ortadoğu Analiz, C.5, S.53, Mayıs 2013, s.14-22

devletlerarası dostça ilişkileri yansıtmaması nedeniyle yer verilmiş olması olasılığı yüksektir.⁵¹

1.2.2. Kıyıdaş Devlet

Akarsuyun akış doğrultusu göz önünde tutulduğunda, devletlerin birbirlerine karşı durumları farklılaşmakta, “yukarıdaki devlet” ve “aşağıdaki devlet” ayrımı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda akarsuyun akış yolunun yukarısında bulunan devletler “Yukarı Kıyıdaş veya Memba Ülkesi”, aşağısında bulunan devletler “Aşağı Kıyıdaş veya Mansap Ülkesi” olarak adlandırılmaktadırlar.⁵² Örneğin, Fırat ve Dicle nehirleri esas alındığında, Türkiye, Suriye ve Irak’a göre yukarı kıyıdaş, bunun yanında Türkiye’ye göre aşağı kıyıdaş ülke olan Suriye de, Irak’a göre yukarı kıyıdaş ülke konumundadır.

Bugün benimsenen ve sınıraşan suları, “ulaşıma elverişli olup olmadığı” göz önünde tutulmaksızın “iki veya daha çok devletin ülkesini kesen ya da ayıran akarsular” şeklinde tanımlayan görüş uyarınca “kıyı devleti” veya “kıyıdaş devlet” kavramları genişlemiştir. Bu anlamda, uluslararası akarsularda “Kıyı devleti” veya “Kıyıdaş devlet” deyiimi, uluslararası akarsuyun sadece ulaşıma elverişli kesiminde kıyısı bulunan devletleri değil, uluslararası niteliği olan akarsuyun bütün akış istikameti boyunca herhangi bir kesiminde kıyısı bulunan devletleri kapsamaktadır.⁵³

Kıyıdaş devletler, birden çok devlet tarafından yararlanılan akarsular üzerinde bir takım haklar ileri sürebilen, aynı zamanda belirli yükümlülükleri de bulunan devletler olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuku Komisyonu “kendi ülkesinde uluslararası su yolunun bir parçası bulunan devletleri” su yolu devleti olarak tanımlamıştır.⁵⁴

1.2.3. Paylaşılan Doğal Kaynak

Paylaşılan doğal kaynak kavramı, sınıraşan sularda kıyıdaş devletlerin birbirlerine zarar vermeden azami faydayı sağlayabilmeleri için ortaya atılmış bir

---

⁵¹ Acabey, s.19

⁵²Dursun, Abdulkadir, Sınıraşan Sular Fırat ve Dicle Nehirleri’nin, Türkiye, Suriye Ve Irak İlişkileri Üzerine Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2006, s.26 ; Suyun Stratejik Dalgaları

⁵³ Tiryaki, Orhan, Sınıraşan Sular ve Ortadoğu’da Su Sorunu: 21 nci Yüzyılın Gündemi: Su, Cem Ofset Matbaacılık, 2003, s.10

⁵⁴ Toklu, s.10-11

kavramdır. Sınıraşan suların bir bölümünde gerçekleşen faaliyetlerin, onun bir başka bölümünde etki yaratmasından hareketle, bu tür suları paylaşılan doğal kaynak olarak kabul edenler olmuştur.⁵⁵

1977 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Su Konferansı da konuyla ilgili bir rapor kabul etmiş ve bu rapor daha sonra Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda görüşülerek tasvip edilmiştir. “Mar Del Plata Faaliyet Planı” olarak adlandırılan bu belgede bölgesel ve uluslararası iş birliği ön görülmekte, bunun içinde paylaşılan su kaynakları da yer almaktadır.⁵⁶

Öte yandan, yukarıda değinilen planda uluslararası örgütler vasıtasıyla iş birliği yapılması ve her devletin bu kaynaklardan hakkaniyete uygun faydalanma haklarının bulunduğu ve iki taraflı ya da çok taraflı antlaşmaların bulunmaması halinde, devletlerin paylaşılan su kaynaklarının kullanımı ile yönetiminde uluslararası hukukun temellerinde genel prensiplerinin uygulanacağı hükmüne varılmaktadır.⁵⁷

Paylaşılan Doğal Kaynak kavramı, hem Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu’nda, hem de Genel Kurul’da eleştirilere uğramıştır. Türkiye, Hindistan, Jamaika, Etyopya, Brezilya ve Fransa gibi ülkeler, “kavramın ihtilafli olduğu”, “uygun bir terim olmadığı”, “Komisyon çalışmalarını zorlaştıracağı” ve “doğal kaynaklar üzerinde mutlak egemenlik prensibine aykırı olduğu” şeklinde gerekçelerle karşı çıkarken, Tayland, Mısır, Cezayir, Arjantin, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda ve Finlandiya gibi ülkeler ise; aksine bu terimi desteklemiştir.⁵⁸

Konuya ilişkin bir başka uluslararası kuruluş olan BM Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun 1982 tarihli "Paylaşılan Su Kaynakları Hakkında Uluslararası İşbirliği Hakkında Kararı"nda yeknesaklığı sağlamak amacıyla "paylaşılan su kaynakları" kavramının kullanıldığı belirtilmiştir. Kararda, bu kavramın kullanılmasının bu kaynakların korunması ve kullanımı konusundaki hak ve

---

⁵⁵ Acabey, s.30-31

⁵⁶ Çelik, Soner, Sınıraşan Sular Kapsamında Dicle ve Fırat Nehirlerinin Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara 2013, s.16

⁵⁷ Çelik, s.16

⁵⁸ Şimşek, Tacettin, Sınıraşan Suların Hakça ve Makul Kullanımı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 1997, s.13

yükümlülükleri bakımından "sınıraşan sular" veya "uluslararası sular" kavramlarını savunan ülkelerin durumlarına ve devletlerin ülkelerindeki su kaynakları üzerinde egemen haklarına zarar vermeyeceği açıklanmıştır.⁵⁹

Suları paylaşılan bir değer olarak kabul edenler buradan hareketle, kıyıdaş devletler arasında bir menfaat birliği bulunduğunu vurgulayarak, bu tür sulara ortak yönetimin zorunluluğu olduğu sonucunu çıkartmaktadırlar.⁶⁰

Paylaşılan doğal kaynak kavramının bir tanımı yapılmadığı gibi, içeriği konusunda uluslararası toplum üyeleri arasında henüz bir uzlaşmaya da varılamamıştır. Söz konusu kavramın taraf devletleri işbirliğine yöneltme gibi konularda faydalı olabileceği söylenebilirse de, henüz içeriği üzerinde tam bir uzlaşmaya varılamamış bir kavramın, devletler bakımından uluslararası hak ve yükümlülükler doğurabileceği kabul edilemez. Ayrıca paylaşılan doğal kaynak kavramı ülkelerin egemenlik haklarına hanel getirebileceği için uygun değildir. Söz konusu kavram uygulamada sınıraşan sular konusunda, kıyıdaş devletleri işbirliğine yöneltmek yerine uyuşmazlıkların artmasına yol açabilecektir. İçeriği tam anlamıyla doldurulamayan ve muğlak ifadeler ihtiva eden mezkûr kavram uluslararası metinlerde yer verilirken çok dikkat edilmelidir.

1.2.4 Uluslararası Akarsu Havzası

Daha önceleri suların ulaşım amacıyla kullanımı önem taşıdığından, suların sadece ulaşım elverişli kısmıyla ilgili düzenlemeler yapılıyordu. Ancak zamanla, suların ulaşım dışı kullarımlarının önem kazanmasıyla, havzanın ulaşım elverişli olan kısmı dışındaki unsurlarla da ilgilenilmeye başlanmıştır. Uluslararası akarsu havzası kavramının ortaya çıkışı, başta etki kıstası olmak üzere, bir takım gelişmelerle yakından ilgilidir. Nehir havzasının unsurları arasında doğal ve fiziksel karşı bağımlılık mevcuttur. Buna göre, havzanın herhangi bir yerinde suya yapılan bir müdahale, etkisini havzanın diğer bütün kısımlarında hissettirmektedir. Havza içindeki yer altı suları, akarsuyun kolları, kanallar ve göller bu müdahaleden

---

⁵⁹ Acabey, s.30-31

⁶⁰ Acabey, s.31

etkilenebilmekte ve suyun niceliğinde ya da niteliğinde değişimler meydana gelmektedir.⁶¹

Kavram, akarsular, göller, yeraltı sularının planlanması ve yönetimini esas alan bir birim olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Uluslararası akarsu havzası kavramı, ilk olarak 1958 yılında Uluslararası Hukuk Derneği tarafından kullanılmıştır.⁶² Uluslararası Hukuk Derneği “düzenlenen su alanı” anlamına gelen “drenaj havzası” terimini benimsemiştir.⁶³

1966 da kabul edilen “Helsinki Kuralları”nın birinci maddesinde, söz konusu kuralların kapsamının “Uluslararası Nehir Havzaları” olduğunu şöyle belirtiyor: “Bu bölümlerde belirtilen uluslararası hukukun genel kuralları bir uluslararası nehir havzasındaki suların kullanımına uygulanır.”⁶⁴

Uluslararası Hukuk Enstitüsünün 1961 tarihli Salzburg Kararında, birkaç devletin topraklarını kapsamına alan bir hidrografik havzanın sularına uygulanan modern teknolojinin bütün bu devletleri etkilediği, doğal kaynaklardan azamî yararlanmanın ortak menfaati ilgilendirdiği, suların kullanımında, ortak olarak yapılan plânlarla, danışmalarla ve karşılıklı imtiyazlarla bir doğal kaynağın daha akılcı kullanımının avantajlarının elde edilebileceği belirtilmiştir. Görüleceği üzere söz konusu kararda havza yaklaşımı karşımıza çıkmaktadır.

Düzenlenen, su alanı birimi olarak “havza” kavramını ileri süren yazarlar ve uluslararası kurumlar, “drenaj havzası”, “hidrografik havza”, “akarsu havzası” gibi terimler kullanmaktadırlar. Aslında bu çeşit deyimler, aynı coğrafi terime verilen farklı isimlerdir.⁶⁵ Nitekim coğrafyacılar da aynı hususu farklı terminolojiyle dile getirmektedirler. Mesela Öngör’e göre akarsu havzası, bir ırmak, bütün kolları ile

---

⁶¹ Çelik, s.12

⁶² Söz konusu kararda uluslararası akarsu havzası iki veya daha çok devletin ülkeleri dahilinde kalan ve içindeki yüzeyde gerek doğal, gerekse sun’i bütün akarsuların, belirli bir alanın sularını akıtarak bir denize mahreci bulunmayan kapalı ülke-içi kısımlara açılan ortak mahreçlerde son bulunduğu bölge şeklinde tanımlanmaktadır. Bkz. Sar, s.73

⁶³ Somuncuoğlu, Ecehan, Orta Doğu’da Su Meseleleri ve Türkiye (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 2007, s.24-26

⁶⁴ Sar, s.74

⁶⁵ Aksi görüş: Pazarıcı’ya göre, uluslararası akarsu havzası ile uluslararası drenaj havzası arasında biraz fark bulunmaktadır. "Uluslararası akarsu havzası", akarsu ve kollarının bir bütün oluşturduğu ve aynı rejime bağlı olmaları gerektiği düşüncesine dayanır. "Uluslararası drenaj havzası"nda ise belirleyici öge, yeraltı suları dâhil, havzayı oluşturan bütün suların birbiriyle bağlantılı olması ve belirli bir yere akmasıdır. Bkz. Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Ankara 2003, s.266

birlikte, belirli bir bölgenin veya sahanın sularını toplar ki, suları boşaltılan böyle bir bölgeye “akarsuyun su toplama bölgesi” veya “beslenme havzası”, “akarsu havzası” denir.⁶⁶

Su kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması, yönetilmesi ve korunması gereksiniminden dolayı, bazı yazarlar ve kuruluşlar tarafından ileri sürülen akarsu havzası kavramının, devletlerin işbirliği çalışmalarını destekleyici bir niteliği olduğu ileri sürülmüştür. Bu durumun sebebini ise; akarsu havzasını paylaşan tarafların, hidrolojik olarak birbirine bağımlı olması ve bir tarafın su kaynaklarıyla ilgili tasarrufu, diğer taraf veya tarafları yakından etkilemesi durumu gösterilmiştir.

Ancak uluslararası akarsu havzası kavramı devletler tarafından çeşitli mülahazalarla kabul görmemiştir. İtiraz eden devletlerin itirazlarının temelinde, havzanın sadece sınıraşan suları değil, belirli bir arazi parçasını da kapsamına alması ve toprağın yönetimini de içermesi yatmaktadır. Bu ise, devlet egemenliğine bir sınırlama getirilmesi anlamını taşımaktadır. Sınıraşan sularla ilgili olarak devletler genellikle, egemenliklerine getirilen sınırlamalara bir noktaya kadar anlayış gösterebilmekte, ancak kendi sınırları içinde yer alan toprakların ve hatta topraklarındaki diğer doğal kaynakların "uluslararası" düzenlemeye ve bunun sonucu olarak sınırlamalara ve büyük olasılıkla kıyıdaş olmayan devletlerin müdahalelerine konu olması kıyıdaş devletler tarafından kabul edilmemektedir.⁶⁷

Sınıraşan suların kullanımını düzenleyen hukuk, günümüzde uygulanma alanı bakımından, uluslararası akarsu havzasını değil, coğrafi kriter temel alınarak, iki veya daha çok devletin ülkesinden geçtiği ya da ayırdığı için uluslararası olarak adlandırılan akarsuları dikkate almaktadır. Düzenlenen su alanının genişletilmesi süreci, ulusal kolları da düzenlenen alanın içine sokan eğilimden öteye gitmemektedir. Bu eğilim ise, uluslararası akarsu kavramının kapsamını genişletmiş olmakla birlikte, coğrafi bir alan teşkil eden uluslararası akarsu havzası kavramına geçiş sağlamamıştır.⁶⁸

---

⁶⁶ Öngör, Sami, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1980, s.16

⁶⁷ Acabey, s.59

⁶⁸ Sar, s.78

1.2.5. Ulusal-Uluslararası Akarsu

1.2.5.1 Ulusal Akarsu

Ulusal akarsuyun tanımı üzerinde geniş bir görüş birliği vardır. Bu bağlamda, ulusal akarsu, kaynağından ulaştığı denize, göle, ya da bir başka akarsuya kadar, bir devletin sınırları içinde kalan akarsular şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁹ Burada önemli olan husus, akarsuyun tamamının, yani bütün mecrasının tek bir devletin ülkesi içinde kalmasıdır. Akarsuyun ulaşımına elverişli olup olmaması önemli değildir.⁷⁰

Devletin ulusal akarsular üzerindeki faydalanma hak ve yetkisi, ülke egemenliğinin verdiği hak ve yetkilere dahil olduğundan, bu niteliği ile kesinlik ifade eder. Bu itibarla, ulusal akarsular tamamen ulusal hukuk hükümlerine tabi olup; uluslararası hukuka konu teşkil etmezler. Zira devletin kendi ülkesi içinde yer alan milli kaynakları değerlendirme biçimi ve bunlardan faydalanması konusu, devletin “ulusal yetkisi” çerçevesinde olup, diğer devletleri ilgilendirmemektedir.

1.2.5.2. Uluslararası Akarsu

"Uluslararası akarsu" kavramı uluslararası hukuka 1879 tarihli Fransız hukukçu Engelhardt tarafından kazandırılmıştır. İlk zamanlarda uluslararası akarsuların diğerlerinden ayırmada coğrafi ölçütün yanında, görevsel ölçütten, yani ulaşımına elverişlilik ölçütünden yararlanılmıştır.

Uluslararası akarsu kavramı üzerindeki tartışma ve yorumlar, zaman içinde daha çok ulaşımına elverişlilik ve coğrafi kıstaslar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kıstasları ihtiva eden “uluslararası akarsu” kavramına Viyana Kongresi’nin, 9 Haziran 1815 tarihli nihai senedinin 108 nci maddesinde, 30 Mart 1856 tarihli Paris Antlaşması’nın Tuna Nehri’ne ilişkin 15 nci maddesinde, Versay Antlaşması’nın 331 nci maddesinde, Milletlerarası Hukuk Enstitüsü’nün 1934 tarihindeki Paris oturumunda uluslararası akarsularla ilgili kabul ettiği Nizamname’nin birinci maddesinde yer verilmiş ve bu akarsularla ilgili bazı düzenlemeler getirmiştir.⁷¹

19 uncu yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlayan teknolojik gelişmeler, uluslararası akarsulardan faydalanma eylemlerini etkilemeye başlamıştır. O zamana

---

⁶⁹ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, s.236

⁷⁰ Sar, s.50

⁷¹ Tiryaki, s.4

kadar temel faydalanma şekli olan ulaşımın yanında, öteden beri yapılmakta olan tarımsal sulamanın önemi artmış, enerji üretimi ile endüstride su kullanımı gibi yeni faydalanma şekilleri de ortaya çıkmıştır. Teknolojik ve dolayısıyla ekonomik alanda görülen bu önemli değişiklik, geleneksel “uluslararası akarsu” kavramını da etkilemiştir. “Uluslararası Akarsu” nun geleneksel tanımında, coğrafi kıstasın yanı sıra kullanılan ulaşım elverişlilik unsuru; kavramın yeni kullanımlar açısından değerlendirilmesi sebebiyle önemini kaybetmiş ve geriye sadece “coğrafi kıstas” kalmıştır.⁷² Böylece uluslararası suların belirlenmesinde coğrafi kriter dikkate alındığında, akarsuların ulaşım elverişli olup olmadığına bakılmaksızın, iki veya daha fazla devletin ülkesinden akan ya da bu devletlerin sınırlarını oluşturan akarsular şeklinde belirlenmiştir

Milletlerarası Hukuk Derneği'nin 1956 yılındaki Dubrovnik toplantısında karar altına alınan “Dubrovnik İlkeleri” ilk maddesine göre ise; “Uluslararası akarsu, iki veya daha çok devletin ülkelerini kesen ya da ayıran akarsulardır.”⁷³ Bu tanımlamada coğrafi kıstas dikkate alınarak yapılmıştır.

Bu yeni tanımlama, yani coğrafi bir birim olarak tek bir akarsuyu ele almakta ve bunu uluslararası akarsu olarak kabul etmektedir. Oysa akarsular çoğu zaman, hidrolojik özellikleri bakımından, ana akarsu ve buna bağlı kollardan oluşan bir sistemi oluşturur. Birden fazla devletin sınırlarını kateden veya ayıran bir akarsuyun kollarının da sınıraşan bir nitelik taşıması, coğrafi ölçüt açısından kolaylıkla kabul edilmektedir. Ancak bir akarsuyun ulusal nitelikte kollarının varlığı, coğrafi ölçüte göre durumu tartışmalı hale getirmektedir.⁷⁴ Örneğin, uluslararası akarsu olarak kabul edilen Meriç Nehri'ne dökülen Tunca ve Arda kolları (Tunca kolunun, Bulgaristan ve Türkiye'yi, Arda kolunun ise Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan'ı kesmesinden dolayı) coğrafi ölçüte uydukları için uluslararası akarsu niteliğindedir. Buna rağmen, Dicle Nehrinin, Türkiye'de doğup, Türkiye'de dökülen Batman, Garzan gibi kolları, bu anlamda ulusal kol niteliği taşımaktadır.⁷⁵

---

⁷² Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.9; Dursun, s.25;

⁷³ Kapan, İsmail; Dünyayı Su Savaşları mı Bekliyor?: Suyun Stratejik Dalgaları, Babıâfî Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2007, s.38

⁷⁴ Acabey, s.28

⁷⁵ Tiryaki, s.9

Görülüyor ki, uluslararası akarsu kavramının kapsamı sorunu bağlamında bir akarsuyun ulusal nitelik taşıyan kollarının durumunun, yapılan ikili antlaşmalar incelendiğinde, muğlâk olduğu ortaya çıkmıştır. Bazıları, ulusal kolları ana akarsuyun statüsü dışında tutarken, bazıları ana akarsu statüsüne dâhil etmiş, bazıları da belli bölgedeki kolları bu statüye dayandırmıştır.⁷⁶ Ancak uluslararası yargı ve hakemlik organlarının kararları, ulusal kolların ana akarsuyun statüsüne göre şekilleneceği yönündedir. Uluslararası akarsuyun ulusal kollarının sınır ötesi etkileri olduğu sürece uluslararası sularla birlikte ele alınması gerektiği hususu halihazırda kesin bir hukuk kuralına bağlanmış olmamasına olarak rağmen, gittikçe kabul gören bir yaklaşım olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir.⁷⁷ Burada ulusal kollara ilişkin durum son derece önemlidir. Kanaatimizce bir antlaşmayla aksi öngörülmedikçe, sınıraşan sularla bağlantılı olan ulusal kolların, sınır ötesi etkilere neden olduğu veya bu tür etkilere maruz kaldığı ölçüde, sınıraşan sularla birlikte ele alınması gerekmektedir.

Sınıraşan veya sınır oluşturan suları nitelemek için "uluslararası" teriminin kullanılması, bu tür suları uluslararası nitelikte kabul ederek bunlarla ilgili konulara kıyıdaş olmayan devletlerin de dâhil edilmesine neden olabilecektir. Bu ise sorunların çözümüne değil, yeni sorunların ortaya çıkmasına hizmet eder. "Uluslararası akarsu" kavramı özellikle sınır aşan sulardan ulaşım amacıyla yararlanmayla ilgili olarak kullanılmış olup, bu kavramın doğrudan bu tür suların ulaşım dışı kullanımını konusunda da geçerli olacağını kabul etmek isabetli olmaz.⁷⁸

1.2.6. Uluslararası Sular Sistemi

Uluslararası sular sistemi kavramı belirli bir uluslararası nehri, bu nehrin kollarını ve aynı sistem içinde fiziki bağlantıları dolayısıyla, gölleri ve kanalları da kapsamaktadır.⁷⁹

---

⁷⁶ Tiryaki, s.10

⁷⁷ Sar, s.70

⁷⁸ Acabey, s.27

⁷⁹ Amerikalılararası Barolar Birliği Buenos Aires'de 14-24 Kasım 1957 tarihleri arasında düzenlediği konferansta; "Uluslar arası nehir ve göllerin kullanılmasını tanzim eden hukuk ilklerine dair aldığı kararda, hukukun uygulama alanı olarak "Uluslararası sular sistemi" deyimini kullanmıştır. Bkz. Sar, 71; Acabey, s.39

Akarsu sisteminin uluslararası niteliğini de, uluslararası nehir havzasında olduğu gibi, coğrafi bir ölçüt belirlemektedir. Söz konusu coğrafi ölçüte göre, herhangi bir akarsu sisteminin esas unsurlarından bir ya da birden fazlasının birçok ülke sınırları içinde yer alması, onun uluslararası nitelik kazanması için yeterli olmaktadır. Görüleceği üzere uluslararası sular sisteminin kapsamına sadece yüzey suları dahil edilmiş olup, yer altı sularına değinilmemiştir.

Ancak bu kavram gerek yazarlar arasında gerekse bilimsel kurumların çalışmalarında fazla tutunamamış ve yerini “uluslararası akarsu havzası” kavramı almıştır.

1.2.7 Uluslararası Su Yolu

Su yolları kavramı, esasen İngilizcedeki karşılığı olan “watercourse” kelimesinin sözlük anlamında bir devletin kara ülkesi içinde mevcut olan su yollarıdır, denizlere açılan boğazlar ve diğer deniz ulaşım yollarından ayrı olarak ele alınmaktadır.⁸⁰ Uluslararası su yolu kısımları iki veya daha fazla ülkede bulunan fizikî ilişkileri yoluyla bölünmez bir bütün oluşturan ve normal olarak nihaî bir varış yerine akan, yeraltı ve yerüstü suları olarak ifade edilmektedir.

Uygulanacak kurallar bakımından, su yollarını oluşturan akarsular, göller, kanallar, yeraltı suları gibi değişik öğeler arasında temel bir ayrıma gidilmemiştir.⁸¹ Pazarcıya göre, bir bölgede bulunan ve birbiriyle bağlantılı olan bütün su yollarının (akarsular, göller, yeraltı suları gibi) birlikte değerlendirilmesini öngörür. Bu kavram çerçevesinde çeşitli suların bir bütün oluşturmasının ölçütü ise, birbiriyle bağlantılı olan sulardan birinden yararlanılmasının diğerini de etkilemesidir

Aşağı kıyıdaş devletler tarafından bu kavram, “uluslararasılaştırma” olarak algılanmakta ve ilgili suyoluna ilişkin düzenlemeler yapılırken suyolunun kıyıdaş devletler arasında neredeyse ortak egemenliğe konu olması gerektiğini ileri sürmektedirler.⁸²

---

⁸⁰Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.6-7

⁸¹Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap,s. 262, Yazar, Hakemlik Mahkemesi'nin Lanoux Gölü kararını buna örnek olarak göstermiştir

⁸²Şimşek, s.12

1.2.8 Yeraltı Suyu

Yeraltı suları⁸³, yeryüzünde erişilebilen tatlı su kaynakları içinde önemli bir yere sahiptir. Yağmur sularının, erimiş kar sularının ve nehir sularının yer altındaki kaya katmanlarındaki gözeneklere ve tortulara sızması ile oluşur. Sınıraşan nehir havzalarının yönetimleri ile ilgili uzun yıllardan beri çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, sınıraşan yeraltı suları ile ilgili tartışmaların geçmişi oldukça yenidir. Dünyada çok sayıda olduğu bilinen sınıraşan yeraltı su kaynakları için topyekün bir belirleme çalışması yapılmamıştır. Ancak, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun (UNECE) yapmış olduğu araştırma sonucunda sadece Avrupa'da 100'den fazla sınıraşan yeraltı suyu havzası belirlenmiştir. Sınıraşan (transboundary), paylaşılan (shared) veya uluslararası (internationally shared) yeraltı suları olarak adlandırılan bu sular, yüksek miktarda su içermektedir. Yüzey suları gibi kolaylıkla görünemeyen bu sular, yeraltındaki kayaçların gözenek, yarık, çatlak v.b. boşluklarında depolanmaktadırlar.⁸⁴

Sınıraşan yeraltı suları ile ilgili doğrudan yapılan ilk çalışma Helsinki Kuralları'nın yer altı sularına uyarlandığı, 1986 tarihli Uluslararası Yeraltı Suları Hakkında Seul Kuralları'dır. (Seoul Rules on International Groundwaters). Bu çalışma, kendi içinde bölümlere ayrılan dört ana maddeden oluşmaktadır. Helsinki Kurallarına da atıf yapılarak, öncelikle sınıraşan (ancak metinde uluslararası yeraltı suları olarak geçer) yeraltı sularının tanımı yapılmış, bu tip suların kullanımı, paylaşımı ve korunması ile ilgili ilkeleri sıralamıştır. Yeraltı suları hukuku ile ilgili en önemli kaynak dokümanlarından biri olan bu çalışmanın temel hükümleri aşağıdaki gibidir.⁸⁵

i. İki veya daha fazla devletin sınırları tarafından bölünen akiferin suları uluslararası yeraltı sularıdır. Böyle bir akifer⁸⁶, sularıyla birlikte uluslararası havzayı

---

⁸³Yeraltındaki durgun veya hareket halinde olan bütün sulardır.(16/12/1960 tarih ve 167 sayılı YERALTI SULARI HAKKINDA KANUN'un 2 nci maddesi uyarınca yapılan tanım)

⁸⁴Çetinkaya, Neşe, Sınır Aşan Akiferlerin Kapsamı ve Gelişimi,TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildirileri Kitabı,C.2, 2006, s.640-650, s.641-643

⁸⁵The Seoul Rules On International Grounwaters

http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/seoul_rules.html (en son erişim:01/03/2014)

⁸⁶ Akifer: Gözenekleri yeraltı suyu ile dolan, bu suyun hareketine olanak veren, suyun uzak mesafelere gitmesini sağlayan, pınarlara veya kuyulara ulaşmasında etkin olan jeolojik oluşumlara akifer denmektedir. Bkz. Somuncuoğlu, s.26 ; 07/04/2012 tarih ve 28257 sayılı Resmî Gazete'de

veya onun bir kısmını teşkil eder. Havza devletleri, uluslararası hukuka bağlı olarak haklarını kullanırlarken, yeraltı sularıyla diğer sular arasındaki karşılıklı bağıllığı, kendi alanlarında gerçekleştirilen eylemler nedeniyle, akiferlerden geçecek sızıntıları dikkate almak zorundadırlar.

ii. Havza devletleri, yeraltı sularında mevcut olan ve gittikçe artan kirlenmeyi azaltmak ve yeraltı sularını uluslararası hukukun uygulanabilirliği çerçevesinde korumakla yükümlüdürler.

iii. Akiferlerin, jeolojik yapısından kaynaklanan bozulmasının önlenmesi, yeraltı su kaynaklarının, miktarındaki azalmalara karşı korunması ve çevrenin korunması için havza devletleri, herhangi birinin isteği doğrultusunda, bilgi ve verilere ulaşarak, görüş alışverişi yapmakla yükümlüdürler.

Ayrıca Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu, 19 maddeden oluşan Sınıraşan Akiferler Hukuku'na ilişkin çalışmasını 2008 yılı toplantısında tamamlamış ve bu taslak maddelerini Genel Kurul'a göndermiştir. Genel Kurul, 11 Aralık 2008 tarihinde 63. toplantısında Sınıraşan Akiferler Hukuku'nu bir kararla kabul etmiştir.⁸⁷ Söz konusu taslakta da "akifer", altındaki daha az geçirgen bir katman üzerinde su taşıyan geçirgen bir coğrafi oluşum ve bu oluşumun doygun bölgesinde tutulan su olarak tanımlanmıştır. Sınıraşan akifer ise sırasıyla, bölümleri farklı ülkelerde bulunan akifer veya akifer sistemleri olarak ele alınmıştır.⁸⁸

1.2.9. Sınır Oluşturan – Sınıraşan Sular

1.2.9.1. Sınır Oluşturan Sular

İki ülke arasındaki siyasi sınırların tamamını ya da bir kısmını oluşturan nehirler sınır oluşturan nehirler olarak tanımlanmaktadır.⁸⁹ Bu bağlamda sınır oluşturan su–sınıraşan su ayrımı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Doktrinde

---

yayınlarak yürürlüğe giren Yeraltı Sularının Kirlenmeye Ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının a bendi uyarınca ise; Yeterli miktarda yeraltı suyu akışına ya da içerdiği yeraltı suyunun kullanılmasına izin veren gözeneklilik ve geçirgenliğe sahip litolojik birimler olarak tanımlanmıştır.

⁸⁷ Kılıç, Seyfi, Sınıraşan Akiferler Hukuku Taslak Maddeleri Üzerine Bir Değerlendirme, ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor, No: 12, Şubat 2012, s.6

⁸⁸ Draft articles on the Law of Transboundary Aquifers
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/8_5_2008.pdf (En son erişim:05/04/2014)

⁸⁹ Suyun Stratejik Dalgaları

sınır oluşturan sularla, sınıraşan sular arasında suların kullanımı konusunda esaslı farklılıklar bulunduğu ve sınır oluşturan sularda, su yolunu kesin olarak ayırmanın ve suları diğer kıyıdaşlardan bağımsız olarak kullanmanın olanaksız olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁹⁰ Sınır oluşturan su–sınıraşan su ayırımı yerinde bulmayanlar ise, bu yönde bir ayrıma kullanımların az, su dolaşımının çok iyi bilinmediği zamanlarda başvurulmuştur. Suların bir devlet tarafından kirletilmesi, diğer ülkede taşkınlara neden olan tesislerin yapılması veya suların aşırı kullanılması durumlarında olduğu gibi olumsuz etkiler ister sınır oluşturan ister sınır aşan akarsu olsun diğer devleti etkileyecektir. Tuna, Mekong, Zambezi gibi akarsularda olduğu gibi, aynı akarsu hem sınır oluşturup hem de sınır kateden bir akarsu olabilir.⁹¹ Sınır oluşturan akarsuların sularının kullanımı, sınırın diğer tarafında doğrudan hissedilebilecek etkilere neden olabilecektir. Suların fizikî olarak sınırları aşmadığı kabul edilse de, etkileri bakımından sınıraşan nitelik taşımaktadırlar. Suların fizikî olarak sınırları aşmadığı ileri sürülse de, sınır oluşturan sularda, suları kıyıdaş devletler arasında ayırmak neredeyse olanaksızdır. Ayrıca, bu tür sular üzerinde sadece kıyıdaş devletlerin hakları ve yükümlülükleri söz konusu olduğu için, sınıraşan su kavramının kullanılması daha uygundur.⁹²

Sınır oluşturan –sınıraşan su ayırımında üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise, sınır oluşturan suların uluslararası su olarak öngörülmesi ve sınıraşan suyun ise ayrı bir şekilde varlığını devam ettirmesi şeklinde ileri sürülen ve her iki kavrama farklı bir mana yükleyen görüştür.⁹³

Kanaatimizce sınıraşan- sınır oluşturan sulara uygulanacak kurallar bakımında ayrıma gitmek uluslararası hukuk bakımından birçok sakınca barındırır.

---

⁹⁰Pazarcı, Hüseyin, “Su Sorununun Hukuksal Boyutları”, Pazarcı,Hüseyin-Akmandor,Neşet-Köni,Hasan, Orta Doğu Ülkelerinde Su Sorunu, Toplumsal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1994, s.45-46 (Su Sorunu); Toklu'ya göre bu ayırım yapılmadığı takdirde, kullanıma ilişkin farklılıkların belirlenmesinde sorunlar çıkacaktır. Bkz. Toklu, s.41

⁹¹ Bu iki tür akarsu arasında uygulanacak hukuk kuralları açısından değil, uygulanabilirlik derecesi açısından fark bulunmaktadır. Sınır oluşturan akarsularda herhangi bir faydalanma eylemine girişebilmek için mutlaka diğer tarafın rızası gerekli iken, diğerlerinde devlet, akarsuyun kendi ülkesindeki kesimi üzerinde dilediği gibi faaliyette bulunabilecektir. Bkz. Bir, s.32

⁹² Acabey, s.80

⁹³ Saltürk, s.25-26; Yakış, Yaşar -Röportaj: Maden,Tuğba Evrim- Kılıç ,Seyfi, Ortadoğu Analiz C.3, S. 33, Şubat 2011, s.69-73, s.72-73; Tacar, Pulat, Atatürk'ümüz” Paneli Türkiye'nin Sınır Aşan Sularla İlgili Sorunları,<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/ataturkumuz-panelinde-yaptigi-konusma-turkiyenin-sinir-asan-sularla-ilgili-sorunlari> (En Son Erişim :27/01/2014)

Bu kapsamda sınıraşan sulara ilişkin uluslararası hukukta kavramsal açıdan fikir birliğini varılamamışken uygulanacak kurallara ilişkin olarak ayrı bir şekilde düzenleme yoluna gidilmesi devletler arasında yaşanan ihtilafları daha da artıracaktır.

1.2.9.2. Sınıraşan Sular

Sınıraşan sular kavramı, ulaşım kıstasını kapsam dışı bırakmaktadır. Ancak, diğer kullanımların ulaşımı etkilememesi veya ulaşım nedeniyle diğer kullanımların etkilenmemesi esastır. Sınıraşan sular kavramı, hem “sınıraşan” hem de “sınır oluşturan” akarsuları ve fiziksel ilişkiler içinde bir bütün oluşturan ve bu şekilde bir deniz veya göle ulaşan yüzey ve yeraltı sularını da kapsamaktadır. Bazı akarsular, bazı bölgelerde sınır oluştururken, bazı bölgelerde ise sınır katetmektedir. Bundan dolayı, sınır oluşturan ve sınıraşan su kavramları açısından, bir üst kavram olan “sınıraşan su” kavramı kabul edilmektedir.⁹⁴

Akmandor’a göre, sınıraşan sular, “iki ya da daha fazla ülkenin topraklarını kat ederek akan, suyun çıktığı ülke ile aktığı ülke arasındaki kullanımı veya paylaşımı eşit olması söz konusu olmayan sular”dır.⁹⁵

Zehir ise sınıraşan suları, “bir ülkenin topraklarından doğan, iki ya da daha çok ülkenin topraklarını katederek bir denize veya göle dökülen akarsuların kollarını da kapsayan sular” olarak tanımlamıştır.⁹⁶

Her iki tanımda da, sınıraşan sular kavramı, ulaşım ölçütü kapsam dışında bırakılarak tanımlanmış ve sınır oluşturan sular bu kavrama dahil edilmemiştir. Bu sularda egemenlik açısından yapılan değerlendirmede ise bu alanın ünlü kuramcılarından İsviçreli hukukçu Sauser Hall’a göre, “Sınıraşan sular üzerinde ortak egemenlik uzun süre ayakta tutulamaz. Suyun çıktığı ülkeler ile aktığı ülkeler arasında eşit egemenlik söz konusu olamaz.”⁹⁷ Ortak egemenliğe karşı çıkan görüşe destek verirken, İngiliz hukukçu L. Oppenheim da, “Uluslararası Hukuk” adlı eserinde; “Bazı akarsular iki veya daha fazla devletin ülkelerinden geçtikten sonra

---

⁹⁴ Acabey, s.80

⁹⁵ Akmandor, Neşet, ‘Su Sorununun Fiziksel Boyutları’, Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu, TESAV, Ankara 1994, s.15

⁹⁶ Zehir, Cemal, Türkiye ve Ortadoğu’da Su Meselesi, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s.41

⁹⁷ Tiryaki, s.12.

denize ulaşır. ‘Çok uluslu akarsular’ denilen bu akarsular arasındaki egemenlik hakkı suladıkları ülkelerde o devletlere ait bulunur.” açıklaması ile egemenlik yönünden bu suların uluslararası olamayacağını ifade etmektedir.⁹⁸

Türkiye de sınıraşan – sınır oluşturan sular ayrımını kimi yazarlarca kabul edilmektedir. Hatta Su Kanunu Tasarısı Taslağında; sınıraşan sular, birden fazla ülke toprağından akan sular; sınır oluşturan sular ise, iki veya daha çok ülkeyi birbirinden ayıran sular şeklinde tanımlanmaktadır.⁹⁹ Ancak burada bir hususa vurgu yapmak gerekir ki, bu ayrıma çoğunlukla teknik mülahazalarla gidilmekte; uygulanacak uluslararası hukuk bakımındansa bir farklılık gözetilmemektedir. Ayrıca uluslararası alanda “transboundary river” sınıraşan su terimi genel olarak kullanılmaktadır.

Doktrinde, özellikle yabancı yazarlar arasında "uluslararası su yolu" kavramının kullanılması yönünde ağırlıklı bir eğilim bulunmaktadır. "Uluslararası su yolu" kavramının "sınıraşan su" kavramına eşit olduğu veya havza kavramından daha geniş olduğu şeklinde görüşler ileri sürülmüştür.

Pazarıcı’ya göre; uluslararası akarsu kavramının, sınır oluşturan ve sınıraşan suların her ikisini de kapsayan bir kavram olduğu, kavramsal düzeyde belirtilen bu ilişkinin bugünkü verilere aykırı bir yanının olmadığı ancak, uluslararası akarsu kavramının bugün bir takım suların kullanımına ilişkin farklılıkları vurgulamada yetersiz kaldığı, bu nedenle Türkiye ve diğer bazı devletlerin kıyıdaş oldukları suların sınıraşan sular olduğunu vurgulamaya özen göstermektedir.¹⁰⁰ Burada söz konusu uluslararası su/ su yolu kavramlarının, kıyıdaş devletlerin yanında farklı devletlerin müdahalesinin öngörebileceği yönünde çekinceler ve kavramların bir çok metinde farklı şekilde yorumlanması sınıraşan sular kavramının kullanımını daha da önemli hale getirmiştir.

---

⁹⁸ Dursun, s.24

⁹⁹ Su Kanunu Tasarısı Taslağı,
http://suyonetimi.ormansu.gov.tr/AnaSayfa/su_kanunu_taslagi.aspx?sflang=tr (en son erişim:25/02/2014)

¹⁰⁰ Pazarıcı, Su Sorununun Hukuksal Boyutları, s.46

1.3. Sınıraşan Suların Kullanımına Yönelik Temel Doktrinler

Devletlerin akarsuları, endüstriyel ve tarımsal amaçlarla kullanımına yönelik olarak, geliştirdikleri saptırma ve depolama faaliyetleri dikkate alındığında, bu faaliyetlerin başlıca üç kategoride toplandığı görülmektedir.¹⁰¹

- 1- Suyun nitelik ve niceliğini değiştirmeyen yararlanma faaliyetleri
- 2- Suyun niteliğini değiştiren yararlanma faaliyetleri
- 3- Tüketici ya da yoksun bırakıcı yararlanma faaliyetleri

Akarsularda su sporları yapılması, balıkçılık, tomruk sevkiyatı, yöresel ulaşımlara ilişkin kullanım, hatta son zamanlara kadar hidroelektrik enerji üretimine dönük kullanım, suyun nitelik ve niceliğini değiştirmeyen kullanım olarak değerlendirilmektedir. Tarımsal amaçlarla yapılan sulama işlemleri ve suyu tüketen kimi endüstri dallarının kullanımları “tüketici kullanım” olarak ifade edilmektedir. Kullanımdan sonra akarsuya iade edilen suların kirletici ya da zehirli atıklar içermesi, suyun niteliğini değiştiren yararlanma biçimleridir. Ulaşım dışı kullanımların artmasıyla devletler sınıraşan suları kullanımlarında kendileri destekleyen savlar ileri sürmeye başlamışlardır. Bunlardan bazıları devletlerarası ilişkilerde dönemsel olarak hüküm sürmüşlerdir. Bazıları ise geçerliliklerini devam ettirmektedirler.

Sınıraşan suların ulaşım dışı kullanılmasına dair hukuksal kuramlar, Birleşmiş Milletler (BM) ve Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BM-AEK) gibi büyük organizasyonlar tarafından ele alınana kadar, genel olarak ülkeler arasında yapılan antlaşmalarda veya anlaşmazlıklarda ileri sürülen doktrinler olarak gelişmişlerdir. Antlaşmalarda çoğunlukla güçlü olan tarafın görüşlerinin yer alması diğer tarafı ya da tarafları memnun etmezken, anlaşmazlıklarda tarafların ortak noktada buluşamaması krizlere yol açmıştır. Doktrinlerin ana temasını ise, teoriyi geliştirenin coğrafi konumu belirlemiştir. Nehrin yukarı kıyıdaşları ve aşağı kıyıdaşları olarak ayrılan taraflar kendi çıkarlarını gözetecek şekilde hareket etmişlerdir.¹⁰² Bu iddialar, uluslararası hukukun kaynakları arasında yer alan ve Milletler Cemiyeti döneminde Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Statüsü'nün 38.

---

¹⁰¹ Sar, s.94

¹⁰² Dursun, s.27

maddesinde, Birleşmiş Milletler döneminde de Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün yine 38. maddesinde yardımcı kaynak olarak geçen doktrinlere dayandırılmaktadır.

Bu minvalde doktrinler sınıraşan sulara ilişkin çıkan uyuşmazlıklarda dönemselsel olarak değışiklikler arz etmekle birlikte devletler uluslararası alanda kendi çıkarları doğrultusunda sınıraşan suları kullanımlarını bunlara dayandırmışlardır. Söz konusu doktrinleri kapsamlı bir şekilde ele almak ulaşım dışı kullanımların gelişimini ve sözleşmelere giden süreçte hukuksal gelişimi anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.3.1. Mutlak Ülke Egemenliği Doktrini (Harmon Doktrini)

Genel olarak, yukarı-kıyıdaş devletin, aşağı-kıyıdaş devletin etkilenmesini göz önünde bulundurmadan, akarsuların sularını dilediği gibi, herhangi bir sınırlamaya tâbi olmadan saptırabilmesi ya da kullanabilmesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁰³ Alman hukukçu Klüber, 1851 tarihli eserinde, her devletin kendi amaçlarını gerçekleştirmek için başka devletler yönünden zararlı etkiler doğursa bile, akarsuların mecralarını değıştirmek suretiyle düzenleme hakkına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bu görüşe adını veren, Amerika Birleşik Devletlerinde(ABD) başsavcısı olarak görev yapmakta olan Harmon olmuştur. Bu görüşü savunanlar görüşlerini Harmon'un mütalâasına dayanmışlardır.¹⁰⁴

1891-1895 yıllarında ABD'nin sulama çalışmaları nedeniyle akarsudaki su seviyesinin düşmesi, Rio Grande (Rio Bravo del Norte)'nin ulaşımaya elverişli bir sınır akarsuyu olduğunu ve izni olmadıkça akarsuyun suyunu büyük ölçüde azaltacak tedbirlerin uygulanamayacağını ileri süren Meksika'nın protestosuna neden olmuş, bu süreçte yaşanan ihtilaf sonucunda mutlak ülke egemenliği doktrini ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵

Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasında Rio Grande Nehri ihtilafında dönemin ABD Dışişleri Bakanı, Başsavcı Judson Harmon'dan sorunun çözüme kavuşturulması için hukuki görüş belirtmesini istemiştir. Başsavcı Harmon'a

---

¹⁰³ Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.45

¹⁰⁴ Sar, s.104

¹⁰⁵ Acabey, s.95

göre, ABD vatandaşları kendi ülkelerinin sınırları içinde kalan sulardan yararlanma imkânından mahrum edilmemelidir. Harmon bu konudaki fikirlerini 1895 tarihinde şu şekilde ifade etmiştir:¹⁰⁶

*”Milletlerarası hukuk kuralları, Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) Rio Grande Akarsuyunun ülkesi içinde kalan kesimindeki sulardan yararlanma imkânını – söz konusu yararlanma neticesinde akarsuyun ABD ülkesinde kaldığı noktadan aşağıdaki kesiminde suların miktarı azalmış olsa bile – kendi vatandaşlarından esirgemek yolunda hiçbir vecibe yüklememektedir. Bu çeşit bir vecibenin bulunabileceği faraziyesi ABD’nin ulusal sınırları dâhilinde var olan egemenliğine aykırı düşer.”*¹⁰⁷

Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri kendi ülkesi içinde olduğu sürece bütün sular üzerinde mutlak egemendir; uluslararası hukukun hiçbir ilkesi bu suların dilediği şekilde kullanımını engellemez.

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, Meksika Hükümeti’nin Rio Grande Nehri ile ilgili şikâyetlerine devam etmesi üzerine 1 Mayıs 1905 tarihinde ikinci bir nota ile Harmon Doktrini’ni savunmaya şu şekilde devam etmiştir:¹⁰⁸

“Rio Grande Sularının ABD’ de yaşayan Amerikan vatandaşlarına ait toprakların sulanması amacıyla saptırılması ve bunun sonucunda, Meksika vatandaşlarının, Meksika ülkesindeki topraklarını sulamak için gerekli suyu bulamamaları yüzünden, ABD Hükümetinin Meksika Hükümeti’ne karşı doğabilecek hukuki sorumluluğu meselesini inceleyen Bakanlığımız, böyle bir sorumluluğun dayanabileceği gerekçelerin milletlerarası hukukta bulunmadığı görüşündedir. Bununla beraber, ABD Hükümeti, hareket tarzını yüksek hakkaniyet ilkelerine ve iyi komşular arasında tesisi gereken dostça duygulara uygun bir şekilde tespit etmek kararındadır.”

---

¹⁰⁶ Kesik, Ünal, Ortadoğu’da Su Sorunu ve Türkiye’nin Sınıraşan Suları(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu 2009, s.13-14; KAPAN, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı,s.105; SAR, 104 vd.

¹⁰⁷ Mutlak ülke egemenliği doktrininin temel unsurunu ortaya koyan bu görüş, bir devlet içinde ulusal bir makama verilmiş mütalaa niteliğini taşıdığından uluslararası hukuk açısından başka devletleri bağlamamaktadır.Bkz. Sar, s.108

¹⁰⁸ Toklu, s. 21.

Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika tarafından oluşturulan Uluslararası Sınır Komisyonu 25 Kasım 1896 tarihli raporunda Rio Grande'nin sularının iki ülke arasında paylaşımını öngören bir antlaşmanın yapılmasını tavsiye etmiş ve 21 Mayıs 1906 tarihinde ABD'nin taraf olduğu tamamen sularla ilgili problemleri konu alan ilk antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; Amerika Birleşik Devletleri, kuraklık mevsimini de göz önünde tutarak, belirli bir miktarda suyu, Meksika'ya bırakmayı taahhüt etmiştir; ancak Amerika Birleşik Devletleri aynı antlaşmanın başka maddelerinde ortaya koyduğu gerekçelerle de söz konusu antlaşmaya, herhangi bir talep için hukukî bir dayanak oluşturmasını kabul ettiği anlamına gelmeyeceğini beyan etmiştir.¹⁰⁹

Amerika Birleşik Devletleri'nin sınıraşan sular konusunda sorun yaşadığı bir başka ülke Kanada'dır. ABD ile Kanada arasında uyuşmazlıklara neden olan Milk ve St. Mary Nehirleriyle alakalı sorunların çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla 1909 yılında, Kanada Dominyonu¹¹⁰ adına hareket eden İngiliz Hükümetiyle Sınır Sularına ve İki Devlet Arasında Çıkan İlgili Meselelere İlişkin Antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmanın temeli de Harmon ilkelerine dayanmakla birlikte bazı sınırlı değişiklikleri de içermektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Harmon Doktrin'inden vazgeçtiğinin ilk işaretlerini 1944 yılında Meksika Hükümeti ile imzaladığı Rio Grande, Tijuana ve Colorado nehirlerinin kullanımıyla ilgili antlaşmanın çalışmaları sırasında vermiş ve 1958 yılında hazırlamış olduğu muhtıra ile yeni tavrını şu şekilde ortaya koymuştur;¹¹¹

“Kıyıdaş devletin, uluslararası nehir sisteminin egemenliği altında bulunan kesiminden azami faydalanmayı öngören ve her bir kıyıdaşın mukabil hakkı ile uyuşan, egemen bir hakkı vardır... Kıyıdaşların, uluslararası nehir sistemlerinin kullanım ve yararlarından, adil ve makul bir esasa dayanarak, pay almaya hakları vardır.”

Amerika Birleşik Devletleri'nin Harmon doktrinini kesin olarak reddetmesi ve uluslararası alanda başka bir devlete karşı farklı bir görüşü öne sürmesi Colombia

---

¹⁰⁹ Kesik, s.14; Acabey, s.97

¹¹⁰ Dominyon: Büyük Britanya İmparatorluğunun, başka ülke ile aynı haklara sahip olan denizaşırı parçalarından her birini ifade etmektedir. Bkz. Yılmaz, s.173

¹¹¹ Acabey, s.99-101; Tiryaki, s.25

nehri sularının kullanılmasına ilişkin olarak Kanada ile çıkan uyuşmazlık sırasında olmuştur. Uyuşmazlık, Kanada hükümetinin, 1955 yılında, Colombia nehrinin, ülkesinde kalan kesimindeki sularını saptırarak, bütünüyle kendi topraklarındaki Frazer nehrine akıtmayı öngören projesini açıklamasıyla başlamıştır. Bu kez aşağı kıyıdaş durumunda kalan Amerika Birleşik Devletleri Colombia nehrinin kendi kesimi üzerinde, hidro-elektirik enerji üretimi amacıyla, önceden gerçekleştirmiş olduğu tesislerin ve ileride gerçekleştirmeyi planladığı projelerin, Kanada'nın saptırma isteği ile tehlikeye düşmesi karşısında, Harmon doktrinini kesin olarak terk etmek zorunda kalmıştır.¹¹²

Amerika Birleşik Devletleri, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar Harmon Doktrini'ni benimsemiş olmasına karşın özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nde bu görüşten vazgeçmiştir. Bunun temel nedeni de kendisinin yukarı kıyıdaş devlet olduğu sınıraşan su anlaşmazlıklarında ortaya attığı ve aşağı kıyıdaş devlete herhangi bir hak tanımadığı doktrinin kendisinin aşağı kıyıdaş olduğu sınıraşan sularda kendisine karşı kullanılabilme tehlikesini fark etmiş olmasıdır.¹¹³

Amerika Birleşik Devletleri dışında; Hindistan, Avusturya, Etiyopya , Şili gibi bazı ülkeler de Harmon Doktrinini savunmuşlardır. Hindistan; Indus nehri ve kollarının kullanılmasına ilişkin olarak, Hindistan ile Pakistan arasında çıkan ve 1947-1960 yılları boyunca devam eden uyuşmazlıkta, yukarı kıyıdaş olan Hindistan, mutlak ülke egemenliği görüşünü benimsemiş ve bu tezi aşağı kıyıdaş olan Pakistan'a karşı ileri sürmüştür.¹¹⁴ Şili ve Bolivya arasında Rio Mauri akarsuyu uyuşmazlığında, Şili akarsudan yararlanması hususunda, ülkesel egemenlik hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵

Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün (UHE) 1911 Madrid Kararında, bir devletin bir başka devletin ülkesine akan sular üzerinde diğer devletin rızası olmaksızın, bu devletin sularla ilgili durumunu değiştirecek veya zedeleyecek tedbirler alamayacağı belirtilmiştir. UHE'nün 1961 Salzburg Kararı konuyla ilgili örf ve âdet kurallarının mevcut olduğunu, Harmon doktrininin mevcut uluslararası

---

¹¹² Sar, s.124-125

¹¹³ Tityaki, Mutullah, Sınıraşan Sular ve Fırat ve Dicle Nehirlerinin Durumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 2008, s.25

¹¹⁴ Kesik, s.15; Sar, s.49-50

¹¹⁵ Şimşek, s.52

hukuk kurallarının unsuru olmadığı ve devletin hareket özgürlüğünün sınırlarının bulunduğu yönündedir. 1923 Cenevre Sözleşmesinin 1 inci maddesinde, söz konusu Sözleşmenin, devletlerin uluslararası hukukun sınırları içinde gerekli gördüğü hidrolik enerjinin işletilmesi bakımından, kendi ülkesi içinde dilediği çalışmaları gerçekleştirme haklarını etkilemeyeceği belirtilmiştir.¹¹⁶ 1933 Montevideo Bildirisinin 2 nci maddesinde ise, devletlerin sınıraşan suların egemenlikleri altındaki kesiminde faydalanma hakları teyit edildikten sonra, bu hakkın sınırsız olmadığı ifade edilmiştir.¹¹⁷

Hakemlik Mahkemesinin Lanoux Gölü kararında da, sulardan yararlanma hakkının uluslararası örf ve âdet kurallarıyla sınırlanabileceği ve kıyıdaşların birbirlerinin çıkarlarını gözetmeden dilediği gibi hareket etme serbestliğine sahip olmadıkları belirtilmiş, böylece doktrin reddedilmiştir.¹¹⁸

Doktrini savunana yazarlar bakımından, Sar bu doktrini savunan yazarların neredeyse tamamının yukarı kıyıdaş devlet vatandaşı olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹ Oysa devletlerin yukarı kıyıdaşa veya aşağı kıyıdaşa mutlak haklar tanıyan aşın görüşleri benimsemeleri, çıkarlarına uygun değildir. Bazen devletler bir akarsu bakımından yukarı kıyıdaş iken bir diğeri bakımından aşağı kıyıdaş devlet olabilmektedir. Hatta aynı akarsu bakımından bir devlet hem aşağı hem de yukarı kıyıdaş olabilmektedir.

Harmon Doktrini, temelde, sadece tek bir devletin mutlak egemenliğini benimsediğinden oldukça eleştirilmiştir.¹²⁰ Zira diğer komşu devletin eşit egemenliği bu doktrinde bir kenara itilmiş olmaktadır. Bir devletin ülkesi üzerindeki egemenliğinin iki yönü vardır. Egemenlik, devlete sadece haklar bahşetmeyip; hakların yanında bazı vecibeler de yüklemektedir. Milletlerarası Adalet Divanı bir kararında “her devletin, ülkesini diğer devletlerin haklarına aykırı eylemler için kullanmaya müsaade etmeme vecibesi olduğunu” belirterek mutlak egemenliği reddetmektedir.¹²¹

---

¹¹⁶ Acabey, s.110

¹¹⁷ Sar, s.50

¹¹⁸ Sar, s.161-162; Acabey, s.11

¹¹⁹ Sar, 173-176

¹²⁰ Tiryaki, s. 26

¹²¹ Bir, s. 84

Doktrin, antlaşmalar, yargı kararları ve yazarların büyük çoğunluğu tarafından reddedilmiştir. Baskın görüş, yukarı kıyıdaşların yararına olan bu doktrinin bugün geçerliliğini yitirdiği yolundadır. Bu doktrin, su uyuşmazlıklarının çözümü için uygun bir görüş değildir. Sadece bir devletin menfaatlerini esas aldığından uygulanabilir olmaktan uzaktır. Aşağı ve yukarı kıyıdaşların karşılıklı menfaatleri dengelemek gibi bir gayesi bulunmamaktadır.

1.3.2. Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini

Harmon Doktrinine karşı bir fikir olarak ortaya atılan “Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini” kaynağını ulusal hukuktan almaktadır. Kıyıdaş devletlerin ülkelerinde akan nehirlerin doğal durumlarında herhangi bir değişiklik yapamayacakları esasına dayanmaktadır. İngiltere’de Common Law çerçevesinde uygulanan kıyıdaş hakları doktrininden¹²² esinlenen bazı yazarlar bu fikrin savunuculuğunu üstlenmişlerdir.

Yukarı kıyıdaş devlet, kendi ülkesinde sular da dahil aşağı kıyıdaş devlet ya da devletlerin zararına olabilecek hiçbir değişiklik yapma hakkına sahip değildir. Suları hem nitelik, hem de miktar olarak değişikliğe uğratacak eylemlerden uzak durmak zorundadır. Bir başka deyişle, bu doktrin sınıraşan suların yukarı kıyıdaş devlet tarafından, sınırsız kullanım hürriyetini değil, doğal paylaşımını, yani suyu doğal dengeyi bozabilecek, akışı gözle görülebilir şekilde azaltabilecek ölçüde kullanmamayı öngörmektedir.¹²³

Uygulamada, bu doktrini kullanan aşağı kıyıdaş devletler doğal durumun bütünlüğü doktrinini “her türlü fiziki değişimin yasaklanması” gibi aşırı nitelikteki yalın haliyle ileri sürmekten çok, aynı sonuçları doğuran rıza şartı kuralına başvurmuşlardır. Aşağı kıyıdaş devletler, egemenlik alanlarına giren nehir sularının doğal durumunu sürdürmek, başka bir deyimle, bu durumun bütünlüğü üzerinde münhasır takdir yetkilerini saklı tutmak amacıyla, sınıraşan nehirler üzerinde

---

¹²² Kıyıdaş hakları doktrini, kıyıdaş malikin arazisine giren suların doğal durumunu muhafaza ederek, hiç bir değişikliğe uğramadan akmaya devam etmesini öngörür. Başka bir ifadeyle yukarı-kıyıdaş durumundaki malik, kendi mülkünün aşağısındaki malikin arazisine akan nehir ya da ırmakların sularını doğal durumlarında (yani olduğu gibi) bırakmak zorundadır. Bkz. Tiryaki, s.26-27; Kapan, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.48

¹²³ Ilgar, Rüştü- Khalef, Salem, Türkiye’nin Sınıraşan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açıdan Bir Bakış, Marmara Coğrafya Dergisi, S. 10, İstanbul Temmuz 2004,s.53-72, s.59-60

girişilecek faydalanma eylemlerinin, kıyıdaş devletlerin mutabakatına bağlı bulunduğunu öne sürmektedirler.¹²⁴

Bu şekilde formüle edilen “rıza şartı” kuralının, ilk bakışta, nazari açıdan yukarı-kıyıdaş devletin olduğu kadar aşağı-kıyıdaş devletin de faydalanma hakkını kısıtladığı düşünülebilir. Oysa sınıraşan sularda girişilecek faydalanma eylemlerini kıyıdaşların rızasına bağlamak, uygulamada, yalnız yukarı-kıyıdaş devletin faydalanma hakkını kısıtlamak ve bu hakkın kullanılmasını aşağı kıyıdaş devletin takdir yetkisine bırakmak demektir. Çünkü kıyıdaşların rıza şartını öngören kuralın formüle edilmesinde başvuru olan yol, “zarar” veya “önemli zarar” durumunda, ya da zarar verebilecek faydalanmalarda rıza şartının aranması şeklindedir. Aşağı-kıyıdaş devletin yapacağı faydalanma eylemlerinin yukarı-kıyıdaş devletin ülkesindeki sınıraşan suları etkilemeyeceği göz önünde tutulursa, aşağı-kıyıdaşın yukarı-kıyıdaş devletin rızasını alması söz konusu olmayacağı ve her zaman bunun aksinin varit olacağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini ile ilgili sınıraşan sulardan faydalanma konusunda görüş belirten ve destekleyen hukukçuların önde gelenleri; İsviçreli hukukçu Max Huber ile İngiliz hukukçu Oppenheim'dir.

Huber kıyıdaş devletlerin ülkelerinde akan nehirlerin doğal durumlarında değişiklik yapılamayacağını belirtmekte ve şöyle demektedir:¹²⁵

“Genel kural olarak, her devlet ülkesinde istediği gibi tasarrufta bulunur ve bu ülke üzerinde otoritesini münhasıran kullanır. Devlet yabancı bir ülke üzerinde eylemlere girişemeyeceği gibi, kendi ülkesi üzerinde de bu çeşit eylemlere katlanmak zorunda değildir. Devletin, sınırlarının ötesine uzanan eylemleri arasında hukuk dışı sayılabilecek olanlar ancak, başka bir devletin ülkesindeki doğal olarak mevcut bulunan durumları etkilemek suretiyle bu devletin haklarını zedeleyen eylemlerdir. Milletlerarası hukuk bakımından tartışma kaldırmayan kural şudur: Bir devlet alttaki komşusuna suyu, doğal durumu gereği olarak, aktığı şekilde vermeye mecburdur.”

---

¹²⁴ Sar, s.220

¹²⁵ Sar, s.217; Karşı görüş :Doğal durumun bütünlüğü doktrinin “engelleyci” niteliği başka bir deyimle, yukarı kıyıdaşın yapabileceği her türlü fiziki değişikliği yasaklamak suretiyle sınıraşan sularda faydalanmayı yalnız aşağı kıyıdaşa bırakması bu doktrini eleştiren yazarların başlıca gerekçesini oluşturmaktadır., Bkz. SAR, s.240

Oppenheim da görüşünü şu şekilde belirtmektedir:

“Ülke egemenliği sınırsız hareket özgürlüğü sağlayamaz. Ülke egemenliğine rağmen devlet kendi ülkesindeki doğal şartları komşu devletin doğal şartlarının aleyhine değiştirmeye, örneğin, kendi ülkesinden komşu ülkeye akmakta olan nehrin akımını durdurmaya ya da saptırmaya yetkili değildir. Ulusal olmayan nehirler, sınır teşkil eden nehirler ve uluslararası nehirler kıyıdaş devletlerden herhangi birinin keyfi denetimi altında değildir. Çünkü sınıraşan sularla ilgili uluslararası hukuk kuralı uyarınca, hiçbir devlet kendi ülkesindeki doğal şartları, komşu devlet ülkesinin doğal şartları aleyhine değiştiremez. Bu yüzden devletin yalnız kendi ülkesinden komşu devlete akan bir nehrin sularını durdurması ya da saptırması değil, fakat aynı zamanda, nehir sularının komşu devlete zarar verecek veya bu devletin nehrin akımından kendi kesiminde faydalanmasını önleyecek şekilde kullanması da yasaklanmıştır.”¹²⁶

Söz konusu doktrinin karşımıza çıktığı bazı uyuşmazlıklara bakacak olursak; Doğal Durumun Bütünlüğü Teorisi, İspanya'nın Lanoux Gölü ve Carol nehri uyuşmazlığında, yukarı kıyıdaş Fransa'nın saptırma projesine karşı savunduğu görüşün uygulamada doğal durumun bütünlüğü doktrininin yalın şekliyle ortaya atılmasının tipik örneğini teşkil ettiği ileri sürülmüştür.¹²⁷ 1924 yılında ortaya çıkan ve 1929 yılında geçici bir süre için bile olsa çözüme kavuşturulan Nil Nehri Uyuşmazlığında Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini baz alınmış ve uygulanmıştır. Mısır o dönemde İngiltere'nin yönetimi altında bulunan Sudan'ın gerçekleştirmek istediği geniş çaplı sulama projesine karşı çıkmış ve yukarıda adı geçen doktrine dayanarak, 1925 yılında verdiği nota ile konu ile ilgili görüşünü şu şekilde açıklamıştır:¹²⁸

“Mısır Hükümeti her zaman ve ısrarla, söz konusu sulama projesinin hiçbir şekilde Mısır'daki sulama faaliyetlerine zarar verecek nitelikte olmaması ve ayrıca bu ülkede, sayısı gittikçe artan tarım nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için, elzem olan muhtemel projelerine de zarar vermemesi gerektiği düşüncesindedir.”

---

¹²⁶ Sar, s.218

¹²⁷ Somuncuoğlu, s.34

¹²⁸ Kapan, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.112

Mısır'ın notada ileri sürdüğü görüş, yukarı kıyıdaş Sudan'ın yapmaması gereken eylemlere son derece geniş bir kapsam kazandırmıştır. Mısır'ın ilerideki muhtemel projelerine zarar verilemeyeceği öne sürülmekte ve Sudan'ın, Nil nehrinin kendi kesiminde, Mısır'daki suların doğal durumunu değiştirecek hiçbir eylememe girişmemesi gerekmektedir.

Suriye gibi birden fazla nehre sahip olan devletler ise bu nehirlerin kullanımı ile ilgili komşu devletlerle yaptıkları görüşmelerde, memba veya mansap ülke konumunda olmalarına göre her iki görüşe de sahip çıkabilmekte ve birbiriyle çelişen farklı tutumlar sergileyebilmektedirler. Asi Nehri'nin kullanımında yukarı kıyıdaş ülke konumunda bulunan Suriye Türkiye'ye karşı Harmon Doktrini'ne yakın bir uygulama içindeyken, aşağı kıyıdaş ülke konumunda bulunduğu Fırat ve Dicle nehirlerinin doğal akımlarının değiştirilmesine karşı çıkmaktadır.¹²⁹

Bu doktrinin kabul edilip uygulanması durumunda üç sonuç ortaya çıkmaktadır;¹³⁰

a) Uluslararası akarsuyun aşağı kıyıdaş devletin ülkesinde yer alan kesimindeki suların fiziki niteliğinde yukarı kıyıdaş devlet herhangi bir değişiklik yapamaz.

b) Aşağı kıyıdaş devletin, uluslararası nehrin yukarı kıyıdaşça kullanılmasında veto hakkı vardır.

c) Aşağı kıyıdaş devletin gelecekteki muhtemel kullanımları korunmaktadır.

Sınıraşan sularla ilgili olarak yapılan genel ve özel nitelikli antlaşmalarda, Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini'ni destekleyen hükümler yoktur. Genellikle, bu antlaşmalarda, kıyıdaşların akarsularda "önemli değişiklik" yapamayacakları ya da "önemli zarar" veremeyeceklerini belirten benzer hükümler vardır.¹³¹ Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrininin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi sonucunda sınıraşan sulardan faydalanmada, kıyıdaş devletlerin ön anlaşmasını

¹²⁹ Bilen, Özden, Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye, TESAV Yayınları, Ankara 2000, s.77

¹³⁰ Toklu, s.24

¹³¹ Bir, s.88; Örneğin, 9 Aralık 1923 tarihli "Birden Fazla Devleti İlgilendiren Hidrolik Enerjinin Geliştirilmesi Hakkındaki Cenevre Sözleşmesi"nin 1 inci maddesinde, bütün kıyıdaşların faydalanma hakları saklı tutulduktan sonra, 4 üncü maddesinde ülkesinde bir hidroelektrik proje geliştirmek isteyen devletlere, diğer kıyıdaşlara ancak önemli bir zarar vermeleri durumunda, zarar görecektir devletle görüşmede bulunma vebesi yüklemektedir. Bkz. Sar, s.231-232

zorunlu kılan bir kuralın varlığından söz edilemeyeceği, kıyıdaş devletlerin ilerideki muhtemel kullanımlarını koruyan bir kuralın bulunmadığı, söz konusu doktrinin bir hukuk kuralı olmadığı ve reddedildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, teori, sınıraşan sulardan faydalanma eylemlerini düzenleyebilecek yeterlilikte de değildir.¹³²

Yukarı da incelediğimiz iki doktrin birbirinin tam tersi olan durumları savunsalar da birbirleriyle çıkış noktaları bakımında yakın ilişki halindedirler. Mutlak Ülkesel Egemenlik Doktrini ile Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini arasındaki temel ayırım noktası, birinin yukarı kıyıdaşın diğerinin ise aşağı kıyıdaşın egemenlik konusundaki düşüncelerine öncelik tanınmasında yatmaktadır. Birincisinde yukarı kıyıdaş ülkesi sınırları içinde dilediği gibi davranma özgürlüğünü savunurken, ikincisinde aşağı kıyıdaş, ülkesine akan sularda bir başka ülkenin sınırları içinde yapılan değişikliğin kendi ülkesinde etkilerinin egemenliğine zarar verdiği düşüncesindedir. Birinci görüş, suların akış yönüne göre en yukarıdaki devletin, ikinci görüş en aşağıdaki devletin lehine görünmektedir. İşte tam bu noktada doktrinlerin ikisinin de iki aşırı ucu savunması birlikte değerlendirilmelerini kaçınılmaz hale getirmektedir. Ancak durum görüldüğünden daha karışıktır. Zira bazen aynı akarsu bakımından bile, bir devletin hem aşağı hem de yukarı kıyıdaş olduğu dikkate alındığında, bir devletin birinci görüşü savunduğunda, aşağı kıyıdaş olduğu başka akarsular bakımından söyleyecek sözü kalmamaktadır.

Ayrıca günümüzde uluslararası hukuk açısından ülke egemenliğinin, devletlere mutlak ve sınırsız bir hareket özgürlüğü tanımadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla devlet, kendi ülkesinde ülke egemenliğine dayanan hak ve yetkilerini kullanırken, uluslararası hukuk kurallarının getirdiği sınırlamalara uymak zorundadır.¹³³ Bu sınırlamalarının başında ise, ülke egemenliğine dayanan hakların, başka devletlerin çıkarlarına zarar verecek şekilde kullanılmamasını öngören “sic utere tuo ut alienum non laedas (hakkını veya malını başkasını ızzar etmeden kullanmalısın/hakkın kötüye kullanılması yasağı)” sözü ile anılan genel nitelikteki teamülü kural gelmektedir. Her iki doktrini de bu minvalde hakkın kötüye kullanılması yasağı çerçevesinde değerlendirebiliriz. Acabey’e¹³⁴ göre uluslararası

---

¹³² Toklu, s.24

¹³³ Somuncuoğlu, s.34

¹³⁴ Acabey, s. 118-119

antlaşmalarda her iki doktrinin de geçerliliği olmamakla birlikte bu görüşleri savunan devletlerin anlaşma masasına oturduklarında doğal olarak yumuşadıklarını ancak masaya otururken ellerini kuvvetli tutmak için bu görüşleri ortaya attıklarını belirtmiştir. Çeşitli pazarlıklarla ortak bir yaklaşım sağlanabilmektedir. Zaten sırf bu görüşler dikkate alınırsa suların en iyi şekilde kullanımı düşünülemez ve sorun devam eder. Bu bakımdan, Doğal Durumun Bütünlüğü Görüşü de Mutlak Egemenlik Görüşü gibi geçerliliğini yitirmiştir.

1.3.3. Ön Kullanımın Üstünlüğü Doktrini

Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini, iç hukukta uygulanan kazanılmış haklar prensibinin uluslararası hukuka aktarılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu doktrin uyarınca, arazisindeki suları diğer kıyıdaş maliklerden önce kullanmaya başlayan malikin, bu kullanımı devam ettiği sürece, faydalandığı sular üzerinde bir çeşit kazanılmış hakkı tanınmaktaydı. Suları ilk önce kullanmaya başlayan kıyıdaş, mevcut kullanımların üzerinde, diğer kıyıdaşların hiçbir şekilde etkileyemeyecekleri mutlak bir hakka sahip olmaktaydı.¹³⁵ Ancak, bu kazanılmış hak kapsamına ülke topraklarına akan bütün sular girmez. Yalnız, fayda sağlayan, daha doğrusu, fiilen ön- kullanıma konu olan sular girer. Görüldüğü üzere, doktrin gereğince, kazanılmış hakkın mesnedini, fiili bir durum, yani, suları belirli bir şekilde kullanma ve kullanmayı sürdürme olgusu teşkil etmektedir. Ancak, burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu vardır. Kazanılmış hak kapsamına, antlaşma ile kazanılmış haklar girmemektedir. Bu husus, ön-kullanım üstünlüğü doktrininin dışında kalan bir durumdur. Herhangi bir akarsudan faydalanmada, bir kıyıdaş devletin, antlaşma ile kazanmış olduğu hakkı, diğer kıyıdaş devlete karşı ileri sürürken bu doktrine değil; antlaşma hükümlerine dayandırması gerekir.¹³⁶ Önceki kullanıma işaret etmek üzere, tarihî (historic), doğal (natural) hak, kazanılmış (vested) hak ve kadim (ancient) hak kavramları kullanılmıştır.¹³⁷

Uluslararası hukukta, bazı devletlerin iç hukuklarında yer alan zaman bakımından önce gelen, hak bakımından önde gelir (Prior in time, prior in right)

---

¹³⁵ Durmazuçar, Vedat, Ortadoğu'da Suyun Artan Stratejik Değeri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s.50

¹³⁶ Tiryaki, s.111

¹³⁷ Acabey, s.139; Tiryaki, s.107

kavramını otomatik bir şekilde uygulayan bir ön kullanımın üstünlüğü doktrini yoktur.¹³⁸ Uluslararası hukukta kazanılmış haklara saygı ilkesinin uygulandığı alan, devletlerin halef olmaları durumudur. Günümüzde tartışmalı olan bu ilke, belirli ülkeler üzerinde devlet egemenliğinin değişmesi sonucunda, özel hukuk kişilerinin eski hukuk düzeni altında kazanmış oldukları hakların, yeni hukuk düzeninde korunması şeklinde uygulanmaktadır.¹³⁹ Uluslararası ilişkilerde devletlerin kazanılmış hak iddialarını sürmelerine imkân yoktur. Çünkü devletlerin milletlerarası hukuk kişisi olarak karşılıklı hak ve yükümlülüklerini tespit eden uluslararası hukuktur. Uluslararası hukukta önemli olan, belirli bir devletin mevcut uluslararası düzeni uyarınca, başka bir devlete karşı ileri sürebileceği bir hakkı bulunup bulunmadığıdır. Bu durumda söz konusu doktrin sınıraşan suların faydalanma konusunda, kazanılmış hak doktrininin bir genel hukuk ilkesi gibi uygulanmasıyla, suları diğer devletlerden önce tüketmeye başlayan kıyıdaşa mutlak bir dokunulmazlık tanımaz.¹⁴⁰

Tarihte ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nin batı eyaletlerinde 10 uncu yüzyılın ikinci yarısında madenciler aracılığıyla ortaya konan ve esas itibariyle milli hukukta uygulanan bu kavramı uluslararası hukuka taşıyan E. Vattel olmuştur. E. Vattel; "Hakların esikiliği ve kaynağının, bu hakların özü kadar önemli olduğunu, en eski hakkın mutlak olarak bütün kapsamı ile kullanılacağını ve sonra gelen hakkın birincisine zarar vermediği ölçüde geçerli olacağını belirtmektedir."¹⁴¹

Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrininin uygulanmasıyla ilgili ilk örnek, Yukarı Rio Grande nehrinin 1894 yılında Amerikalı çiftçiler tarafından saptırılması üzerine Amerika ve Meksika arasında yaşanan uyuşmazlıktır. Aşağı kıyıdaş ülke konumunda bulunan Meksika 1895 tarihli nota ile bu görüşü şu şekilde savunmuştur:

"Uluslararası hukuk, Meksikalı vatandaşların haklarına yeterli bir dayanak teşkil etmektedir. Meksika vatandaşlarının söz konusu nehrin sularını kullanma hakları, ABD vatandaşlarının mukabil haklarına kıyasla yüzlerce yıl öncesine

---

¹³⁸ Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.51

¹³⁹ Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, 3. Baskı, Ankara 2005 ,s. 360-365

¹⁴⁰ Sar, s.278

¹⁴¹ Toklu, s.26

dayandığı için tartışma götürmez niteliktedir. Ayrıca hukuk ilkeleri uyarınca uyumsuzluk durumunda yılanmış faydalanma haklarına üstünlük tanınmaktadır.”¹⁴²

Adı geçen doktrin, 1931 ve 1936 yılları arasında Colarado akarsuyu ile ilgili yaşanan anlaşmazlıkta da ortaya konmuştur, ancak Meksika 1944 yılında imzalanan ve içerik olarak aşağı Rio Grande, Tijuana ve Colarado akarsularının düzenlenmesini kapsayan antlaşmanın hazırlanması sürecinde bu görüşü desteklemekten vazgeçmiştir. İran ile Afganistan arasında Hilmend Nehri’ne ilişkin çıkan uyumsuzlukta İran, aşağı kıyıdaş devlet olarak, 1950 yılında ön kullanım üstünlüğü doktrinini ileri sürmüştür.¹⁴³

Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini, uluslararası birkaç antlaşmada ve/veya sözleşmede kullanılmıştır. 1919 yılında imzalanan Saint Germain Antlaşması, Avusturya ve Çekoslovakya arasında imzalanan 1928 tarihli antlaşma, 1929 Nil Sularının Kullanımına İlişkin Antlaşma, Suriye ve Ürdün arasında uyumsuzluğa neden olan Yarmuk akarsuyu ile 1953 tarihli antlaşmanın bazı bölümlerinde bu doktrinden yararlanılmıştır.¹⁴⁴ Fırat ve Dicle nehirlerinde aşağı kıyıdaş ülke konumunda olan Irak, bu doktrini öne sürmektedir.¹⁴⁵

09.12.1923 tarihli “Birden Fazla Devleti İlgilendiren Hidrolik Enerjinin Geliştirilmesine İlişkin” Cenevre Sözleşmesi’nden ise mevcut kullanımların mutlak korunmadığı ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁶

Bahse konu olan doktrin ilk bakışta hem yukarı kıyıdaş devletin hem de aşağı kıyıdaş devletin öne sürebilecekleri bir doktrin olarak kabul edilebilir. Bunun nedeni yukarı kıyıdaş devletin de en az aşağı kıyıdaş devlet kadar mevcut kullanımların devam etmesini öne sürebilme hakkına sahip olmasıdır. Ancak, doktrin özünü

---

¹⁴² Sar, s.279

¹⁴³ Sar, s.282

¹⁴⁴ Çelik, s.26

¹⁴⁵ Bir, s.96

¹⁴⁶ Çelik, s.26; Sözleşmenin 2 nci maddesi “Hidrolik enerjinin rasyonel bir biçimde değerlendirilmesi için devletler arasında bir incelemenin gerektiği durumlarda, ilgili akit devletler, bu incelemeye katılacaklardır. İlgili devletler bütün çıkarlarının karşılanması bakımından en uygun çözüm yolunu aramak ve başlatılmış ya da tasarlanarlarda dahil olmak üzere, mevcut tesisleri göz önünde tutarak, mümkün olduğu takdirde, bir düzenleme programını tespit amacıyla işbirliği yapacaklardır.” Görüleceği üzere Cenevre Sözleşmesinin taraf devletlere getirdiği yükümlülüğün kapsamı içinde, ön kullanımın mutlak üstünlüğü değil, yalnız mevcut kullanımları göz önünde tutma yükümü getirmektedir. Bkz. Sar, s. 283-284

teşkil eden, kazanılmış haklara zarar vermeme yükümlülüğü genelde yukarı-kıyıdaş devlet açısından söz konusudur. Çünkü aşağı ve yukarı-kıyıdaş devletlerin coğrafi konuları farklıdır. Daima, kazanılmış haklara zarar verebilecek durumda olan yukarı-kıyıdaş devlettir. Aşağı kıyıdaş devletin hemen hemen böyle bir imkânı yok gibidir. Diğer önemli bir husus da, aşağı kıyıdaş devletlerin akarsulardan faydalanmaya önce başladıkları gerçeğidir. Bilindiği gibi herhangi bir akarsuyun etrafında yerleşme ve endüstri faaliyetleri genellikle akarsuların ağızlarına yakın yerlerde, mecralarının aşağısında başlamaktadır. Nüfus yoğunlaşması ve endüstriyel gelişme akarsuyun mecrasının yukarisına doğru tedricen gelişmektedir. Netice olarak ön-kullanımın üstünlüğü doktrini, aşağı-kıyıdaş devletlerin, faydalanma hakkının kapsamını genişletmek üzere başvurduğu bir doktrindir.¹⁴⁷

Bu doktrine yönelik eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:¹⁴⁸

i. Bu görüş, kıyıdaş devletlerden en çok yukarı kıyıdaş devleti/devletleri olumsuz yönde etkileyecektir. Yukarı kıyıdaşın, suların makul ve adil kullanımını ortadan kaldırarak, ekonomik gelişiminin engellenmesi ihtimalini ortaya çıkarabilecektir.

ii. Aşağı kıyıdaş devlete böyle bir ön kullanım üstünlüğü tanınması, suların faydalanan devletler için eşitsiz bir duruma sebep olacaktır.

iii. Sınıraşan suların sağlanacak fayda, kıyıdaşların karşılıklı ihtiyaçlarına göre dikkate alınmadığı için, devletlerarası işbirliği ve uzlaşma imkânlarını da önleyebilecektir.

Sözü edilen doktrin tüm bu hususlarla birlikte değerlendirildiğinde uluslararası hukukta kabul görmemekte ve günümüzde devletlerin çoğunluğunun savunduğu görüşler arasında yer almamaktadır.

---

¹⁴⁷ Sar, s.275-276; Kapan, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.51; Kesik, s.22-23; Karşı görüş: Olmstead tarafından verilen bir örnekte de görüleceği üzere, aşağı kıyıdaş da yukarı kıyıdaşa zarar verebilmektedir. Söz konusu örnekte bir akarsuyun sularını yukarı kıyıdaş devlet içme suyu olarak, aşağı kıyıdaş devlet sulama amaçlı kullanmaktadır. Aşağı kıyıdaşın fazla miktarda su kullanması sonucu seviyesi düşen akarsuya deniz suyunun dolmasıyla sular, sulama için kullanılabilir olsa da, içme suyu olarak kullanılamayacak kadar tuzlu olduğunda, aşağı kıyıdaşın da yukarı kıyıdaşa zarar verebildiği görülmektedir. Bkz. Acabey, s.139-140

¹⁴⁸ Toklu, s.27

1.3.4. Hakça, Makul ve Optimum Kullanım Doktrini

Bu doktrinin adlandırılması hususunda yargı kararlarına, bilimsel araştırmalara ve uluslararası antlaşmalara bakıldığında bir birlik olmadığı görölmektedir. Hakkaniyete uygun, hakça katılım, faydacı (makul kullanım), optimum faydalanma, adil kullanım ibareleri, bu teori yada prensibi ifade etmek amacıyla kullanılan başlıca terimlerdir. Doktrin çalışmamız içinde hakça, makul ve optimum kullanım doktrini olarak adlandırılacaktır. Hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, devletler tarafından en fazla kullanılan ve uluslararası komisyonlar tarafından da benimsenen bir doktrin olma özelliğini taşımaktadır. Her kıyıdaş devlet, sınıraşan sulardan kendi sınırları içerisinde faydalanma hakkına sahiptir. Faydalanma hakkına sahip olmakla birlikte, bu hakkını kullanırken, ilgili devletler, diğer devletlere zarar vermeyecek şekilde hakça, makul ve optimum kullanım doktrini ile çelişmeyecek şekilde hareket etmelidirler.¹⁴⁹ Ancak, doktrin uyarınca söz konusu edilen hak eşitliği, bir kıyıdaş devlete, akarsuların sularının eşit bölüşülmesi hakkını vermez.¹⁵⁰ Yani, yarı yarıya bir kullanım demek değildir. Bu, daha ziyade her kıyıdaş devletin diğer kıyıdaş devletlerin aynı haklarına saygı göstermek suretiyle, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için uluslararası sulardan faydalanabileceğini gösterir.

Sınıraşan sulara ilişkin söz konusu doktrini uluslararası hukuka ilk olarak Amerikalı bilim adamı C. Eagleton kazandırmıştır. Adı geçen doktrin en ayrıntılı şekilde Amerikalı hukukçu Lipper tarafından ele alınmıştır. Lipper bu teoriyi şu şekilde ifade etmiştir: “*Adil Kullanım, kıyıdaş devletler arasında sınır aşan sularının, her birinin haklı ekonomik ve sosyal ihtiyaçları uyarınca, hepsine azami fayda ve her birine asgari zarar verecek şekilde bölüştürülmesidir*”.¹⁵¹

Hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi’nin eyaletler arasında vermiş olduğu kararlarda ortaya çıkmış ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri’ne mahsup hukukçular tarafından uluslararası hukuka aktarılmıştır. Uygulamada, hakça, makul ve optimum kullanım

---

¹⁴⁹Somuncuoğlu, s.37

¹⁵⁰Inan, Yüksel, Sınır Aşan Suların Hukuksal Boyutları, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 49, Ocak-Haziran 1994, s. 243-253.

¹⁵¹Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.126; Kazan-kazan prensibini öngörmektedir. Ulaşılan çözüm uyarınca kıyıdaş devletlerin tamamının kazanmış olacağı bir yaklaşım.

doktrini ilk kez ABD ile Meksika arasındaki Colorado, Tijuana ve Asağı Rio Grande nehirlerine ilişkin uyuşmazlığın çözümü çalışmaları sırasında, Meksika Hükümetince verilen 19 Mart 1942 tarihli muhtıradan ortaya konulmuştur. Ancak bu belgede hakça, makul ve optimum kullanım doktrininin hukuk kuralı olduğunun ileri sürülmediği, yalnız pratik bir çözüm yolu olarak ortaya konulmak istendiği görülmektedir. Başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri tarafından uluslararası hukuk kuralı olarak benimsenmeyen doktrin, daha sonra, ABD ile Kanada arasındaki Columbia Nehri uyuşmazlığında, ABD tarafından Kanada'ya karşı ileri sürülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın 1958 yılında mezkûr uyuşmazlığa ilişkin muhtırasında :¹⁵²

“ a) Kıyıdaş devletler, uluslararası nehir sisteminin kullanılmasından ve bunun sağladığı yararlarından makul ve adil bir esas dahilinde pay almaya yetkilidirler.

b) Hakça ve makul payın tespitinde, aşağıdaki unsurlardan doğan hakların göz önünde tutulması gerekir.

-Antlaşmalar

-Mahkeme Kararları

-Faydalı ve haklı mevcut kullanımlar

-Kıyıdaşların her birince yapılacak makul kullanımın değerlendirilmesi bakımından nehir sisteminin mevcut gelişmesiyle gelecekteki muhtemel gelişmesi

-Kıyıdaşların söz konusu nehir sularına ne kadar bağımlı oldukları

-Söz konusu nehir sularının çeşitli kullanımların sağladığı ekonomik ve sosyal yararlarından kıyıdaşlara düşen pay ile tüm olarak aynı bölgeye düşen payın karşılaştırılması”

hususlarını ileri sürmüştür. Görüleceği üzere paylaşımın nasıl olacağı çerçeve olarak çizdikten sonra, hakça ve makul payın tespitindeki unsurları da muhtıradan zikretmişlerdir.

---

¹⁵² Sar, s.297-304

İlk bakışta, hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, kapsadığı kurallar açısından, nazari olarak, hem yukarı kıyıdaş devletin hem de aşağı-kıyıdaş devletin yararlanabileceği bir görüş niteliğini taşımaktadır. Halbuki bu doktrin yasakladığı zarar kavramı açısından değerlendirilecek olursa, bilhassa uyuşmazlıklarda zarar gören aşağı-kıyıdaş devleti koruduğu ortaya çıkacaktır. Uygulamada, hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, ön-kullanımın üstünlüğü doktrininde olduğu gibi, özellikle, faydalanma hakkını diğer kıyıdaşların eylemlerine karşı korumak durumunda olan aşağı kıyıdaş devletin başvuracağı bir görüştür.¹⁵³ Biraz daha yumuşatılmış bir değerlendirmeyle, hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, yukarı kıyıdaş konumu nedeniyle öncelikli kullanımını ve aynı şekilde, aşağı kıyıdaş ülkenin yukarı kıyıdaş ülkenin kullanımlarına karşı veto hakkını engellemiş, nehrin hakça ve makul kullanımını sağlamıştır.¹⁵⁴

Hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, iki ya da daha fazla devletin sınırlarını oluşturan ya da bu sınırları aşan bir nehrin sularını, makul ve yararlı bir biçimde kullanma hususunda, tüm kıyıdaşların eşit haklara sahip olmasını öngörmektedir. Hak eşitliğinden kasıt, her bir kıyıdaş devletin, diğer kıyıdaşlarla aynı nitelikli haklara sahip olarak, sudan ihtiyaçları ölçüsünde yararlanmasıdır. Bu, kıyıdaş devletlerin birbirlerine en az zarar vererek, ihtiyaçlarını en geniş ölçüde karşılamasını da sağlayacaktır. Hakça, makul ve optimum kullanım doktrini, beş unsuru içermektedir.¹⁵⁵

- a. Suyolunun kullanımında, hakların eşitliği söz konusudur,
- b. Hakların eşitliği, suyun eşit taksimi anlamına gelmez,
- c. Hakça ve makul faydalanma, faydacı bir kavramı ifade etmektedir,
- ç. Kavram, suyun faydalanma amacıyla kullanımı ile ilgilidir,
- d. Kullanıcıların güncel ihtiyaçları karşılanamamış iken, gelecekteki ihtiyaç için su tutmak hakça faydalanmaya aykırıdır.

Hakça, makul ve optimum kullanım doktrinini tamamlayan kavramlardan birisi de ilgili ülkelere yükletilmiş bir sorumluluk olarak görülen “zarar verme

---

¹⁵³ Tiryaki,s.33

¹⁵⁴ Toklu, s.30

¹⁵⁵ Şimşek, s.80; Toklu, s.29-30

yasağı”dır. Hakça ve makul kullanım kavramının ihtiva ettiği anlamlardan birisi de sınıraşan suyun niceliğine ve niteliğine herhangi bir zarar vermeden en uygun biçimde kullanılması gerekliliğidir. Zarar vermeme yükümlülüğü çerçevesinde ilgili devletler özellikle yukarı kıyıdaş devlet özen gösterme yükümlülüğünü yerine getirmesine rağmen zarar meydana gelirse, gerekli özeni göstermiş bulunan devleti söz konusu zarardan sorumlu tutmak mümkün olamayacaktır. Önemli zarar kavramından yola çıkacak olursak birtakım küçük ve ihmal edilebilir zararların meydana gelmesi bu yükümlülüğün ihlal edilmesi olarak düşünülmemelidir. Fakat burada aradaki ince çizginin aşılp aşılmadığının nasıl tespit edileceği uluslararası hukukta halen tartışmalı olan bir konudur.¹⁵⁶

Bazı yazarlar, hakça, makul ve optimum kullanım doktrini uyarınca, hakça ve makul payın ne olduğunun her özel durumun ortaya koyduğu faktörlerin ışığında tespit edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak her özel durumun kendine özgü şartlarına bağlı bu faktörlerin, bütün uyumsuzluklara uygulanacak şekilde genelleştirilmesi güçtür. Uluslararası kuruluşlar söz konusu faktörleri genel olarak belirleme yönünde çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu minvalde Uluslararası Hukuk Derneği(UHD), 1966 yılında aldığı Helsinki kararlarında, hakkaniyete uygun kullanımın kıstaslarını sınırlayıcı olmamakla birlikte şu şekilde belirlemiştir;¹⁵⁷

- a. Her havza devletinin ülkesine düşen drenaj alanının oranı da dahil olmak üzere, havzanın coğrafi durumu,
- b. Her havza devletinin su katkısı da dahil olmak üzere havzanın hidrolojik durumu,
- c. Havzayı etkileyen iklim,
- ç. Mevcut kullanımlar da dahil olmak üzere, havza sularının geçmiş kullanımı,
- d. Her havza devletinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları,

---

¹⁵⁶ Tityaki, s.34

¹⁵⁷Salman L.A. Salman, “The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: Perspectives on International Water Law”, Water Resources Development, C. 23, No. 4, Aralık 2007, s. 625–640, ILA, “The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers” http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/helsinki_rules.html (en son erişim : 05/02/2014)

- e. Her havza devletinde, havza sularına bağımlı nüfus,
- f. Her havza devletinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak alternatif imkanların maliyetlerinin karşılaştırılması,
- g. Diğer kaynakların mevcudiyeti,
- ğ. Havza sularının kullanılmasında yersiz israftan kaçınma,
- h. Kullanımlar arasındaki çatışmaları uzlaştırma çaresi olarak bir veya daha çok havza devletine tazminat verme imkanları,
- ı. Havza devletinin ihtiyaçlarının, diğer bir havza devletine ciddi bir zarar verilmeden karşılanabilme derecesi.

Dernek, bu kuralların hiçbirinin diğerine göre bir üstünlük taşımadığını ve her özel durumda ilgili tüm faktörlerin, bir bütün olarak ele alınıp değerlendirileceğini de belirtmiştir.

Hakça, makul ve optimum kullanım doktrini Uluslararası Hukuk Derneği'nin 1966 Helsinki kararlarının yanında Amerikalılararası Barolar Birliği'nin 1957 Buenos Aires Deklarasyonu, Uluslararası Hukuk Enstitüsünün 1961 Salzburg kararı, ve 1986 Seul kurallarında da yer almaktadır.¹⁵⁸

Sözü edilen doktrin uyarınca tüm kıyıdaş devletler öncelikle iyi niyetli davranarak suyu hakkaniyetle ve başkasına zarar vermeden kullanacaklardır. Aslında bir dereceye kadar hem aşağı kıyıdaş devletin hem de yukarı kıyıdaş devletin suları kullanımını sınırlandırılmaktadır. Şöyle ki, yukarı kıyıdaş devletin sınırlarını aşan akarsuları kullanımı, aşağı kıyıdaş devletin aynı akarsuları kendi sınırları içerisinde kullanımıyla sınırlandırılmıştır. Yani kıyıdaş devletler suların her türlü kullanımında birbirlerinin çıkarlarını da göz önüne almak durumundadırlar.¹⁵⁹

Aynı doktrin çalışmamız içinde yer alan BM Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Maksatlarla Kullanımına İlişkin Sözleşme'nin (1997 BM Sözleşmesi) hükümleri uyarınca da karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde akdedilen iki veya çok taraflı antlaşmalarda çoğunlukla söz konusu doktrinin kullanıldığı görülmektedir.

---

¹⁵⁸ Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.57

¹⁵⁹ Acabey, s.123

1.3.5. Kıyıdaş Devletler Topluluğu Doktrini

Bu doktrin sınıraşan su havzalarının politik sınırlardan bağımsız olarak yönetilmesi ilkesini benimsemektedir. Bu yaklaşım bir nehrin havzasını paylaşan bütün ülkelerin bu havzanın ve suyolunun ortak sahipleri olduklarını ileri sürmekte ve yapılacak düzenlemelerin bu anlayışla gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu şekilde sınıraşan kirliliğin de önüne geçilebileceği ileri sürülse de bu ilke günümüz uluslararası sisteminin temelini oluşturan devletlerin ülkesi üzerindeki münhasır egemenliği ilkesi ile kesin bir şekilde çatışma durumundadır.¹⁶⁰

Bu doktrin uyarınca sınıraşan suların bulunduğu havza ekonomik bir birim olarak görülmektedir. Devletlerin birlikte sınıraşan havzayı yönetmesini ya da havza kurulacak bir heyete yetki devri ile söz konusu heyetin havza üzerinde karar almasını öngörmektedir.¹⁶¹ Doktrin siyasal sınırlamaları dikkate almadığı ve ülkesel egemenlikle kavramı ile çeliştiğinden için eleştirilmektedir.

---

¹⁶⁰ Acar, Eray, Avrupa Birliği'nin Gap ve Su Sorununa Yaklaşımı Çerçevesinde Fırat ve Dicle Nehirlerinin Yönetimi Üzerine Tartışmalar, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S. 4, Aralık 2006, s.67-104, s.78; Kılıç, Seyfi, Su Kirliliğinin Sınıraşan Boyutları ve Uluslararası Teamül Hukuku, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4525> (En son erişim:01/04/2014)

¹⁶¹ Salman L.A. Salman, "The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: Perspectives on International Water Law", s.627

İKİNCİ BÖLÜM

SINIRAŞAN SULARLA İLGİLİ ULUSLARARASI HUKUK OLUŞTURMA ÇABALARI

2.1. Genel Olarak

19. yüzyılın başlarında nehirlerden seyrüsefer amacıyla yararlanmaya dair kurallar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak seyrüsefer kurallarını içeren düzenlemelerin 19. yy. başlarında ortaya çıkmasına rağmen aradan geçen iki yüzyılda nehirlerden seyrüsefer amacı dışında kullanımlara ilişkin genel bir düzenlemeye ulaşılamamıştır. Bunun sebebi ise ilk olarak söz konusu dönemlerde ulaşım amacının nehirlerden faydalanmaya ilişkin temel kural olması, bir başka deyişle hidrolik enerjisi üretiminin olmaması ve sulama amacı ile nehirlerin kullanımının son derece kısıtlı olmasıdır. İkinci sebep olarak ise seyrüsefer amacı içeren faydalanmalar üzerinde daha kolay anlaşmaya varılması olarak gösterilebilir.¹⁶²

19. yy. ile beraber nehirlerden ulaşım amacıyla faydalanmanın yüksek oranlara ulaşması ile Avrupalı devletler bu alana ilişkin olarak düzenleme ihtiyacı duymuşlar ve Napolyon Savaşlarından sonra kurulacak düzenin karara bağlandığı 1815 Viyana Kongresi'nde bu konu hakkında da düzenleme sevk edilmiştir. Burada kıyıdaş devletlerin tüm nehir boyunca seyrüsefer özgürlüğüne sahip olması temel esas olmuştur. Söz konusu Viyana Kongresinin Nihai senedinde milletlerarası akarsular hakkında belli başlı beş kaide tespit edilmiştir.¹⁶³

a- Seyrüsefere müsait bir akarsuya kıyısı olan devletler, bu akarsularla ilgili olarak bütün düzenlemelerini birlikte yapacaklardır.

b- Milletlerarası akarsulara kıyısı olan her devlet için Seyrüsefer serbestliği mevcuttur.

c- Seyrüsefer intizamı ile ilgili nizamlar bütün milletler için aynı şekilde ve ticareti aksatmayacak biçimde uygulanacaktır.

---

¹⁶² Kılıç, Seyfi, Uluslararası Hukuk Derneği'nin Sınıraşan Sular Konusuna İlişkin Yaptığı Çalışmalar, [http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4004\(en](http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4004(en) son erişim :01/04/2014)

¹⁶³ Sar, s.51 vd. ; Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, s.238; Aydın, s.9-10

ç- Her kıyıdaş devlet, akarsuyun kendi ülkesinden geçen kısmında seyrüsefer için gerekli işleri yapmak mükellefiyetindedir.

d- Gümrük vergisi ve seyrüseferle ilgili olarak yapılmış bayındırlık işlerini karşılamak için konmuş olan resimler hariç, öteki her türlü resimler, harçlar ve ücretler kaldırılmıştır.

1885'e gelindiğinde ise Berlin Kongresi'nde bu kararlar tekrar edilmiş ve Kongo ve Nijer nehirlerinde tüm kolonyal güçlere ait gemilere seyrüsefer özgürlüğü hakkı tanınmıştır. Söz konusu düzenlemenin 1815 Viyana düzenlemesinden farkı kıyıdaş olmayan ülkelere de seyrüsefer hakkı tanımış olmasıdır. 1919 Versay Antlaşması da Avrupa'nın tüm nehirlerini Avrupalı tüm devletlere açarak Seyrüsefer hakkını genişletmiştir. Ayrıca 20 Nisan 1921 tarihinde imzalanan ve 31 Ekim 1922 tarihinde yürürlüğe giren Barcelona Sözleşmesi (Convention and Statute on the Regime of Navigable Waterways of International Concern) de seyrüsefer konusundaki serbestliği tekrar etmenin yanı sıra, ulaşım dışı bir takım faydalanmalara da değinen ve bu anlamda bir ilk olma özelliği taşıyan bir sözleşmedir. Söz konusu sözleşme ile birlikte artık nehirlerden hidrolik enerji üretme amacıyla faydalanma konusu da "uluslararası hukuka uygun" ifadesi ile birlikte gündemde yer almaya başlamıştır.¹⁶⁴

Sınıraşan suların uluslararası hukuka konu olmasının tarihsel arka planına gene olarak bakacak olursak ilk aşamada devletler arasında sınıraşan sularla ilgili yapılan antlaşmaların çoğunluk itibariyle sınıraşan sulardan ulaşım amacıyla yararlanma bağlamında yapıldığı gerçeğiyle karşılaşırız. Batı'da ancak sanayi devrimiyle birlikte ulaşım dışı kullanım önem kazanmış ve giderek ulaşım amacıyla kullanımın önemi azalmıştır. Bunun da nedeni sanayinin gelişmesi ve teknolojik imkânların da artması ile baraj yapım tekniklerinin muazzam ölçüde ilerlemesi sonucu yukarı kıyıdaş devletin ilk başlarda tarım, sonraları da enerji olmak üzere sınıraşan sulardan yararlanma isteğidir.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Salman L.A. Salman, "The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: Perspectives on International Water Law", s.626; Kılıç, Seyfi, Uluslararası Hukuk Derneği'nin Sınıraşan Sular Konusuna İlişkin Yaptığı Çalışmalar

¹⁶⁵ Tityaki ,s.37

Ulaşım dışı amaçlarla sınıraşan sudan yararlanma konusunda ilk sorunlar Avrupa ve Kuzey Amerika'da sanayinin ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgeler dışında ise uluslararası akarsuların ulaşım dışı kullanımlarına ilişkin sorunlar daha sonraları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla teamül uzun süreden beri uygulama gerektirdiğinden, bu alanda teamül hukukunun yetersiz olacağı ilk bakışta göze çarpmaktadır. Var olan teamül kurallarının derlenerek yazılı hale getirilmesine kodifikasyon adı verilmektedir. Sınıraşan suların ulaşım amacıyla kullanılmasıyla ilgili uluslararası antlaşmalar yüzyıllardan beri yapılmakta olduğu için bu kullanım ile ilgili kurallar belirlenmiş ve benimsenmiştir. Buna karşın, sınıraşan suların ulaşım dışı amaçlarla kullanımı, ancak geçen yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında anlaşmazlık konusu olmaya başladığı için, bu alandaki kodifikasyon çalışmaları da yirminci yüzyılın başlarında başlamıştır.¹⁶⁶

Günümüzde henüz devletlerin, ülkelerinde bulunan sınıraşan sularla ilgili hak ve yükümlülüklerini belirleyen kapsamlı kural veya ilkeler, tam olarak şekillendirilmiş değildir. Birçok sınıraşan su için, taraf ülkeler arasında varılmış antlaşmalar mevcut olmasına rağmen, bu antlaşmalardan hiçbirini, başka bir sınıraşan akarsuya aynen uygulamak mümkün değildir. Bu antlaşmaların her biri değişik koşul ve durumları yansıttıklarından ve bazen benzer sorunlara dahi farklı çözümler getirdiklerinden, yapılan antlaşmalar sınıraşan suların ulaşım dışı amaçlarla kullanımına ilişkin genel kabul görmüş hukuk kurallarının oluşumunu sağlayamamıştır.¹⁶⁷ Günümüzde kodifikasyon çalışmalarının önemi giderek artmıştır. Birçok uluslararası kuruluş bu konuda faaliyet göstermektedir.

Uluslararası hukuk, sınıraşan sular konusunda devletlerin etkin kurumlar oluşturabilmelerine zemin hazırlayacak başlıca ilke ve kuralları sağlar. Öte yandan, ulusal hukukun temel niteliklerinden olan gerektiğinde yargılama yetkisi ve yaptırım araçlarını kullanma gibi özelliklerden yoksun olan uluslararası hukuk devletler üstü olmayan bir sistemdir ve ancak devletlerin rızası ve onların oluşturduğu ilke ve normlara dayanarak uygulama olanağı vardır. Uluslararası hukuk sisteminin bu zayıf uygulama ve yaptırım yapısına rağmen, devletler çoğunlukla uluslararası hukukun birçok normuna uygun hareket ettiklerini kanıtlamaya çalışarak, uluslararası hukuk

---

¹⁶⁶ Dursun, s.32

¹⁶⁷ Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.61

sistemini temel bir referans olarak kabul etmişlerdir.¹⁶⁸ Devletler için bu alanda uluslararası hukukun oluşması son derece önemlidir.

Bu kapsamda sınıraşan sularla ilgili uluslararası hukukunun oluşumuna katkı sağlayan Uluslararası Hukuk Derneği ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün çalışmaları önem arz etmektedir. Birleşmiş Milletler Hukuk Komisyonu'nun çalışmaları da kodifikasyon çalışmaları bakımından oldukça önemlidir. Ancak söz konusu komisyonun çalışmaları 1997 BM Sözleşmesi altında kapsamlı olarak değerlendirilecektir.

2.2. Uluslararası Hukuk Derneği

Uluslararası Hukuk Derneği (UHD-International Law Association-ILA), 1873'de Brüksel'de kurulmuştur. Amacı, uluslararası hukuk üzerinde çalışmalarda bulunarak çeşitli kavramların daha açık hale getirilmesi ve geliştirilmesi olan derneğin Birleşmiş Milletler ile ilişkisi olmakla beraber aldığı kararlar sadece bir danışmanlık boyutundadır, resmi bir nitelik taşımaz ve yaptırımını söz konusu değildir. Genel merkezi Londra'da bulunan derneğin dünyanın pek çok yanından 3700'den fazla üyesi vardır. İki yılda bir dünyanın değişik yerlerinde düzenlenen ve şimdiye dek 72'den fazlası tamamlanan konferanslarla çeşitli çalışmalar ve uygulamalar yapılmıştır. Bu konferanslar sonucunda alınan kararlar düzenlendiği yerin adını alarak yayınlanmakta ve uluslararası hukukta yönlendirici etkileri olmaktadır.¹⁶⁹

Uluslararası Hukuk Derneği, 1954 Edinburgh Konferansından itibaren sınıraşan sularla ilgili kural oluşturma konuları üzerinde çalışmalar yapmış, 1956'da Dubrovnik'de daha sonraki çalışmalara ışık tutacak bazı temel ilkeleri tespit ettikten sonra, 1958 New York Konferansında geçici kararlar almış, 1966 Helsinki Toplantısında da somut bazı sonuçlara varmıştır.¹⁷⁰

Uluslararası Hukuk Derneği, 1956 Dubrovnik toplantısında, birden fazla devlet tarafından kullanılan akarsuları "Uluslararası Akarsu" olarak tanımlarken,

---

¹⁶⁸ Kibaroglu, Ayşegül, Türk Dış Politikası ve Su, Ortadoğu Analiz, C.5, S.53, Mayıs 2013, s.50-59,s.56

¹⁶⁹ Yavuz, Mustafa Yahya, Cumhuriyet Döneminde Türkiye, Irak ve Suriye Arasındaki Sınıraşan Suların Yönetimi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya 2009, s.69

¹⁷⁰ Sar, s.179

bunları “iki ya da daha fazla devletin içinden geçen akarsular” biçiminde değerlendirmiş ve oybirliği ile şu ilkeleri kabul etmiştir:¹⁷¹

1. Her devlet uluslararası akarsuların kendi ülkesindeki bölümünden yararlanırken, bu kullanımın diğer devletlere etkilerini göz önünde bulunduracaktır.

2. Bir devlet diğer bir devlete zarar verdiği ölçüde kamusal ve özel eylemlerden sorumlu olacaktır.

3. Akarsulardan faydalanmada; her devletin makul kullanım hakkı, her devletin o akarsuyun sularına bağımlılığı, karşılaştırmalı sosyal ve ekonomik kazançlar, ilgili devletler arasındaki mevcut antlaşmalar ve mevcut kullanımlar dikkate alınacaktır.

Uluslararası Hukuk Derneği'nin 1958 tarihli 48. toplantısında konu ile ilgili aldığı kararda, birden fazla devletin sınırlarına giren akarsuların kullanımında, kendi ülkesinde yer alan kısımdan faydalanırken, ilgili devletlere zarar vermeme kriteri ve iyi niyet kurallarının göz önünde bulundurulması belirtilmiştir.¹⁷²

UHD'nin 1956 ve 1958 kararları, kıyıdaşların eş değer faydalanma haklarının teyit edildiği ve bu doğrultuda da Helsinki Kuralları'na giden yolun adımları olarak değerlendirilebilir. Nitekim, UHD 1966 yılında gerçekleştirdiği toplantı ile kodifikasyon konusunda önemli bir girişimde bulunmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda, bağlayıcı özelliği olmayan bazı kurallar tavsiye niteliğinde kabul edilmiştir.

Helsinki'de yapılan çalışmalarda suyolları uluslararası drenaj havzaları olarak ele alınmıştır ve toplantıların sonunda bağlayıcı özelliği bulunmayan, ancak tavsiye niteliği taşıyan bazı kararlar kabul edilmiştir. Helsinki İlkeleri olarak adlandırılan bu kararlar, kıyıdaş ülkeler arasında sudan ortak yararlanmada hakça ve makul kullanım kavramını ortaya koymuştur. Hakça ve makul kullanımın belirlenmesi için sınırlayıcı

---

¹⁷¹ Toklu, s.33

¹⁷² Somuncuoğlu, s.40

olmamakla beraber, bazı kıstasların esas alınabileceği ifade edilmiş ve bu nitelikteki bir tahsis için bütün faktörlerin dikkate alınması gerektiği kaydedilmiştir.¹⁷³

Kurallar bağlayıcı olmamakla beraber, daha sonraki yıllarda bu konudaki çalışmalara ışık tutar mahiyet kazanmıştır. Ancak herhangi bir uluslararası kurum aracılığıyla yürürlüğe giren hukuki bir metin olmamıştır. Aynı zamanda kurallar, günümüzde sınıraşan sulara ilişkin tartışmalarda önemli bir yere sahip olan akiferler konusunda herhangi bir madde içermemektedir. Bu durum Helsinki Kuralları'nın üzerine yeni normların geliştirilmesini mecbur kılan etkenlerden biri olmuştur.¹⁷⁴

UHD Su Kaynakları Komitesi, 1997 yılında Roma toplantısında ihtilafli sınıraşan suların birçoğunun antlaşmalar dahilinde bile bir çözüme ulaşamadığını; 1997 BM Sözleşmesinin onaylanma sürecinin yavaş gelişmesi; Helsinki Kurallarının 21. yüzyılın uluslararası veya küresel su yönetiminin yarattığı problemlerin üstesinden gelebilecek biçimde yenilenmesi gerekliliği fikrine varmıştır. 1997-2004 yılları arasında yaklaşık 10 toplantı gerçekleştiren bu komite, 1999 yılında, 1966 Helsinki Kuralları orijinal belgesi ve 30 yıl içinde kabul edilen kuralları içeren ikili belgeyi İtalya'da birleştirmiştir.¹⁷⁵ Bu kapsamda yapılan çalışmalar neticesinde 2004 yılında, "Su Kaynakları Hakkında Berlin Kuralları" isimli bir metin ortaya çıkarmıştır.

Berlin Kuralları, Helsinki Kurallarının üstünden geçen 40 yılda gelişen ulusal üstü insan hakları, uluslararası çevre hukuku, savaş ve silahlı çatışma ile ilgili insani hukuk normlarını dikkate alarak, suyun hem ulusal hem de uluslararası kullanımını bütüncül bir çerçevede incelemeye çalışmıştır. Berlin Kuralları, aynı zamanda sınırdış ülkelerin suyun üzerinde eşit hakları olduğunu vurgulayan suyun hakça ve makul "kullanımı" prensibini, suyun hakça ve makul "yönetimi" olarak değiştirmiş

---

¹⁷³Çelebi, Onur, Türkiye'nin Suriye ve Irak İle Olan İlişkilerinde Sınıraşan Suların Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, 2009, s.17 ; Toklu,s.34; ILA-The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers

¹⁷⁴ Bozçağa, Özgür- Erzi, İpek- Saatçi, Ahmet Mete, Türkiye ve Sınıraşan Sular , Türkiye ve Sınıraşan Sular: Bir İşbirliği Alanını Çok Boyutlu Düşünmek, 5. Dünya Su Forumu Genel Sekreterliği, http://vizyon21yy.com/documan/Genel_Konular/Milli%20Güvenlik/Dogal_Kaynaklar_Enerji/Turkiye_ve_Sinir_Asan_Sular.pdf (en son erişim:05/04/2014)

¹⁷⁵ Maden, Tuğba Evrim, Fildişi Sahilleri 1997 BM Çerçeve Sözleşmesini Onaylayan 34. Devlet Oldu, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4958> (En son erişim: 10/03/2014)

ve “belirgin zarar” prensibi ile eş seviyede tutmuştur.¹⁷⁶ Böylelikle suyun sadece kullanımından ziyade, su kaynaklarının korunması, düzenlenmesi ve kontrolünün de düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Böylelikle son yıllarda sınıraşan sular için önemli bir yönetim mekanizması olan Entegre Havza Yönetimi mantığına yaklaşmıştır.¹⁷⁷ Berlin Kuralları bir uluslararası hukuk normu olarak bağlayıcı bir nitelik taşımasa da, sınıraşan sular ile ilgili normlar konusunda önümüzdeki yıllarda ortaya çıkabilecek olası gelişim alanlarına yol göstermesi açısından önemlidir.

2.3. Uluslararası Hukuk Enstitüsü

Uluslararası Hukuk Enstitü Gustave Moynier ve Gustave Rolin-Jaequemyns ile dokuz tanınmış uluslararası avukat tarafından 8 Eylül 1873'te Belçika'daki Gent Belediye Binası'nda bulunan Salle de l'Arsenal'de kuruldu. Dünyanın uluslararası hukuk alanında çalışan önde gelen avukatlarının üyesi olduğu, uluslararası hukukun gelişimini amaçlayan bir organizasyon olan bu Enstitü'nün resmî sloganı olan Latince *justitia et pax* sözü, "adalet ve barış" anlamına gelir.¹⁷⁸

Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün (UHE.-International Law Institute-ILI) 1911 Madrid Bildirisi ve 1961 Salzburg Kararı bu alanda yapılan çalışmaların en önemlileridir. Enstitü, 1910 yılında birden çok devlet tarafından kullanılan akarsulardan ulaşım dışındaki faydalanmaları gündemine almış ve 1911 yılında uluslararası suların ulaşım dışında kullanımlarına ilişkin “Madrid Bildirisi”ni yayımlamıştır.¹⁷⁹ O dönemde hâkim doktrin olan Harmon Doktrini'ne ters düşen ve genel olarak kıyıdaş devletlerin faydalanmalarına verilebilecek zararı kesin olarak yasaklayan, bu görüşler, akarsuları sınır oluşturan ve ülkeleri kesenler olarak iki kategoride değerlendirmiştir.¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Salman, S.M. The United Nations Watercourses Convention Ten Years Later: Why Has its Entry into Force Proven Difficult? *Water International*, , s. 1-15, 2007, <http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2012/12/UNWatercoursesConventionTenYearsFinal2.pdf>, (en son erişim: 03/02/2014)

¹⁷⁷ Bozçağa, Özgür- Erzi, İpek- Saatçi, Ahmet Mete, s.36-37

¹⁷⁸ Uluslararası Hukuk Enstitüsü, http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Johann_Kaspar_Bluntschli&action=edit&redlink=1 (En son erişim :03/04/2014)

¹⁷⁹ Toklu, s.33

¹⁸⁰ Sar, s. 177-178; Toklu, s. 33

1961 Salzburg kararları da sınıraşan sulara ilişkin hükümler ihtiva etmektedir. Kararın 2 nci maddesinde, kıyıdaş devletlerin faydalanma hakkının, aynı nehirde ilgisi bulunan diğer devletlerin mukabil faydalanma hakkı ile sınırlandırılması başka bir deyimle, bütün kıyıdaşların eş değerde faydalanma hakkı tanınmıştır.¹⁸¹ Aynı kararın 4 üncü maddesi hükmü,¹⁸²

“Bir devlet bir nehrin ya da bir hidrografik havzanın sularında, başka devletlerin aynı suları kullanma imkanlarını ciddi olarak etkileyen kullanımlara ve inşaatlara girişemez”

şeklindedir. Burada öngörülen kısıtlamanın temelinde, nehrin coğrafi veya fiziki niteliği değil, nehir sularında kullanımlara ilişkin olanaklar yatmaktadır. Öte yandan, yasaklanan eylemlerin bu olanakları ciddi bir şekilde etkilemesi gerektiğinden, böyle bir sonuç vermeyen fiziki değişikliklerin yapılabileceği kabul edilmektedir.¹⁸³ Görüleceği üzere hem 1911 hem de 1961 bildirimleri zarar kavramı üzerine önemli hükümler ihtiva etmektedir. Kullanım açısından kıyıdaş devletlere sınırlamalar getirmiştir.

2.4. Diğer Uluslararası Belgeler

2.4.1. 1923 Cenevre Sözleşmesi

1923 tarihli "Birden Fazla Devleti İlgilendiren Hidrolik Gücün Geliştirilmesine İlişkin Sözleşme" su yollarının ulaşım amacıyla kullanımının önceliği kabul edilmiştir. Sözleşme sadece hidrolik enerji üretimi için faydalanmayı düzenlemekte, tarımsal amaçlı girişilen faydalanma sorunlarını ise kapsam dışı bırakmıştır. Sözleşme bütün kıyıdaşların haklarını saklı tuttuktan sonra ülkesinde bir hidroelektrik proje geliştirmek isteyen devletlere kıyıdaşlara önemli bir zarar vermeleri durumunda, zarar görecekle devletle görüşmede bulunma vebibesini yüklemektedir. Ayrıca sözleşmenin ulaşım öncelik tanınması, esas olarak Avrupalıların ihtiyaçlarının dikkate alındığı, her su yoluna özgü coğrafi ve ekonomik şartlar görmezden gelindiği için eleştirilmiştir.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Sar, s.243-244

¹⁸² Utilisation of Non-maritime International Waters, Session of Salzburg – 1961, http://www.idi-iiil.org/idiE/resolutionsE/1961_salz_01_en.pdf (En son erişim: 15/01/2014)

¹⁸³ Sar,s.243; Toklu, s.33

¹⁸⁴ Sar, s.12 vd; Acabey, s.91

2.4.2. 1933 Montevideo Sözcleşmesi

Sözcleşme 1983 yılında düzenlenen Amerikan Devletleri 7 nci uluslararası konferansında kabul edilmiştir.¹⁸⁵ “Uluslararası Akarsuların Endüstriyel ve Tarımsal Kullanımı Hakkında Montevideo Bildirisi”nde, sınır oluşturan ve sınıraşan akarsular bakımından, tarım ve endüstri tesislerinin serbest ulaşımına zarar veremeyeceği, sınıraşan sularda bu tür tesislerin mümkün olduğunca ulaşımı geliştirmesi gerektiği hükme bağlanmıştır.¹⁸⁶ Montevideo Sözcleşmesi her ne kadar sınıraşan suların endüstriyel ve tarımsal kullanımını konu almışsa da asıl olarak bu tür kullanımların ulaşımına zarar vermemesi gerektiği üzerinde durarak esas itibariyle konunun sözcleşmenin başlığından farklı olarak sınıraşan sular üzerindeki ulaşımı düzenlemek olduğu izlenimi uyandırmaktadır.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ Sar, s.12

¹⁸⁶ Acabey, s.92

¹⁸⁷ Tityaki, s.40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BM-AEK SINIRAŞAN SU YOLLARININ, ULUSLARARASI GÖLLERİN KULLANIMI VE KORUNMASI SÖZLEŞMESİ (1992 HELSİNKİ SÖZLEŞMESİ)

3.1.Sözleşmenin Tarihsel Gelişim Süreci

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE-BM-AEK) 1947 yılında BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) tarafından kurulmuştur. BM bünyesindeki 5 bölgesel komisyondan bir tanesidir. Diğer dört bölgesel Komisyon; Asya ve Pasifik (ESCAP), Latin Amerika ve Karayipler (ECLAC), Afrika (ECA) ve Batı Asya (ESCWA) bölgesel komisyonlarından oluşmaktadır. Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun en geniş anlamda gayesi, Pan-Avrupa'da ekonomik entegrasyonu teşvik etmektir. Bunu sağlamak için, Avrupa Birliği (AB), AB üyesi olmayan Güneydoğu Avrupa, Doğu ve Batı Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Kuzey Amerika Bölgesinde bulunan 56 üye devleti bir araya getirir. Bütün bu devletler, UNECE himayesinde ekonomik ve sektörel konularda diyalog ve işbirliğine dayalı faaliyetlerde bulunmaktadır. Kuruluşun faaliyetleri ekonomik problemleri çözmek, istatistikler toplamak, teknik bilgi değişimini sağlamak, çevre ve ulaşım konusunda ayrıntılı konvansiyonlar hazırlamak ve taşıt üretimini ve ticareti kolaylaştırıcı bir yönetim sağlamaktır. Bu amaçla, hükümetlere ekonomik alanda siyasi tavsiyelerde bulunmakta ve BM'nin küresel politikaları çerçevesinde destek sağlamaktadır. Aynı zamanda, uluslararası işbirliğine yardımcı olmak için normlar, standartlar ve sözleşmeler (konvansiyonlar) düzenlemektedir. UNECE'nin uzmanlık alanları; ekonomik işbirliği ve entegrasyon, enerji, çevre, iskan ve arazi yönetimi, orman ve kereste, nüfus, istatistik, ticaret ve ulaşım gibi sektörleri kapsamaktadır. Türkiye kurulduğu 1947 yılından beri BM-AEK'ye üyedir ve Dışişleri Bakanlığınca Komisyonda temsil edilmektedir.¹⁸⁸

UNECE sınıraşan su kaynaklarına ilişkin konularla ilk olarak 1960 'ların sonları 1970'li yılların başlarında uğraşmaya başlamıştır. Anılan yıllar Dünya'da çevresel konulara verilen önemin giderek arttığı yıllara denk gelmektedir. Komisyonlar tarafından başlatılan ilk girişim tutarlı bir politika hedefini formüle

---

¹⁸⁸Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE),
<http://did.ormansu.gov.tr/did/AnaSayfa/birimler/uluslararasıKuruluslar.aspx?sflang=tr> (en son erişim: 05/04/2014)

etmek olmuştur. Bu kapsamda, sınıraşan sulara ilişkin prensipleri belirleyen 1980 tarihli Su Kirliliğinin Önlenmesi ve Kontrolü Politikaları deklarasyonu çalışmalar sonucu ortaya çıkan önemli bir metindir. Söz konusu deklarasyon sınıraşan su kirliliğine ilişkin hükümlerde ihtiva etmektedir. Bu ilkelerin bir kısmı 1966 ECE su kirliliği deklarasyonundan türetilmiştir.¹⁸⁹

Bu ilkeler uyarınca,

- 1- Sınıraşan su kaynaklarına sahip olan ülkelerin yüzey suyu ve yer altı suyu kalitesini iyileştirmek konusunda ortak hareket etmesi,
- 2- Sınıraşan su kaynaklarına sahip ülkelerin su kirliliği üzerindeki karşılıklı ilişkilerini belirlemesi,

önem arz etmektedir Söz konusu ilkelerin uygulamasının ikili ve çok taraflı anlaşmalar vasıtasıyla gerçekleştirileceğini öngörülmektedir.

1980 deklarasyonundan sonra, bağlayıcı nitelik arz etmeyen 1982 tarihli Su Kaynakları Üzerindeki Uluslararası İşbirliğine İlişkin Kararlar, 1984 tarihli Suyun Rasyonel Kullanım Politikasına İlişkin Bildiri, 1986 tarihli Sınıraşan Sularda İşbirliği Kararları , 1989 tarihli Yeraltı Suyu Yönetimi Şartı ve 1990 tarihli Sınıraşan Sularda Kaza Soncu Kirlilikte Uygulanacak Kurallar kabul edilmiştir. Tüm bu kurallar 1992 Helsinki Sözleşmesi'nin altyapısını oluşturmuştur. Sonuç olarak daha genel kapsamlı ve bağlayıcı olması öngörülen 1992 Helsinki Sözleşmesi'nin oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁰

1992 Helsinki Sözleşmesi, sınıraşan su kaynaklarının korunması ve ekolojik açıdan duyarlı yönetimi konusunda ulusal ve uluslararası eylemlerin güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

1992 Helsinki Sözleşmesi uyarınca getirilen önemli bir organ “tarafklar toplantısı”dır. Sözleşme'nin yürütülmesi bakımından önemli görevlere haiz bu organ tarafından yapılan toplantılarla yardımcı organlar kuruldu. Öncelikle somut eylemleri gerektiren sorunlar için çalışma grupları oluşturuldu. Su kaynakları yönetimi çalışma

---

¹⁸⁹ Patricia Wouters- Sergei Vinogradov (2003), 'Analysing the ECE Water Convention: What Lessons for the Regional Management of Transboundary Water Resources', in Olav Schram Stokke and Øystein B. Thommessen (eds.), Yearbook of International Co-operation on Environment and Development 2003/2004 (London: Earthscan Publications), s. 55-63, s.56-57

¹⁹⁰ Patricia Wouters- Sergei Vinogradov, s.56-57

grubu, izleme çalışma grubu ve hukuki ve idari konuları ele alan çalışma grubu, öncelikle kurulan çalışma gruplarıdır. Bunların her biri farklı devletlerin başkanlığında toplanır ve periyodik raporlar hazırlarlar.

Sözleşme'nin tarafları tarafından sınıraşan sulara ilişkin olarak yürütecekleri politika hakkında Hague Deklarasyonu yayımlanmıştır. Bu deklarasyon taraflar tarafından alınan önemli kararlardan bir tanesi olup, Sözleşme'ye yeni katılması beklenen ülkelerle işbirliğini öngörmektedir. Yine bu çerçevede, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Küresel Su Ortaklığı'nın katkılarıyla diğer ülkeler ile kendi deneyimlerini paylaşacakları bir durumun öngörüldüğü de söylenebilir. Bu husus ise Sözleşme'nin küresel ölçekte uygulanmasına yönelik yapılan çalışmalara ilişkin önemli bir adım niteliğindedir.¹⁹¹

Helsinki Sözleşmesi günümüze değin kıyıdaş devletlerarasında birçok antlaşmanın yapılmasına katkı sağlamıştır. Tuna Nehri Koruma Sözleşmesi, Peipsi, Sava, Meuse, Ren ve Scheldt nehirlerine ilişkin yapılan antlaşmalar bunlardan bazılarıdır.¹⁹²

Helsinki Sözleşmesi kapsamında her üç yılda bir Taraflar Toplantısı gerçekleştirilmekte olup, 6. Taraflar Toplantısı 28 – 30 Kasım 2012 tarihleri arasında İtalya'nın Roma şehrinde 324 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. 6. Taraflar Toplantıda 1992 Helsinki Sözleşmesi esas alınarak, "Dniester Nehir Havzası'nın Sürdürülebilir Kalkınması ve Korunması için İşbirliği Antlaşması" Moldova ve Ukrayna arasında imzalanmıştır. Ayrıca Sözleşme'nin önemli bir organı olan taraflar toplantısının yedincisininin 2015 yılında Macaristan'da gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.¹⁹³

---

¹⁹¹ Patricia Wouters- Sergei Vinogradov, s.57

¹⁹² 20 years unece water convention, <http://www.icpdr.org/main/20-years-unece-water-convention> (en son erişim :08/03/2014)

¹⁹³ Kimençe, Taner, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Sınır Aşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi (Helsinki Sözleşmesi) 6. Taraflar Toplantısı Görev Raporu

3.2. Sözleşmenin Hükümleri

3.2.1 Genel Olarak Değerlendirme

Sınıraşan Su Yollarının, Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi tanımlar kısmı ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm tüm tarafları ilgilendiren hükümleri, ikinci bölüm kıyıdaş taraflara ilişkin hükümler ve üçüncü bölüm ise kurumsal ve nihai hükümleri içermektedir.¹⁹⁴ Sözleşme 28 madde ve 4 ekten oluşmaktadır. Helsinki Sözleşmesi'nin ana amacı sınıraşan suların ekolojik yönden sağlıklı yönetimin korunması, hakça ve makul kullanımı ile ekosistemlerin restore edilmesi olarak özetlenebilir.¹⁹⁵ Ayrıca sözleşme sürdürülebilir su kaynakları yönetimi prensibini de benimsemiştir.

3.2.1.1. Tüm Tarafları İlgilendiren Hükümleri

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uyarınca, antlaşmalar anlaşmanın içeriği ile bağlantılı olarak, konu ve amacı ışığı altında terimlerin olağan anlamına uygun bir şekilde iyi niyetle yorumlanmalıdır.¹⁹⁶ Uluslararası antlaşmaların yorumlanması son derece önemlidir. Söz konusu yorum;¹⁹⁷

1- Tarafların ortaklaşa yaptığı yorum,

2- Uluslararası yargı ya da hakemlik organlarının yorumu,

3- Uluslararası örgüt organlarının bir takım hukuksal belgeleri yorumlaması

şeklinde olabilir. Bu kapsamda sözleşmelerin tanımlar maddesi de sözleşmedeki önemli kavramların neleri ifade ettiğini anlamamız için son derece önemlidir. 1992 Helsinki Sözleşmesinde “sınıraşan su yolları” kavramı, iki veya daha fazla devletin sınırlarını kat eden ve sınır oluşturan yüzey ve yeraltı suları için kullanılmıştır. Öncelikli olarak sınıraşan-sınır oluşturan sular ayrımı sözleşme çerçevesinde yapılmamış ve çerçeve kavram olarak sınıraşan su kabul edilmiştir. Sınıraşan sular sadece yüzey sularını değil yeraltı sularını da kapsamı içinde ifade

---

¹⁹⁴Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2013/wat/ECE_MP.WAT_41.pdf (en son erişim: 05/02/2014)

¹⁹⁵ Bilen, Özden, Türkiye'nin Su Gündemi: Su Yönetimi ve AB Su Politikaları, DSİ İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Ankara 2009,s.238

¹⁹⁶Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi(VAHS), http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/Viyana_69.pdf (en son erişim:05/04/2014)

¹⁹⁷ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.91

etmektedir. Burada son olarak önemli bir nokta da yüzey suyu ile bağlantısı olsun olmasın sınıraşan mahiyetteki tüm yeraltı sularının sözleşmenin kapsamına dahil edilmesidir.

Sınıraşan sular kapsamına yüzeysel sular ile birlikte yeraltı sularının da dâhil edilmiş olması Bilen tarafından sorunlu bir alan olarak görülmektedir. Konu teknik yönden değerlendirildiğinde nehir havza sınırlarının yeraltı su havzaları ile her zaman örtüşmediği görülecektir. Hidrolojik çevrimin unsurlarının birbirinden farklı nitelikleri nedeniyle, yeraltı suları ile nehirler arasındaki fiziksel ilişki kolaylıkla tayin edilemeyecek derecede karmaşıktır. Yüzeysel su yolu üzerindeki herhangi bir faaliyetin yeraltı sularına ne ölçüde etki ettiğinin tespiti pratik yönden önemli belirsizlikler içermektedir. Yüzeysel sularla karşılaştırıldığında, yeraltı suları açık sistemlerdir. Özellikle serbest akan yeraltı suları ile artezyen nitelik taşıyan belirli yeraltı katmanları arasında sıkışmış suların arasında ayırım yapılması gerekmektedir. Sayılan unsurlar kolaylıkla çeşitli ihtilafların çıkmasına neden olabilir.¹⁹⁸

Sınıraşan etki sınıraşan suların koşullarına insan müdahalesi sonucu çevre üzerinde meydana gelen önemli bir olumsuz etki olarak nitelendirilmektedir. Bu tarz çevre tahribatı insan sağlığı ve güvenliği, bitki örtüsü, canlı yaşamı, toprak, hava, su, iklim, tarihi eserler veya diğer fiziksel yapıları ve bu etkenlerin birbiriyle etkileşimini içerebilir. Ayrıca etkenlerdeki değişim kültürel mirası ve sosyoekonomik koşulları da olumsuz etkileyebilir. Etki kavramının sözleşme uyarınca nasıl oluşacağı tanımlanmıştır. Daha sonra ise nasıl bir etkinin sözleşme uyarınca sınıraşan bir etkiye yol açacağından bahsedilmiştir.¹⁹⁹ Bu noktada önemli bir olumsuz etkiden bahsedilmektedir. Hukuksal açıdan devletlere önemli sorumluluklar yükleyecek bu kavramın muğlak bir ifade ile “önemli olumsuz etki” şeklinde durumu izah etmesi 1992 Helsinki Sözleşme’sine taraf ülkeler arasında çıkabilecek uyuşmazlıklarda sorunlara yol açabilir. Böyle önemli kavramların tanımlar maddesinde çelişkiye mahal vermeyecek şekilde izah edilmesi gerek sözleşmenin uygulanmasında gerekse yorumunda önem arz etmektedir.

Sözleşme’nin muhteviyatında yer alan kavramlardan biri de “mümkün olan en iyi teknoloji”dir. Burada Sözleşme’nin tanımlar maddesinde mümkün olan en iyi

¹⁹⁸ Bilen, Türkiye’nin Su Gündemi, s.240

¹⁹⁹ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

teknolojiyi tanımlamamış, bu husus eklere bırakılmıştır. Ekler Sözleşme uyarınca Sözleşme'nin mütemmim cüzü olarak öngörülmektedir. Bu kapsamda, “mümkün olan en iyi teknoloji” terimi deşarj, emisyon ve atıkların azaltılmasında uygulanabilecek yöntemlerin pratik elverişliliğine ilişkin gelinen en son safhayı ifade edecek şekilde kullanılır. Somut olayda mümkün olan en iyi teknolojinin ne olduğu tespitinde uygulayıcılara yol gösterici kriterler getirmiştir. Ayrıca kavramın teknolojik gelişmeler, ekonomik ve sosyal etkenler yanında bilimsel bilgi ve anlayıştaki değişimler ışığında zamana bağlı olarak değişkenlik gösteren belirli süreçleri izleyeceği yani değişkenlik arz edeceği belirtilmiştir.²⁰⁰

1992 Helsinki Sözleşmesi uyarınca, endüstriyel kirliliğin önlenmesi için mümkün olan en iyi teknolojinin uygulanması istenmektedir. Sözleşmenin ekinde “en iyi teknoloji” tanımına bazı esneklikler getirilse de; yerel veya bölgesel şartları dikkate almayan yüksek maliyetli teknoloji kullanılması önerisi, Avrupa Birliği ülkeleri içinde tartışmalara konu olmaktadır.²⁰¹ Bu kapsamda söz konusu tartışma, Avrupa Birliği müktesebatının parçası olan bazı Direktiflere ilişkin olarak da gündeme gelmiş ve Topluluk içinde de yoğun tartışmalara konu olmuştur. Örneğin; Entegre Çevre Kirliliğinin Önlenmesi ve Kontrolü Hakkındaki Direktif'te “uygulanabilir en iyi teknoloji” ilkesi benimsenmiştir.²⁰²

Taraflar bakımından herhangi bir sınıraşan etkiyi engelleme, denetim altına almak ve azaltmak için gereken tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca sınıraşan suları hakça ve makul bir biçimde, sınıraşan karakteri ve sınıraşan etkilere yol açma potansiyeli de göz önünde bulundurularak kullanılmasını temin etme konusunda taraflara hak ve yükümlülük getirmiştir.²⁰³ Burada hakça ve makul kullanım ile sınıraşan etki durumu sınıraşan suların kullanımı konusunda getirilen önemli iki kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakça ve makul bir kullanım taraflar için öngörülürken bunun kullanımı sınıraşan etki durumu ile sınırlandırılmıştır. Unutulmaması gerekir ki, “sınıraşan etki” kavramı tanımlar maddesi uyarınca daha ziyade çevresel nitelik arz eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

²⁰⁰ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²⁰¹ Bilen, Özden “AB Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirmesi”, Stratejik Analiz Dergisi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), S. 80, Ankara 2006

²⁰² Budak, Sevim, Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası, Büke Yayınları, İstanbul 2000, s.67

²⁰³ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

Uluslararası hukuk da, devletlere diğer bir devlete zarar vermeme yükümlülüğü getirmektedir. Sınır aşan suların kullanılması her halükarda diğer kıyıdaş veya kıyıdaşlar üzerinde olumsuz bir etki oluşturacaktır. Bu nedenle hakça ve makul faydalanma teorisinin uygulanmasında sınır aşan etkinin niteliği ve niceliği önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle makulün ne olduğunun tespiti bir yukarı kıyıdaş devletin sınır aşan sulara ilişkin olarak uluslararası hukuku ihlal etmeyen birtakım faydalanmalarının mümkün olması anlamına gelecektir.²⁰⁴

Sözleşme'nin 2 nci maddesinin a bendi uyarınca “*Suların kirlenmesinin önlenmesi, kontrolü ve azaltılmasına neden olan veya muhtemelen neden olabilecek sınır aşan etkilere karşı tarafların uygun tedbirler alması*” istenmektedir.²⁰⁵ Maddede yer alan “muhtemel sınır aşan etkiler” ibaresi nesnel ve bilimsel bir etki veya ilişkiyi tanımlamamakta, çok genel ve kapsamlı bir söylemden öte hukuki bir belirsizlik taşımaktadır.²⁰⁶ Söz konusu ifade çevre hukuku ve uluslararası hukuka hakim olan ilkeler göz önüne alındığında uygulamada sorunlara yol açabilecektir.

Sözleşme taraflara bir takım tedbirleri alma yükümlüğünü getirirken, bunların icrası bakımından ise “*kirliliğin engellenmesi, denetim altına alınması ve azaltılması maliyetleri, kirliliğe sebep olan tarafça karşılanmalıdır*” hükmünü ihtiva etmektedir.²⁰⁷ Kirleten öder ilkesi, çevre hukukunun ilk ve en temel ilkelerinden birisi olup; bu ilkenin; “*yarattığı kirliliğin bedelinin kirletene ödettirilmesi*” veya “*kirletenin, çevre maliyetine katlanması*” şeklinde tanımlanması mümkündür.²⁰⁸

Bir faaliyetin çevreye zararlı olduğunun ortaya konulmasından sonra tedbir alınması o konuda çok geç kalınmasına yol açabilecektir. Bu noktada, ihtiyat ilkesi çok önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiyat ilkesi, hukukun istediği kesin verilerin bilim tarafından ortaya koyulamadığı hallerde dahi çevrenin korunmasını amaçlamaktadır.²⁰⁹ Bu ilke uyarınca, çevreyi koruma konusunda önleyici önlemler sadece bilimin gerekli bulguları sağladığı durumlarda değil, sağlamadığı durumlarda da alınacaktır. 1992 Helsinki Sözleşmesi tehlikenin

---

²⁰⁴ Kapan, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.58

²⁰⁵ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²⁰⁶ Bilen, Türkiye'nin Su Gündemi, s.240

²⁰⁷ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²⁰⁸ Turgut, Nükhet, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2001, s. 22

²⁰⁹ Budak, s. 37.

maddelerinin salınımı ile ilgili vakıalarda ihtiyat ilkesini benimsemiştir. Kirleten öder ve ihtiyat ilkesi ile birlikte, su kaynakları yönetiminin şimdiki neslin ihtiyaçlarının gelecek nesillerinin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine halel getirmeyecek şekilde sürdürülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

1992 Helsinki Sözleşme'si kıyıdaş tarafların eşitlik ve mütekabiliyet temelinde işbirliği yapmasını öngörmektedir. Bu işbirliği uyarınca kıyıdaş taraflar özellikle ikili ve çok taraflı anlaşmalarla, ilgili su havzası ve coğrafi alanlarda sınıraşan etkilerin engellenmesi, denetim altına alınması ve azaltılmasına ve sınıraşan suların ve bu suların etkilediği denizel çevre dâhil tüm çevrenin korunmasına yönelik uyumlu politika, program ve stratejilerin geliştirilmesine çalışmalıdırlar.²¹⁰ Bu kapsamda tarafların sözleşme hükümlerine aykırılık arz etmeyen antlaşmalar vasıtasıyla ilişkilerini yürütmesi taraflara hukuksal bir yol olarak gösterilmektedir.

Sözleşme uyarınca taraflar, su kirliliğini engelleme, denetim altına alma ve azaltma tedbirleri, mümkünse kaynakta alınmalıdırlar. Söz konusu durum taraflar açısından hal ve şartların gerekleri göz önünde bulundurularak uygulanacak ve zorunluluk arz etmeyen bir tedbirdir.

Ayrıca 1992 Helsinki Sözleşme'si, bireysel ve toplu olarak bu Sözleşme'de öngörülenden daha sıkı tedbirleri benimsemek ve uygulamak isteyen taraflara ise herhangi bir engel koymamaktadır. Yani taraflar, sözleşmede öngörülen tedbirlerden daha fazlasına ilişkin olarak kendilerini bağlayabileceklerdir. Sözleşme uyarınca böyle bir düzenleme olmasa dahi kıyıdaş tarafların sözleşmenin öngördüğü şartları yerine getirmek koşulu ile kendilerine daha fazla yükümlülük getiren tedbirleri uygulamalarının önünde hukukun genel ilkeleri bakımından bir engel yoktur.

1992 Helsinki Sözleşmesi sınıraşan sulara ilişkin olarak izleme ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerine de çok önem vermektedir. Bu kapsamda, kıyıdaş devletlerin sınıraşan suların durumunun izlenmesi için programlar geliştirmesini ve sınıraşan etkilerin önlenmesi için etkili tekniklerin geliştirilmesine yönelik araştırma ve geliştirme faaliyetleri konusunda işbirliğine gitmesini öngörmektedir.²¹¹ Burada Sözleşme'nin ilgili maddeleri genel bir çerçeveye çizmekte ve ayrıntılı hükümleri

---

²¹⁰ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²¹¹ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

tarafların kendisine bırakmaktadır. Bu özelliği ile yol gösterici bir nitelik de taşıdığı söylenebilir.

Yine, Sözleşme'nin üzerinde durduğu bir diğer nokta da taraflar arası bilgi paylaşımıdır. Sözleşme kapsamına giren konularda geniş kapsamlı bir bilgi paylaşımının en kısa zamanda sağlanmasını öngörmektedir. Sınır aşan sulara ilişkin ihtilafların başında kıyıdaş tarafların sınır aşan sulara ilişkin verileri zamanında ve düzgün bir şekilde paylaşmaması gelmektedir. Bazen bu durum hiçbir veriyi paylaşmama noktasına kadar gitmektedir. Uyuşmazlık temelinde verilerin kapsamlı bir şekilde ve mütekabiliyet ilkesi gözetilerek paylaşılması, tarafların sorunu müzakere etmelerine katkı sağlayacaktır. Bu manada bilgi paylaşımı ağının kurulması sözleşmenin hükümlerinin icrası bakımından da önemlidir. 1992 Helsinki Sözleşmesi bilgi paylaşımı konusunda bazı bilgilere ilişkin ise bir sınırlama getirmiştir. Sözleşme'nin 8 inci maddesi uyarınca, Sözleşme'nin konuyla ilgili hükümleri tarafların ulusal yargı sistemlerinden ve yürürlükteki uluslararası düzenlemelerden kaynaklanan, fikri mülkiyet alanına giren endüstriyel ve ticari sırları ve ulusal güvenliği ilgilendiren bilgileri koruma konusundaki hak ve yükümlülüklerini akamete uğratmamalıdır. İlgili düzenleme uyarınca taraflar arasında bu hükme aykırılık teşkil edecek bilgi talepleri bağlamında kendisinden bu tür bilgiler talep edilen taraf, söz konusu hüküm kapsamına giren bilgileri paylaşmaktan muaf tutulmuştur.²¹²

3.2.1.2. Kıyıdaş Tarafları İlgilendiren Hükümler

Sözleşme'nin 9 uncu maddesinin birinci fıkrası *“Kıyıdaş taraflar, sınır aşan suların kullanımı ve korunması konusunda karşılıklı ilişki ve sorumluluklarını tanımlamak, varsa bu Sözleşmenin temele prensipleriyle çelişen hususları gidermek, yoksa ilişki zemini sağlamak üzere, eşitlik ve karşılıklılık temelinde ikili yahut çok taraflı antlaşma ve düzenlemelere giderler. Kıyıdaş taraflar bunu yaparken düzenlemeye konu olan havza ve coğrafi kısımları açıkça belirtmelidir. Antlaşma ve düzenlemeler, kıyı tarafların işbirliği açısından elzem gördükleri hususlar dışında bu Sözleşmede belirtilen temel konuları da kapsama almalıdır.”* şeklindedir.²¹³

²¹² Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²¹³ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

Söz konusu düzenleme ikili ve çok taraflı işbirliğine ilişkin önemli hükümler içermekte olup, taraflar arasında yapılmış önceki düzenlemeleri de etkileyecek bir içeriğe sahiptir. Bu kapsamda bir antlaşmanın başka bir antlaşma ile çatışması söz konusu olduğu zaman hangisinin üstün tutulacağı hususunda birtakım hükümler içermesi uygulamada rastlanılan bir durumdur. Yapılan bu tip antlaşmaların kimisi çatışma durumunda kendilerinin üstün geleceğini öngörürken, başka bir bölümü de böyle bir durumda ya önceden belirlenmiş bir takım antlaşmaların kendilerinde üstün tutulması ya da tüm antlaşmaların kendilerinden üstün tutulmasını öngörmektedir. Bu yöntemlerle bir antlaşmanın ötekine üstünlüğü yalnızca önceden yapılmış antlaşmalar için öngörülebileceği gibi sonradan yapılacakları da kapsayacak şekilde kabul edilebilmektedir.²¹⁴ Bu minvalde 1992 Helsinki Sözleşmesi kendine bir üstünlük tanımakta ve benimsemiş olduğu temel prensiplerle çelişen metinlere ilişkin olarak gerekli değişikliklerin yapılmasını öngörmektedir. Ancak unutulmaması gerekir ki, böyle bir hüküm eğer her iki antlaşmanın tarafları aynı ise üstünlüğü öngörülen hükümlerin uygulanması gerekmektedir.

Ayrıca Sözleşme uyarınca yapılacak ikili veya çok taraflı antlaşmaların kapsamına ilişkin olarak da, bu Sözleşme’de öngörülen temel konuların ele alınmasını olmazsa olmaz unsur olarak hükme bağlamıştır. Kıyıdaş taraflar Sözleşme’nin temel prensiplerini, sınıraşan sulara ilişkin olarak aralarında yapacakları antlaşma metinlerinin muhteviyatına dahil etmelidirler.

Sözleşme, bu antlaşma ve düzenlemelerin kıyıdaş taraflar arasında ortak organların oluşturulmasında temel alınmasını öngörmektedir. Sözleşme’nin 9 uncu maddesinin ikinci fıkrası uyarınca bu organların görevleri, var olan antlaşma ve düzenlemeleri de göz önünde bulundurarak;²¹⁵

-Sınıraşan etkilere yol açabilecek kirlilik kaynaklarının tespiti için bilgi toplamayı ve değerlendirmeyi,

-Su kalitesi ve miktarının değerlendirilmesi için ortak izleme programları geliştirmeyi

---

²¹⁴ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.92

²¹⁵ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

- Kirlilik kaynaklarına ilişkin envanterler oluşturmak ve bilgi paylaşımı yapmayı,

-Atık su deşarjına ilişkin sınırlamaları belirlemeyi ve denetim programlarının etkinliğini değerlendirmeyi

-Sözleşmede belirtilen hükümlere uygun olarak su kalitesi standartları ve kriterleri belirlemeyi ve bu hedeflerin sağlanması ve gerektiğinde su kalitesinin geliştirilmesi için gerekli tedbirler önermeyi

-Gerek noktasal kaynaklardan (örneğin şehir ve endüstri kaynakları) gerekse de yayılı kaynaklardan (örneğin tarımsal kaynaklar) gelen kirlilik yükünün azaltılması için yoğunlaştırılmış eylem planları geliştirme,

-Uyarı ve acil durum prosedürleri oluşturmayı

-Sınıraşan etkilere yol açması muhtemel mevcut ve planlanan projelerle ilgili bilgi paylaşımı konusunda forum işlevi görmeyi,

-Bu sözleşmenin hükümlerine uygun olarak mümkün olan en iyi teknolojinin ve bilimsel araştırma programlarının geliştirilmesi konusunda işbirliğini ve bilgi paylaşımını teşvik etmeyi

-İlgili uluslararası düzenlemelere uygun olarak sınıraşan sularla ilgili çevresel etki değerlendirme uygulamalarına destek vermeyi,

içermelidir.

Sözleşme organların görevlerine ilişkin kapsamlı hükümler ihtiva etmektedir. Buradaki hükümler uyarınca kıyıdaş taraflar mevcut ve planlanan projeler bakımından birbirlerini bilgilendirme durumu ile karşı karşıyadır.

Bunların yanında kıyıdaş tarafların dışarıdan gelen bir sınıraşan etkiden doğrudan ve ciddi biçimde etkilenmesi durumunda, kıyıdaş tarafların hepsinin mutabık kalması koşuluyla, ekinin kaynaklandığı devleti 1992 Helsinki Sözleşmesi uyarınca kurulan çok taraflı organların statüsüne uygun olarak katılmak üzere davet edilebileceğini düzenlemiştir. Sözleşme uyarınca aynı havzada birden çok ortak organın olduğu durumlarda ise, ayrı organlar söz konusunun sahadaki sınıraşan etkilerin önlenmesi, denetim altına alınması ve azaltılması için yapılan çalışmaları

koordine etmeye çalışmalıdır.²¹⁶ Bu noktada, uygulamada yaşanacak bir sorunun önüne geçmek için koordineli bir çalışma yapılmasına ilişkin bir düzenleme getirilmektedir.

Kıyıdaş taraflara arasında müzakere süreçlerinin nasıl olacağına ilişkin bir hüküm 10 uncu maddede düzenlenmektedir. Bu kapsamda söz konusu hüküm;²¹⁷

“Kıyıdaş taraflar arasında herhangi bir tarafın isteği halinde, karşılıklılık, iyi niyet ve iyi komşuluk ilişkileri temelinde müzakere süreçleri yürütülmelidir. Bu müzakere süreçleri bu Sözleşme kapsamında yer alan konularda işbirliğini sağlama amacına yönelik olmalıdır. Müzakere sürecinin, mevcudiyeti halinde bu Sözleşmenin dokuzuncu maddesinde öngörülen ortak organlar tarafından yürütülmelidir.”

Görüleceği üzere sözleşme uyarınca kurulacak organlara müzakerelerin yürütülmesi gibi önemli bir görev yüklemektedir. Söz konusu müzakere yürütüm süreci, organlara bir bakıma alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri arasında yer alan arabuluculuk rolünün verildiği kanısını oluşturmaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir noktada genel kısımda da belirttiğimiz üzere kıyıdaş taraflar arası bilgi paylaşımıdır. Sözleşme'nin 13²¹⁸ üncü maddesi bilgi paylaşımının hangi konularda yapılacağına ilişkin bir düzenleme getirmiştir. 1992 Helsinki Sözleşmesi, kıyıdaş tarafların bu sözleşme uyarınca

²¹⁶ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²¹⁷ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²¹⁸“ Madde 13:(1)Kıyı taraflar, bu sözleşmenin dokuzuncu maddesinde öngörülen ilgili anlaşma ve diğer düzenlemeler çerçevesinde, diğerleri yanında aşağıdaki konularda makul bilgi alışverişi gerçekleştirmelidir:

(a)Sınır aşan suların çevre koşulları,

(b)Mümkün en iyi teknolojinin uygulanması ve işletilmesi sırasında elde edilen deneyim ve araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin sonuçları,

(c)Salınım ve izleme verileri,

(d)Sınır aşan etkinin önlenmesi, denetim altına alınması ve azaltılmasına dair alınan ve planlanan önlemler

(e)İlgili organın veya yetkili merciin atık su boşaltımına dair verdiği izinler ve yaptığı düzenlemeler.

(2)Kıyıdaş taraflar salınım kısıtlamalarını uyumlu hale getirmek için ulusal düzenlemeleri konusunda bilgi alışverişi yapmalıdır.

(3)Bir Kıyıdaş Tarafın diğer bir Kıyıdaş Tarafıdan mevcut olmayan bir bilgi veya veriyi talep etmesi halinde, sonraki taraf önceki tarafın talebini karşılamaya çalışır; ancak bu bilginin toplanması ve gereği halinde işlenmesi için diğer taraftan makul bir ücret talep edebilir.

(4)Bu Sözleşmenin uygulanması amacına yönelik olarak, Kıyıdaş Taraflar mümkün en iyi teknolojinin hayata geçirilmesi için, ticari teknoloji transferini, doğrudan sanayi işbirliğini, bilgi ve deneyim paylaşımını ve teknik işbirliği düzenlemelerini teşvik etmelidir. Kıyıdaş taraflar ayrıca ortak eğitim programları ve ilgili seminer ve toplantıları organize etmelidir.”; Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

paylaşılması öngörülen bilgilerin dışında farklı bilgileri paylaşmasına engel teşkil etmemektedir. Bilgi taleplerin makul olması da Sözleşme'nin öngördüğü diğer bir husustur. Söz konusu bilgi taleplerinde kıyıdaş taraf diğer kıyıdaş taraftan mevcut olmayan bir bilgiyi veya veriyi talep etmesi halinde, kıyıdaş taraf diğer taraftan bilginin toplanması ve işlenmesi için makul bir ücret talep edebilir. Sözleşmenin ücret talebine ilişkin getirdiği düzenleme yoruma ve tartışmaya açıktır. Söz konusu ücret talebinin taraflar arasında sağlıklı bilgi paylaşımının önüne geçme tehlikesi mevcuttur.

1992 Helsinki Sözleşmesi uyarınca bilgi paylaşımı konusunda getirilen bir başka husus ise; kıyıdaş taraflara gerektiğinde bilgi edinme ve aktarmak için koordineli olarak iletişim, uyarı ve acil durum sistemlerini kurmaları ve işletmeleri konusunda getirilen düzenlemedir. Ayrıca kritik bir durumda kıyıdaş tarafların karşılıklı yardımını da öngörmektedir.

Sözleşmenin 16 ncı maddesi;²¹⁹

“(1)Kıyıdaş taraflar sınıraşan suların durumu, sınıraşan etkilerin önlenmesi, denetim altına alınması ve azaltılması için alınan veya alınması planlanan önlemler ve bu önlemlerin etkinliği konusundaki bilgilerinin kamuoyuna açık olmasını sağlamalıdır. Kıyıdaş taraflar, bu amaca yönelik olarak aşağıdaki bilgileri kamuoyuyla paylaşmalıdır:

(a)Su kalitesine ilişkin hedefler,

(b)Verilen izinler ve yerine getirilmesi gereken koşullar,

(c)İzleme ve değerlendirme amacıyla yapılan su ve atık su tahlillerinin sonuçları yanında su kalitesi hedefiyle ilgili veriler ve izin koşulları.

(2)Kıyıdaş Taraflar bu konulardaki bilginin makul süreler içinde ve bedelsiz olarak tüm kamuoyunca ulaşılabilir olmasını ve istendiğinde makul bir ücret karşılığında belge fotokopilerinin tedarik edilmesini için gereken olanakları sağlamakla yükümlüdür.”

şeklinindedir. Burada kamuoyunun bilgilendirilmesine ilişkin prosedür anlatılmaktadır. Sınıraşan suların durumu, sınıraşan etkilerin önlenmesi, denetim

²¹⁹ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

altına alınması ve azaltılması için alınan veya alınması planlanan önlemler ve bu önlemlerin etkinliği konusunda kamuoyunun bilgi sahibi olması için Sözleşme gerekli düzenlemeleri getirmiştir.

3.2.1.3. Kurumsal Yapılanma

Sözleşmenin yürütme organı taraflar toplantısıdır. 17 nci madde uyarınca ilk toplantının sözleşmenin yürürlük tarihinden en fazla bir yıl sonra yapılması ve devam eden toplantıların ise 3 yılda bir yapılması öngörülmektedir. Ancak taraflardan birinin yazılı talebi yahut olağan bir toplantı sırasında alınan karar uyarınca, tüm taraflara altı ay önceden bildirilmesi ve yazılı talebin tarafların en az üçte biri tarafından uygun bulunması kaydıyla acil toplantı yapılabilmektedir.²²⁰

Taraflar toplantısının yetkisi dahilinde bulunan önemli hususlar;

1- Sözleşmenin hükümlerinin uygulanmasını gözden geçirmek

2-Sözleşmede yapılacak değişiklikleri ele almak ve karar bağlamak

3-Sözleşmede öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik ilave tedbirler konusunda karar vermek,

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında taraflar toplantısında, taraflardan birinin veya birkaçının taraf olduğu ikili ve çok taraflı antlaşma ve düzenlemelerin uygulanması ve sonuçlandırılması sırasında edinilen tecrübelerle ilgili bilgilerde paylaşılmaktadır.

Sözleşmenin 19 uncu maddesi uyarınca sekretarya görevi Avrupa Ekonomik Komisyonu İdari Sekreterliği tarafından yürütülür. Sekretarya'nın görevleri;²²¹

1-Tarafları toplantıya çağırma ve toplantıyı organize etmek,

2-Sözleşmenin hükümleri uyarınca elde edilen rapor ve diğer bilgileri taraflara aktarmak,

3-Taraflarca kararlaştırılacak diğer işlevleri yerine getirmek,

olarak düzenlenmiştir.

---

²²⁰ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²²¹ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

3.2.2. Sözleşmeye Göre Uyuşmazlıkların Çözüm Yöntemleri

Uygulamada ve uluslararası hukukun genel kurallarına göre, hiçbir devlet, uyuşmazlık sırasında açıkça belirtmedikçe ya da taraflar arasında mevcut ve yürürlükte olan bir antlaşmadan kaynaklanmadıkça, kendi iradesi dışında, bir uyuşmazlığı yargısal ya da siyasi yollardan çözümlenmeye mecbur edilemez. Ancak uyuşmazlığın uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eder bir mahiyet taşıması halinde BM Antlaşmasının 33. Maddesi gereğince, taraflar aralarındaki uyuşmazlığı barışçıl yollarla çözümlenmek zorundadırlar.²²²

1992 Helsinki Sözleşmesi öncelikle, hükümlerinin uygulanması ve yorumlanması konusunda iki veya daha çok taraf arasında uyuşmazlık çıkması durumunda, tarafların uyuşmazlıklarını müzakere ederek yahut hepsinin ortak kabul edeceği herhangi bir tahkim aracılığıyla çözmeye çalışmasını öngörmektedir.

Sözleşmenin tasdik, kabul, onay ve katılım süreçleri sırasında veya daha sonra herhangi bir taraf depo merciine yukarıdaki yöntemlerle çözüme kavuşturulamayan bir uyuşmazlığı yazılı olarak beyan ettiğinde, aşağıdaki uyuşmazlık çözüm araçlarından birinin ya da her ikisinin birden uygulanmasını zorunlu olarak kabul etmiş olur.²²³

1-Uyuşmazlığın Uluslararası Adalet Divanına sevk edilmesi,

2- Sözleşme uyarınca öngörülen usuller uyarınca tahkim sürecine gidilmesi.

Ayrıca taraflar her iki uyuşmazlık çözüm aracını birden kabul ederlerse, taraflar aksine karar vermedikçe uyuşmazlık Uluslararası Adalet Divanına (UAD) sevk edilebilir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisi, somut uyuşmazlığın Divan'a götürülmesi için yapılacak özel bir antlaşma, ileride doğacak uyuşmazlıklara ilişkin yapılacak bir antlaşma ya da antlaşmanın bir hükmü ve UAD Statüsünün 36 ncı maddesinin ikinci fıkrası uyarınca tek taraflı bildirim ile doğmaktadır.²²⁴ Ancak tek taraflı bildirim durumunda forum prorogatum yolu devreye girmektedir. Bu

---

²²² Toklu, s.17

²²³ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²²⁴ Mengiler, Özgür, Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü, Platin Yayınları, Ankara 2005, s.67

durumda divan dilekçeyi uyuşmazlığın diğer tarafına ileterek cevap istenmektedir. Divanın yetkili olabilmesi için verilen cevapta yetkinin kabul edildiğinin bildirilmesi, davanın özüne ilişkin sorunlara divan önünde cevap verilmesi ya da divanın yetkisizliğinin öne sürülmemesi veya daha sonra bu yetkisizlik savından vazgeçilmesi gerekmektedir.²²⁵

1992 Helsinki Sözleşmesi tarafları tek taraflı olarak Divan'a başvuru hakkı tanınmamıştır.²²⁶ Burada taraflara iki yollu bir seçim hakkı tanınmıştır. Uluslararası Adalet Divanı'nın yanında uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak tahkimi kabul etmiştir. Tahkim ilişkin usuli esaslar Sözleşme'nin ekinde belirlenmektedir.

3.3 Sözleşmenin Yürürlüğe Girme Usulü ve Güncel Durumu

1969 Viyana Sözleşmesi antlaşmaların nasıl yürürlüğe gireceğine ilişkin bir düzenleme getirmiştir. Buna göre²²⁷;

1- Bir antlaşma, kendisinin öngördüğü veya görüşmeci Devletlerin mutabık kalabilecekleri tarzda ve tarihte yürürlüğe girer.

2- Böyle bir hüküm veya mutabakat yoksa antlaşma bütün görüşmeci Devletler için antlaşma ile bağlanma rızası tespit edilir edilmez yürürlüğe girer.

3- Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki bir tarihte bir Devletin antlaşma ile bağlanma rızasını açıklaması halinde, antlaşma aksini öngörmedikçe, o Devlet bakımından antlaşma o tarihte yürürlüğe girer.

4- Bir antlaşma metninin tevsiki, Devletlerin antlaşma ile bağlanma rızasının tespit edilmesi, yürürlüğe giriş tarzı veya tarihi, çekinceler, depoziter makamının işlevleri ve antlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce zorunlu olarak ortaya çıkan diğer meseleleri düzenleyen hükümleri, antlaşma metninin kabulü (adoption) zamanından itibaren uygulanır.

Viyana sözleşmesi uyarınca antlaşmaların yürürlüğe girme usulleri antlaşma metninde düzenlenebilir Antlaşmaların, isim, sayı yahut kategori bazında

---

²²⁵ Kılıç, Seyfi, Uluslararası Hukuk Açısından Mısır ve Nil Sorunu, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4947> (En son erişim:01/04/2014)

²²⁶ Bilen, Özden, Türkiye'nin Su Gündemi, s.239

²²⁷Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

zikredilecek bazı devletlerin imzalaması ya da daha yaygın olarak onaylaması koşuluna bağlı olarak yürürlüğe girmesi öngörülebilir. Bu kapsamda 1992 Helsinki sözleşmesi 26 ncı maddesinde²²⁸ “*Bu sözleşme on altıncı tasdik, kabul, onay veya katılım aracının depo merciine bildirilmesinin üzerinden geçen doksanıncı günde yürürlüğe girer.*” şeklinde düzenleme getirmiştir. Metinde bir sayı öngörülerek antlaşmanın yürürlüğe girmesi usulü düzenlenmiştir. Antlaşma 16 Ekim 1996 tarihinde mezkûr prosedürlerin tamamlanması neticesinde yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BMAEK) üyesi olmayan ülkelerin de söz konusu Sözleşme’ye taraf olabilmesi için 2003 yılında gerçekleştirilen 3. Taraflar Toplantısı’nda İsviçre’nin öncülüğünde 1992 Helsinki Sözleşmesi’nin 25. ve 26. maddeler değiştirilmiştir. 2003 yılında Sözleşmeye taraf olan 34 üye ülke ile Avrupa Birliği’nden 2/3’üne denk gelen 25. üye ülkenin 8 Kasım 2012 tarihindeki yazılı onayını müteakip Sözleşme’de ki değişiklik 6 Şubat 2013’de yürürlüğe girmiştir.²²⁹ Ayrıca Sözleşme’nin hükümleri uyarınca yapılan bu değişikliğin, değişiklik öncesi sözleşmeye taraf olanlar için hüküm doğurması, ilgili tarafların sözleşmeye kabul ilişkin beyanının depo merciine tevdi etmesinden 90 gün sonra olacaktır.

Sözleşme 25 devlet ve Avrupa Birliği tarafından imzalanmıştır. 2014 yılı itibariyle sözleşmeye 38 devlet ve Avrupa Birliği taraftır.²³⁰ Sözleşmeyi BM-AEK üyesi olmayan devletlerin katılımına açan değişikliğe ise 34 devlet ve Avrupa Birliği kabul etmiştir.²³¹

3.4. Sözleşmenin Hukuksal Durumu

3.4.1. Uluslararası Hukukun Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi

Birleşmiş Milletler Adalet Divanı Statüsündeki düzenleme esas alındığında uluslararası hukukun asıl kaynaklarını (1) antlaşmalar, (2) teâmül (örf ve âdet hukuku) ve (3) genel hukuk ilkeleri olarak sıralamak mümkündür. Hukukun yardımcı kaynakları ise (1) mahkeme kararları ile (2) uzman yazarların görüşleridir (öğreti ya

²²⁸ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes

²²⁹ Kimençe, Taner, Görev Raporu,

²³⁰ UNECE Water Convention

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-5&chapter=27&lang=en (en son erişim:05/05/2014)

²³¹ UNECE Water Convention

da doktrin). Yardımcı kaynaklar, uluslararası hukuk kurallarını yaratmayan fakat onların varlığının ya da içeriğinin saptanmasında yardımcı olarak kendilerinden faydalanılan kaynaklardır.²³²

3.4.1.1. Asli Kaynaklar

3.4.1.1.1 Antlaşmalar

Uluslararası hukukun asıl öznesi olan devletler, kendilerinin bizzat yerine getirebilecekleri fonksiyonları uluslararası topluma devretmeye soğuk yaklaştıkları için, özellikle çıkarlarını doğrudan ilgilendiren konularda hukukun ne olduğunu belirlemekte söz sahibi olmayı tercih etmektedirler. Bu da iki ya da daha fazla devlet arasında ikili ya da çok taraflı antlaşmalar yapmak suretiyle mümkün olmaktadır.

Taraflar antlaşma yapmak suretiyle uluslararası teâmülün bir normunu –ahde vefa ilkesini (pacta sunt servanda)- uygulamış ve aynı zamanda bir uluslararası hukuk normu yaratmış olurlar. Yaratılan bu norm, tarafların yüklendiği antlaşmadan doğan borçlar ve yine tarafların faydalanacağı antlaşmadan doğan haklar şeklinde ortaya çıkar.²³³

3.4.1.1.2. Teamül

Uluslararası örf ve adet hukuku kurallarının hepsi devletlerin ve diğer uluslararası hukuk kişilerinin uygulamalarında ve devletlerarası ve diğer uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde kendilerini gösterirler. Uluslararası Örf ve Adet Hukukunun oluşması için iki ögenin bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu ögeler maddi ve psikolojik ögelerdir. Maddi öge, örf ve adet hukukunun genel uygulamasıdır. Yani aynı durumlarla karşılaşılması durumunda, aynı davranışlarda bulunulması anlamına gelmektedir. Psikolojik ögeyse “opinio juris” tir. Yani sürekli aynı şekilde tekrarlanan davranışların, hukuken bağlayıcı olduğu ve buna uyulması gerektiği yönünde bir inancın varlığıdır.²³⁴

Bir antlaşmanın öngördüğü hukuksal yükümlülöklere girmek istemeyen devletin o antlaşmaya taraf olmaması yeterlidir. Oysa uluslararası teâmül kuralları

---

²³² Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.37; Çakmak, Cenap, Uluslararası Hukuk, Ekin Yayınevi, Ankara 2014, s.31-34

²³³ Çakmak, s.35

²³⁴ Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.104-106; Çakmak, s.38

bazı devletlerin iradeleri dışında gelişip yerleşebilir. Dolayısıyla, iradesinin dışında ve rızası hilafına gelişen bir teâmül kuralının kendileri açısından bağlayıcı olmasını istemeyen devletlerin, o teâmül kuralının kendilerini bağlamadığını ısrarlı biçimde öne sürmesi gerekmektedir. Uluslararası hukukun oluşumunda devletlerin iradeleri esas olduğundan, bir teâmül kuralı aleyhine menfi tutumunu ısrarlı biçimde yineleyen devlet (ısrarlı muhalif-persistent objector) açısından o kuralın hukuken bağlayıcı olduğu ileri sürülemez.²³⁵

3.4.1.1.3. Hukukun Genel İlkeleri

Hukukun genel ilkeleri, eski Roma'daki jus gentium ilkesine dayanmaktadır. Bu düşünceye göre bir ulusun tanıdığı ve benimsediği bir hukuk ilkesi, uluslararası hukuk alanında geçerli olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, eğer bir ilke, yerel düzeyde de olsa bütün ulusal hukuk sistemleri tarafından tanınıyor ve uygulanıyor ise bu ülke hukukun genel bir ilkesi haline gelmiş demektir. Yani eğer bir ilke, bütün uluslar tarafından tanınıyor ve uygulanıyor ise söz konusu ilke bütün uluslara tatbik edilecek kadar önemlidir ve aynı nedenden ötürü bütün uluslar tarafından bağlayıcıdır.²³⁶

Genel hukuk ilkelerine örnek olarak şunlar gösterilmektedir: iyi niyet (bona fides), sebepsiz zenginleşmenin hukuken korunamayacağı ilkesi, ahde vefa (pacta sunt servanda), edinilmiş haklara saygı, hakkın kötüye kullanılmaması, kimsenin sahibi olduğu haklardan fazlasını devredemeyeceği kuralı (nemo plus transfere potest quam ipso habet), verilen zararın tazmini, kesin hüküm (res judicata pro veritate habentur), kimse kendi davasında hâkim olamaz kuralı (nemo iudex in re sua) vb. Sadece uluslararası hukuka has genel hukuk ilkelerine ise şu örnekler gösterilmektedir: Uluslararası hukukun üstünlüğü, devletin sürekliliği, devletlerin eşitliği ve bağımsızlığı, açık denizlerin serbestliği, devletlerin sorumluluğuna hükmedebilmek için yerel başvuru yollarının tüketilmesi vd.²³⁷

3.4.1.2. Yardımcı Kaynaklar

İçtihat, mahkeme kararı anlamına gelmektedir. Uluslararası hukuka kaynaklık eden mahkeme kararları sadece uluslararası mahkeme kararları olmayıp, hakem

---

²³⁵Höbek, Tufan, Türk Hukukunda Antlaşmaların Yapılması Ve Yargısal Denetim (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çankaya Üniversitesi,Ankara, s.17

²³⁶ Çakmak,s. 43

²³⁷ Höbek, s.19

kararları ve ulusal mahkeme kararları da bu işlevi görebilmektedir. Mahkemelerin yetkileri ve verdikleri kararların ne zaman ve ne kadar bağlayıcı olduğunu taraflar önceden belirler. Örneğin Uluslararası Adalet Divanı'nın yargılama yetkisi sahip olması her olay bakımından devletlerin uyuşmazlığı mahkeme önüne taşımalarına bağlıdır ve verilen karar o olayla sınırlı olarak tarafları bağlar.²³⁸

Doktrin de hukukun bir başka yardımcı kaynağı konumundadır. Çeşitli ülkelerin düşünürleri ve bilim adamları uluslararası hukukun gelişimine ve yeni kuralların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Doktrinde savunulan ve üretilen fikirler, bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralının varlığı için kanıt da teşkil edebilecektir.²³⁹

Görüleceği üzere uluslararası hukukun kaynakları asli ve yardımcı kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Asli kaynaklar açısından ise antlaşmalar ayrı bir öneme sahiptir. Bu minvalde 1992 Helsinki Sözleşmesi uluslararası hukukun asli kaynakları arasında yer alan çok taraflı bir antlaşma niteliğindedir. Taraf devletlerin iradelerini yansıtmaktadır.

3.4.2. Taraf Olmayan Ülkelerin Hukuksal Durumu

Uluslararası hukukta geçerli olan kurala göre bir anlaşma sadece kendisiyle bağlı olanlara uygulanır; yani kendisine taraf olmayan devletler açısından ne hak ne de borç yaratır (pacta tertiis ilkesi). 1969 Viyana Sözleşmesinin 34 üncü maddesinde bu ilkeyi benimsemiş ve antlaşmaların üçüncü bir devlet bakımından rıza gösterilmedikçe hak ve borç yaratmayacağı hükmünü getirmiştir. Bu genel kurala getirilecek istisnalar bakımından Viyana Sözleşmesini hazırlayan Komisyonunda tartışmalar yaşanmış ve bu mesele haklar ve borçlar bakımından ayrı ayrı ele alınmıştır.²⁴⁰

Borçlar bakımından Viyana Sözleşmesi'nin 35 inci maddesi üçüncü devlet açısından taraf olmadığı bir antlaşma hükmü ile bir borç yaratılmasının ancak antlaşma taraflarının böyle bir niyette olmaları ve üçüncü devletin bu borcu açıkça ve yazılı bir şekilde kabul etmesi durumunda mümkün olabileceğini öngörmektedir.

---

²³⁸ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.134

²³⁹ Çakmak, s.45

²⁴⁰ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.87

Yine bu şekilde doğmuş olan bir borcun ortadan kaldırılabilmesi için de antlaşmaya taraf olanların ve üçüncü devletlerin rızası ile geri alınabilir veya değiştirilebilir. Meğer ki, tarafların başka türlü mutabakata vardıkları tespit edilmiş olsun.²⁴¹

Üçüncü bir devlete haklar getiren antlaşmalar bakımından da öncelikle tarafların böyle bir niyette olup olmadıklarına bakılacak ve yine üçüncü devletin rızası aranacaktır. Ancak Viyana Sözleşmesi bu rızanın üçüncü devlet aksini belirtmedikçe varsayılacağı hükmünü getirmiştir. Üçüncü devletin bir antlaşmada tanınan hakkını kullanırken yine bu hakla ilgili söz konusu antlaşmada belirtilen veya bu antlaşmaya uygun olarak tesis edilmiş koşullara uygun davranması gerekir. Bu şekilde tanınmış bir hakkın geri alınması veya değiştirilebilmesi için şayet antlaşma tarafları bunun aksine bir düzenleme yapmamışlarsa üçüncü devletin rızası aranmaz. Ancak üçüncü devletin bu hakka dayanarak üstlendiği yükümlerin telafisi gerekir. Uygulamada üçüncü devletler açısından hak veya borç öngören antlaşmalar belli birtakım üçüncü devletler ya da genel olarak bütün devletler bakımından hak ve borçlar getirebilir.²⁴²

Yukarıda açıklandığı üzere uluslararası antlaşmalar kural olarak taraf olan devletler açısından bağlayıcıdır. Bu minvalde 1992 Helsinki Sözleşmesi'nin sözleşmeye taraf olmayan devletler açısından hukuksal bağlayıcılığı yoktur. Uluslararası hukukta devletlerin iradeleri ön plandadır. Bu kapsamda söz konusu sözleşmeye taraf olmayan devletler bakımından hukuksal sonuçlar doğurması olanaksızdır. 1992 Helsinki Sözleşmesi taraflara ilişkin düzenlemeler ihtiva eden bir sözleşmedir. Üçüncü taraflara ilişkin olarak yükümlülük getirmemektedir. Kaldı ki böyle bir yükümlülük getirseydi bile, üçüncü taraflara haklar getiren veya borç yükleyen antlaşmalar açısından rıza şartı arandığından üçüncü taraflar açısından hukuksal bağlayıcılığı olmayacaktır.

Sözleşmeye Türkiye taraf değildir. Ülkemizin bulunduğu coğrafya açısından durumu değerlendirecek olursak, 1992 Helsinki Sözleşmesine komşularımızdan Yunanistan ve Bulgaristan taraftır. Diğer sınıraşan sularımızda kıyıdaş devlet konumunda ülkeler Sözleşmeye taraf değildir. Taraf olan Yunanistan ve Bulgaristan açısından Meriç Nehri'nde 1992 Helsinki Sözleşmesi getirdiği düzenlemelerin

²⁴¹ Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

²⁴² Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi; PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, s.87-90

uygulanmadığını söyleyebiliriz. Kısacası Yunanistan-Bulgaristan taraf olmasına rağmen Meriç Nehri'ne ilişkin olarak ilişkilerini bu Sözleşme uyarınca yürütmemektedirler. Ülkemizin, diğer sınıraşan sularında kıyıdaş devlet konumunda ülkelerin Sözleşmeye taraf olmadığı düşünüldüğünde bu Sözleşme uyarınca kurulmuş bir işbirliğinden söz etmek söz konusu değildir. Her ne kadar Sözleşme'nin Avrupa sınırları içerisinde başarılı uygulama örnekleri karşımıza çıksa da Ülkemizin bulunduğu coğrafya için aynı şeyi söylemek söz konusu değildir.

Ülkemiz sınıraşan komşularıyla ilişkilerini yürütürken uluslararası hukuka aykırı etmemekte ve Sözleşme'nin temel prensiplerine aykırı faaliyetlerde bulunmamaktadır. Ülkemiz açısından hukuksal bağlayıcılığı olmayan söz konusu Sözleşme, bulunduğumuz coğrafya açısından an itibariyle uygulanabilir olmaktan uzak gözükmemektedir. Sözleşmenin su kaynaklarını koruyucu düzenlemeleri olumlu mütalaa edilse de uygulamada sıkıntı doğurabilecek birçok hükmü barındırmaktadır. Uluslararası alanda Ülkemize 1992 Helsinki Sözleşmesi'ne taraf olmaması hasebiyle eleştiriler gelmektedir. Ancak, görüleceği üzere bulunduğumuz coğrafya açısından ne Ülkemizin tek başına taraf olması sınıraşan sulara ilişkin yaşanan sorunları çözecek ne de an itibariyle taraf olmaması sınıraşan sularda yaşanan ihtilafların çözümünde engel teşkil eden ana faktör olacaktır.

Sözleşme açısından taraf olunmasının, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin ardından gerçekleşeceği beyan edilmiştir.²⁴³ Hakça ve makul kullanım konusundaki belirsizlik ve sınıraşan sular üzerinde yapılacak projelerde ön bildirim zorunluluğu, Türkiye'nin mevcut su, sulama ve hidroelektrik kapasitesini oluşturan sınıraşan sular kapsamında yapacağımız çalışmalarını olumsuz etkileyecektir. Ayrıca getirdiği zorunlu yargılama mekanizması da Türkiye'nin çekinceleri arasında yer almaktadır.

3.5. Sözleşmenin Alt Protokolleri

3.5.1. Su ve Sağlık Protokolü

Protokolün amacı sınıraşan ve uluslararası bağlamın yanı sıra ulusal olarak, uygun olan her düzeyde, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, su ekosistemlerinin korunması dahil olmak üzere su yönetimini iyileştirme ve suyla-ilişkili hastalıkları

---

²⁴³Dışişleri Bakanlığı-Avrupa Birliği ile Su Konusu, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-birligi-ile-su-konusu-tr.mfa> (en son erişim:06/05/2014)

önleme, kontrol etme ve azaltma aracılığıyla hem kişisel hem de kolektif insan sağlığı ve refahının korumasını teşvik etmektir.. 17 Haziran 1999 tarihinde kabul edilmiş ancak 4 Ağustos 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.²⁴⁴

3.5.2. Sivil Sorumluluk Protokolü

Söz konusu Protokol sınıraşan sularda kaza sonucu oluşan kirlenmelerde uygulanacak esaslara ilişkin detaylı düzenlemeler içermektedir. Protokol 21 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Sivil Sorumluluk Protokolü 16 ülkenin depo merciine onay belgelerini göndermesini takiben yürürlüğe girecektir. Henüz bu sayıya ulaşılmadığından mevcut Protokol yürürlüğe girmemiştir.²⁴⁵

---

²⁴⁴The Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-5-a&chapter=27&lang=en (en son erişim: 04/05/2014)

²⁴⁵The Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by the Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters,
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-16&chapter=27&lang=en (en son erişim: 05/05/2014)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BM ULUSLARARASI SU YOLARININ ULAŞIM DIŞI MAKSATLARLA KULLANIMINA İLİŞKİN SÖZLEŞME (1997 BM SÖZLEŞMESİ)

Sözleşmede sınıraşan sular kavramı yerine uluslararası su yolları kavramı benimsenmiştir. Bu kapsamda sözleşme uluslararası su yollarının kullanım, geliştirme, muhafaza, yönetim ile korumasını ve günümüz ve gelecekteki nesiller için optimal ve sürdürülebilir kullanımın geliştirilmesini güvence altına almayı amaç edinmiştir.²⁴⁶

Yedi bölümden oluşan Sözleşme 37 maddeyi içermektedir. Sözleşmenin ilk bölümü Sözleşme'nin kapsamı ile ilgili konuları içermektedir. İkinci bölüm terimlerin kullanımı, üçüncü bölüm ise planlanmış tedbirler başlığını taşımaktadır. Dördüncü bölümde suyun korunması, muhafazası ve yönetimi ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Beşinci bölüm zararlı koşullar ve acil durumlarla ilgili yükümlülükleri içeren iki maddeden oluşmaktadır. Altıncı bölüm; silahlı çatışma zamanında uluslararası suyolları ve tesisleri, dolaylı yöntemler, ulusal savunma ve güvenlik bakımından hayati veri ve bilgi, ayırım yapmama, uyuşmazlıkların çözümü gibi maddeleri içermektedir. Yedinci bölümde ise imza, onaylama, yürürlüğe girme konuları hükme bağlanmıştır.²⁴⁷

4.1. Sözleşmenin Tarihsel Gelişimi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1959 gibi erken bir tarihte aldığı 1401 sayılı kararı ile “uluslararası nehirlere” ilişkin hukuki sorunların kodifikasyonunun mümkün olup olmadığına dair ön çalışmaların başlaması çağrısında bulunmuştur.²⁴⁸ 1959 yılında “doğal kaynaklar üzerinde egemenlik” konusunu incelemek üzere kurulan özel bir komisyon, 1961 yılında yayınladığı raporunda “doğal kaynaklar” kavramı içine ulusal ve ulusal olmayan akarsuları da almıştır. Bu rapor Genel Kurulun 17nci dönem toplantısında tartışılmış ve Genel Kurul, 14 Aralık 1962’de, 1803 Sayılı Kararla “Doğal Kaynakların Üzerinde Devamlı Egemenliğe İlişkin

---

²⁴⁶ Dursun, s.37; Toklu,s.37

²⁴⁷ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf (en son erişim:05/04/2014)

²⁴⁸ M.A. Salman, The United Nations Watercourses Convention Ten Years Later: Why Has its Entry into Force Proven Difficult?, s.1-15

Bildiri”yi benimsemiştir.²⁴⁹ Bildirinin çalışmamızı ilgilendiren İnci maddesi şöyledir: “*Ulusların ve halkların kendi doğal zenginlikleri ve kaynakları üzerindeki devamlı egemenlik hakkı, ilgili devlet halkının refahı ve ulusal gelişmesi yararına kullanılmalıdır.*”²⁵⁰ Bu tarihten 1970 yılına kadar BM Genel Sekreteri’nin bu konu hakkında hazırladığı rapor dışında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. 1966 yılındaki Helsinki kararlarından dört yıl sonra 1970 yılında Finlandiya, Helsinki ilkelerinin uluslararası su yollarıyla ilgili bir model olmasını öneren bir kararın BM Genel Kurulu tarafından çıkarılmasını istemesi üzerine, BM’nin Altıncı Komisyonu²⁵¹, bu öneriyi tartışmak için gündeme almıştır.²⁵² 8 Aralık 1970 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2669 sayılı ve “Uluslararası Suyollarına İlişkin Uluslararası Hukuk Kurallarının Gelişmesi ve Kodifikasyonu” başlığı taşıyan bir karar kabul etmiştir. Bu karar ile Uluslararası Hukuk Komisyonu²⁵³, sınıraşan suyollarının ulaşım dışı kullanımlarına ilişkin çalışmalara başlamıştır. 1959 yılında alınan Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı ile 1970’te alınan Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı arasındaki temel fark, ilkinde nehirlerden bahsedilmesine karşılık ikincisinde suyolu kavramının kullanılmasıdır. Suyolu kavramı bir yandan nehirleri kapsarken diğer yandan da göller ve yer altı suları gibi nehirler ile doğrudan hidrolojik bağlantı içinde olan suları da kapsamaktadır. Bu değişiklik ise uluslararası kamuoyunun su döngüsüne ilişkin bilgi birikiminin arttığına işaret etmektedir.²⁵⁴ 1974 yılındaki yirmi altıncı oturumunda Komisyon, Genel Sekreterin gönderdiği ulaşım dışı uluslararası

---

²⁴⁹ Dursun,s.35

²⁵⁰ Tiryaki, s.18

²⁵¹ Altıncı Komisyon: Hukuki konulara bakmaktadır. The United Nations Today, <http://www.unicankara.org.tr/today/6.html> (en son erişim: 03/05/2014)

²⁵² Dalar, Mehmet, Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Nehirler Ve Fırat-Dicle Nehirlerinin Hukuksal Statüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2004,s.39-40

²⁵³ Uluslararası Hukuk Komisyonu: Genel Kurul tarafından 1947 yılında, uluslararası hukukun geliştirilmesi ve tedvini için kurulmuştur. Komisyon, Genel Kurul tarafından 5 yıllığına seçilen 34 üyeden oluşmakta ve yılda bir kere toplanmaktadır. Üyeler dünyanın başlıca yasal sistemlerini temsil etmekte ve kendi hükümetlerinin temsilcileri olarak değil; icra ettikleri görevin uzmanı olarak hizmet vermektedirler. Komisyon ülkeler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili pek çok konuyla ilgilenmektedir. Komisyonun çalışmalarının büyük bölümünü uluslararası hukukun vecheleri için taslakların hazırlanması oluşturur. Bazı konular Komisyon tarafından seçilir; diğerleri de Genel Kurul tarafından getirilir. Komisyon bir konu üzerindeki çalışmalarını tamamladığında Genel Kurul taslağı kurallara çevirmek için yetkili kişileri çağırarak uluslararası bir konferans düzenler. Daha sonra taslak, ülkelere taraf olmaları için açılır. Bu, ülkelerin gönüllü olarak bu koşulları kabul etmeleri demektir. The United Nations Today

²⁵⁴ Kılıç, Seyfi, Uluslararası Suyollarının Ulaşım–Dışı Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 2012 Değerlendirmesi, Ortadoğu Analiz, C.5, S. 49, Ocak 2013, s.116-119

nehirlerin kullanımına dair hukuksal problemlerle ilgili ek raporunu da gündemine almıştır. Aynı oturumda Komisyon uluslararası nehirlerin ulaşım dışı kullanımıyla ilgili bir alt komisyon kurmuştur.²⁵⁵

1991 yılında Komisyon, 1970'ten itibaren sürdürdüğü raporlarını ve BM Genel Kurulunda ele alındığı çalışmalarını, 43 üncü oturumunda, 32 taslak maddenin ilk okunması sonucunda kabul ettiği, "Maddeler Taslağı" adıyla ortaya koymuştur. Komisyon 22 Temmuz 1994 tarihinde Cenevre'de yapılan 46 ncı oturumda ise taslağı tamamlamış, "Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımına İlişkin Maddeler Tasarısı" na son şeklini vererek BM Genel Kurulu'na sunmayı kararlaştırmıştır. 7-25 Ekim 1996 tarihleri arasında Genel Kurula bağlı 6 ncı Komisyonun, Çalışma Grubu olarak yaptığı toplantıda ele alınmış, daha sonra 24 Mart - 4 Nisan 1997 tarihleri arasında, yine aynı usulle yapılan toplantıda son şeklini almıştır. Tasarı 21 Mayıs 1997'de BM Genel Kurulunda oylanarak kabul edilmiştir.²⁵⁶

4.2. Sözleşmenin Hükümleri

4.2.1. Genel İlkeler

1997 tarihli BM Sözleşmesinin hazırlanması sürecinde, hazırlanan sözleşmenin detaylı kurallar içeren bir sözleşme değil, devletlere yol gösteren ilkeleri içeren bir çerçeve sözleşme olması yönündeki görüşler ağırlıktaydı. Bir çerçeve sözleşmeyle getirilen genel ilke ve kurallar özel bir antlaşmanın yokluğunda uygulanacak ve antlaşma yapma görüşmelerinde rehber niteliğinde olacaktır. Her sınıraşan suyun diğerlerinden farklılığı nedeniyle, suların kullanımı, yönetimi ve korunması açısından en iyi sonuç sınıraşan suyun özelliklerine ve devletlerin ihtiyaçlarına uygun bir antlaşmanın yapılmasıyla alınabilecektir.²⁵⁷ Bu minvalde Sözleşme'nin giriş kısmında da çerçeve bir sözleşme olduğu belirtilmektedir. Ancak Sözleşme, kabul edilen haliyle, çerçeve sözleşme kavramının dışına taşmakta ve amacına ve niteliğine aykırı bir şekilde, planlanan projeler için oldukça detaylı bir

---

²⁵⁵ Dalar, s.44

²⁵⁶ Toklu, s.35; Tiryaki, s.36

²⁵⁷ Acabey, s.155

mekanizma oluşturmaktadır. Türkiye, oylama sırasında Genel Kurul tutanaklarına geçmesi talebiyle bu hususu gündeme getirmiştir.²⁵⁸

1997 BM Sözleşmesinin 2 nci maddesinin birinci fıkrası su yolunu²⁵⁹, "*fiziki ilişkileri yoluyla bölünmez bir bütün oluşturan ve normal olarak nihaî bir varış yerine akan, yeraltı ve yerüstü suları sistemi*" olarak tanımlamıştır. Maddedeki "normal olarak" ifadesi, Taslağın ikinci okumasının aksine, birinci okumasında yer almamıştır. 1997 BM Sözleşmesinin hazırlanması aşamasında, hükümetlerin yorum ve gözlemleri arasında, su yolu kavramının açık olmadığı ileri sürülmüş, yerine kullanılmak üzere "*sınıraşan sular*" kavramı önerilmiştir. Kavramı kabul etmekle birlikte, havza/drenaj alanı yaklaşımının öneminin vurgulanmasını veya tanıma "*ilgili ekosistemler*"in eklenmesini önerenler de olmuştur.²⁶⁰

Aynı maddenin 2 nci fıkrasına göre, uluslararası su yolu, kısımları farklı ülkelerde bulunan bir su yoludur. "Farklı ülkelerde yer alma"yla kastedilen, suyun statik hâlde olması değildir. Suların içinde bulunduğu akarsu mecrası, göl yatağı ve akifer sabit olsa da su devamlı hareket halindedir. Sözleşme su yolu devletini²⁶¹ şöyle tanımlamıştır: "*ülkesinde bir uluslararası su yolunun bir kısmı bulunan mevcut Sözleşmeye taraf bir devlet veya bir veya daha fazla üye devletinin ülkesinde uluslararası bir su yolunun bir kısmı bulunan bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü olan bir taraftır*"²⁶²

1997 BM Sözleşmesinin hazırlanması aşamasında, bazı UHK üyelerince, "su yolu" kavramının sadece su yollarını içerdiği, içindeki suları kapsamadığı ileri sürülmüş, havza yaklaşımına itiraz edilmiştir. Bu konudaki tereddütleri kaldırmak için 1991 Taslak metnine "ve onların suları" ifadesi dâhil edilmiştir. 1997 BM Sözleşmesinin, Sözleşmenin uygulama alanını belirleyen 1 inci maddesi de bu şekildedir. Böylece, söz konusu kuralların uygulama alanı, sadece su yolunun

---

²⁵⁸ Toklu, s.37

²⁵⁹ Sınıraşan su tabiri yerine uluslararası su yolu ifadesini benimsediğinden ötürü metin değerlendirmesi yapılırken bu husus gözetilecektir.

²⁶⁰ Acabey, s.64

²⁶¹ Sözleşme metninde kıyıdaş ülkeler su yolu devleti olarak tanımlandığından ötürü sözleşme içinde yapılacak değerlendirmelerde kıyıdaş ülke terimi yerine su yolu devleti ifadesi kullanılacaktır.

²⁶² Acabey, s.64-65

kendisinin (kıyılar, akarsu yatağı, bent vs.) kullanımını değil, sularının kullanımı da içerir.²⁶³

1997 BM Sözleşmesi, yüzey sularıyla bölünmez bir bütün oluşturan ve ortak bir varış yerine akan yeraltı sularını, su yolu kavramı içine dâhil etmiştir. Böylece uluslararası bir sınır tarafından bölünüp, yüzey sularıyla bağlantılı olmayan yeraltı suları (bağlantısız yeraltı suları) sözleşmenin kapsamı dışındadır.

UHK.'nın çalışmaları sırasında, bir uluslararası su yoluna bağlı olmayan yeraltı sularının da Maddeler Taslağına yeni bir madde eklenerek veya yan protokol yapılarak, dâhil edilmesi yolunda ABD'li özel raportör tarafından, Meksika ile ABD arasındaki yeraltı suyu problemlerini çözme amacıyla yapılan girişimi UHK.nun diğer üyeleri tarafından önlenmiştir. “*Yeraltı suyu sorununun UHK statüsünün 16ncı Maddesi uyarınca yeterince incelenmediği, bilgi, belge ve devletlerin pratiğinin toplanmadığı, sınıraşan sular üzerinde 20 yılı aşkın sürede hazırlanan ilke ve prensiplerin, boyutu ve niteliği henüz bilinmeyen bir sahaya uygulanamayacağı*” görüşü, yapılan önlemenin temel dayanağını oluşturmuştur.²⁶⁴

Türkiye, uluslararası su yolu tanımının "bir sınırı oluşturan suyolları ve iki ya da daha fazla devletin içinden geçen sınıraşan suyolları" biçiminde sınıflandırılarak belirtilmesini teklif etmiş, ancak bu teklif kabul edilmemiştir. Uygulamada ve doktrinin büyük çoğunluğunda iki kategori nehre de aynı kuralların uygulandığını belirten Sar, çalışmasında; iki çeşit nehir kategorisini belirtmek üzere bu ayırımı kullanmıştır. "Ulaşım elverişlilik" kıstasından "etki" kıstasına gelen süreçte de, bu ayırımın yapılmaması ve bu durumdaki tüm akarsuların "uluslararası" kategorisinde değerlendirilmesi durumunda birçok sorunun cevapsız kalacağı açıktır.²⁶⁵ Ayrıca uluslararası olarak nitelendirme kıyıdaş devletlerin haricindeki devletlerin söz konusu sularda müdahalesi gibi bir duruma yol açma ihtimalinden ötürü eleştirilmiştir.

---

²⁶³ Acabey, s.65

²⁶⁴ Çelik, s.34

²⁶⁵ Sar, s.58; Kapan, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.66

1997 BM Sözleşmesi'nin 3 üncü maddesine göre²⁶⁶;

1-Aksine bir sözleşme olmadığı sürece, Sözleşme bir su yolu devletinin Sözleşmeye taraf olduğu tarihte yürürlükte olan antlaşmalardan doğan haklarını ve yükümlülüklerini etkilemeyecektir.

2-Sözü edilen antlaşmalara taraf olan devletler, gerekli olduğunda bu tür antlaşmaları Sözleşme'nin temel ilkeleriyle uyumlulaştırma yolunu seçebilirler.

3-Su yolu devletleri, bir uluslararası su yolunun veya onun bir kısmının kullanımlarına ve özelliklerine Sözleşmenin hükümlerini uygulayan ve uyarlayan veya "su yolu antlaşmaları" olarak anılan bir veya daha fazla antlaşma yapabileceklerdir.

4-İki veya daha fazla su yolu devletleri arasında bir su yolu antlaşması yapıldığında, antlaşmanın uygulandığı suların belirlenmesi gereklidir. Böyle bir antlaşma, antlaşmanın su yolunun sularının bir veya daha fazla devlet tarafından kullanımını, onların açık rızaları olmaksızın önemli bir derecede olumsuz olarak etkilememesi şartıyla, su yolunun tamamı veya onun bir bölümü veya belirli bir proje programı veya kullanımına ilişkin olarak yapılabilecektir.

Görüleceği üzere 3 üncü maddenin getirdiği düzenleme ile 1997 BM Sözleşmesi'nin yürürlüğe girdiği tarihte bir su yolu devletinin yürürlükteki antlaşmalardan doğan yükümlülük ve haklarını etkilemeyeceği ve devletlerin Sözleşmenin temel ilkeleriyle bu tür antlaşmalar uyumlulaştırma yolunu seçebilecekleri açıklığa kavuşmuştur.²⁶⁷ Uyuşmazlıklarını bu güne kadar çözmüş olan ülkelere, nasıl çözdüklerine bakılmaksızın hiçbir yaptırım getirmeyen, uyuşmazlıklarını henüz çözememiş ülkeleri, uluslararası ortak iradeyi yansıtmadığı değerlendirilen bir uluslararası hukuk kaynağı ile karşı karşıya getirmektedir.²⁶⁸ Ayrıca mezkûr madde ile kıyıdaş devletlere sınır aşan suyun tamamını kapsamayan antlaşmalar yapma olanağı sağlanmıştır.

---

²⁶⁶ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

²⁶⁷ Acabey, s.159

²⁶⁸ Toklu, s.41

1997 BM Sözleşmesinin kullanım ile ilgili esaslar düzenleyen "Hakça ve Makûl Kullanım ve Katılım" başlıklı 5 inci maddesi şöyledir.²⁶⁹

"1- Su yolu devletleri kendi ülkelerinde bir uluslararası su yolunu hakça ve makûl bir şekilde kullanırlar. Özellikle bir uluslararası su yolu, su yolu devletleri tarafından ilgili su yolu devletlerinin çıkarlarını dikkate alarak, su yolunun uygun korunmasıyla bağdaşır şekilde, onun optimum ve sürdürülebilir kullanımını ve yararlar elde etmek için kullanılır ve geliştirilir.

2-Su yolu devletleri bir uluslararası su yolunu hakça ve makûl şekilde korumaya, geliştirmeye ve kullanmaya katılırlar. Böyle bir katılım Sözleşmede öngörüldüğü gibi, su yolunu kullanma hakkını ve hem de onun gelişimi ve korunmasında işbirliği yükümlülüğünü içerir."

Bir sınıraşan akarsuyun, paylaşılabilir bir mal olmadığı, sadece hakça, makul, optimal ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılabileceğinin açıkça ifade edilmesi olumlu bir yaklaşım olmasına rağmen, hakça kullanımın niteliğinin belirsiz olması nedeniyle yetersizdir. Bu nedenle hakça ve makul kullanımın, su yolu devletlerince su yolunun özel koşulları doğrultusunda belirlenmesi gereklidir. Hakça ve makul paylaşım ilkesinin ardındaki "hakların eşitliği" genel prensibinin, suların kıyıdaş devletler tarafından "eşit" şekilde bölünmesini gerektirdiği yolundaki bir anlayış, hiçbir dönemde uluslararası hukukta hakim olmamıştır. Nitekim ilgili maddenin yorumunda "hakça kullanım" prensibinin temel ilkeyi oluşturduğu belirtilmektedir. Burada amaç ve yöntem kullanımdır ki, bu kullanımı da, zaten o suya sahip olan devletler yapacaklardır. Dolayısıyla sulardan yararlanma konusunda, özellikle, genel bir su sorunu söz konusu olduğunda; eğer bir devlet ihtilafli suya kıyıdaşa, kullanım hakkına sahip olabilecektir.²⁷⁰ Kıyıdaş durumunda değilse, o sularla doğrudan ilişkisi yoksa (ilgili devlet değilse); bu sular üzerinde paylaşım amacıyla hukuki açıdan herhangi bir hak iddiasında bulunması da söz konusu olmayacaktır.²⁷¹ 5 inci maddede sınıraşan sularla ilgili bir paylaşım söz konusu değildir. Vurgulanan nokta, hakça, makul ve optimum kullanımdır. Hakça ve makul

---

²⁶⁹ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

²⁷⁰ Toklu, s.42

²⁷¹ Pazarıcı, Su Sorununun Hukuksal Boyutları, s.47

kavramları son derece göreceli nitelikte olduklarından bu madde memba ülkelerine oldukça geniş bir hareket hakkı sağlamaktadır.²⁷²

Ayrıca madde de kıyıdaş devletlerin suyolunu “optimum” şekilde kullanmaları ve geliştirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle bu cümle bir yandan hakça ve akılcı kullanıma bir sınırlama getirmekte ve öte yandan da, dolaylı olarak, kavramı biraz tanımlamış olmaktadır. Getirilen sınırlama “optimum” kelimesinden kaynaklanmaktadır. UHK bu terimi suyun “maksimum” şekilde kullanılması kavramından farklı olarak özellikle seçmiştir. Çünkü burada kastedilen, suyun, en fazla yarar sağlayacak biçimde (maksimum) kullanılması değildir. Örneğin, sudan sağlanacak kısa vadeli "maksimum" yarar uzun vadeli kayıplara sebebiyet verecek ise, UHK, bunun “optimum” kullanıma özellikle aykırı olacağı görüşündedir. Bunu, soyut bir örnekle, elindeki para ile karayolu inşa edecek bir hükümetin kararına benzetebiliriz. Bu para ile mümkün olan en uzun karayolunu inşa etmek, paranın "maksimum" şekilde kullanılmasına benzetilebilir. Onun yerine belki daha kısa fakat, daha fazla kullanıcıya taşıma hizmeti verebilecek bir karayolu inşa edilmesi ise, paranın, “optimum” şekilde kullanılmasıdır.²⁷³

Yukarıda izah olunan “maksimum” ve “optimum” mukayesesini, kıyıdaş devletlerden birinin, suyu, daha rasyonel kullanması nedeniyle daha çok su kullanmaya hak kazanması şeklinde anlamamak gerekir. Nitekim, UHK, bir kıyıdaş ülke eğer suyu daha müessir bir şekilde kullanıyorsa, örneğin su israfını öteki kıyıdaş ülkelere nazaran daha geniş ölçüde önleyebilecek teknolojiler kullanıyorsa, bu durumun o kıyıdaş ülkeye, daha fazla su kullanma hakkı vermeyeceği görüşündedir.²⁷⁴

5 inci maddenin ikinci fıkrasında suyolu devletlerinin, suyolunun kullanımına, geliştirilmesine ve korunmasına hakça ve makul bir şekilde iştirak edecekleri, bunun için de ilgili devletlerin aynı zamanda iş birliği yapma görevlerinin olduğu belirtilmektedir. Maddede belirtilen iş birliğinin gerekliliği, farklı çıkarların

---

²⁷²Üste, A. Nazmi Uluslararası Politika Ve Türk Dış Politikası Açısından Sınıraşan Sularımız, D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi, C.13, S.1, 1998, s.231-246

²⁷³ Yakiş, Yaşar, Sınıraşan Suların Hukuki Rejimi, Dış Politikası Dergisi , Cilt 6, Sayı: 1, Ankara, 1995 , <http://www.yasaryakis.com.tr/TR/belge/1-413/bsinirasan-sularin-hukuki-rejimib-idis-politika-dergisi-.html> (en son erişim:02/02/2014)

²⁷⁴ Yakiş, Sınıraşan Suların Hukuki Rejimi

çatıştığı bu özel durumda daha da önem kazanmaktadır. Görüleceği üzere bir kıyıdaş devletin, suyun kullanımında kendisiyle işbirliği yapılmasını talep etme hakkı vardır. UHK, bu cümlede yer alan hakkın kullanılması için kıyıdaş devletlerin, aralarında ayrı bir anlaşma imzalamalarının şart olmadığı görüşündedir. Aşağı kıyıdaş devlet açısından aynı zamanda bir hak olarak yorumlanabilecek bu kavram, fıkranın ikinci cümlesinde yukarı kıyıdaş devlet için hem bir yükümlülük, hem de hak olarak düzenlenmiştir. Nitekim ikinci cümlede, “katılma, hem suyu kullanma hakkını, hem de suyun korunması ve geliştirilmesi için işbirliği yapma yükümlülüğünü içerir” hükmü yer almaktadır.²⁷⁵ Bu maddede düzenlenen, işbirliğine kapıyı açık tutma yükümlülüğü, hiçbir zaman, o devletin kendi ülkesindeki suyun kullanımı için yapacağı işleri önlemek üzere başka bir kıyıdaş devlete verilmiş veto hakkı haline dönüşmemelidir.²⁷⁶

Sözleşmenin 6 ncı maddesinde ise, hakkaniyete uygun ve makul kullanımın tespitinde hangi esasların ve şartların göz önüne alınacağı, daha önce değinilen Helsinki Kuralları maddeye yansıtılarak, aşağıda olduğu gibi belirtilmiştir.²⁷⁷

- a. Coğrafi, hidrografik, hidrolojik, iklimsel, ekolojik ve diğer doğal tabiatlı faktörler,
- b. İlgili su yolu devletlerinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları,
- c. Her bir su yolu devletindeki su yoluna bağımlı nüfus,
- ç. Bir su yolu devletindeki kullanım veya kullanımların diğer su yolu devletleri üzerindeki etkileri,
- d. Suyolunun mevcut ve potansiyel kullanımları,
- e. Suyolundaki su kaynaklarının kullanımının muhafazası, korunması, geliştirilmesi ve ekonomisi ile buna bağlı alınan tedbirlerin maliyetleri,
- f. Özellikle planlanan veya mevcut kullanımlara ilişkin benzer değerdeki alternatiflerin mevcudiyeti.

---

²⁷⁵ Dalar, s.51

²⁷⁶ Yakış,Sınıraşan Suların Hukuki Rejimi

²⁷⁷ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

Bu faktörlerin nasıl ve hangi kuruluşlar tarafından belirleneceği sorusunun cevabı ise, Sözleşme tarafından açık ve net bir şekilde düzenlenmemiştir. Bununla beraber, sözleşmenin genel niteliği dikkate alınır, ilgili devletlerin işbirliği içinde anlaşma yapmaları öngörülerek bu tür sorunları iyi niyetle ve sözleşmenin ruhuna uygun olarak kendi aralarında çözümlenmeleri önerilmektedir. Nitekim 6 ncı maddenin ikinci fıkrası itibarıyla; 5 inci maddenin veya 6 ncı maddenin birinci fıkrasının uygulanmasını ilgili devletler gerektiği takdirde işbirliği ruhuna uygun olarak birbirleriyle dayanışma halinde olarak sağlarlar. Yukarıda sayılan faktörlerin hangisinin önemli ve öncelikli olmasına gelince; aynı maddenin üçüncü fıkrası şöyle bir tespitte bulunmaktadır: "*Her faktöre verilecek ağırlık diğer faktörlere verilecek önem derecesine kıyasla belirlenecektir. Hangi kullanımın hakça ve makul olduğunu belirleme konusunda ise tüm faktörlerin birlikte değerlendirilmesi ve sözleşme bir bütün olarak esas alınarak bir sonuca ulaşılması gerekmektedir.*"²⁷⁸ Bu faktörlere spesifik ağırlık veya hiyerarşi verilmemesi sonucunda anlaşmazlıkların çözümünde bu faktörler referans kaynağı olmayacağı için daha çok siyasi yollar kullanılmaya devam edilecektir. Başka bir deyişle, sınıraşan suların kullanımını konusunda hukuksal yöntemler bir tarafa bırakılmasına yol açabilir. Ayrıca bu maddedeki sayım sınırlı olmadığından, sınıraşan suların çeşitliliği ve insan ihtiyaçları gereği, burada sayılmamış olan faktörler de değerlendirmede dikkate alınabilecektir.²⁷⁹ Her özel durumun koşullarına göre ortaya çıkan bu faktörlerin bütün uyumsuzluklara uygulanacak şekilde tahdidi bir listesinin yapılması ihtimali zayıftır.²⁸⁰

Türkiye; söz konusu faktörlere, "pedoloji" (toprak kalitesi ve buna bağlı toprak sınıflandırması bilim dalı) teriminin ve Helsinki Kurallarında da belirtilmiş olan, "her havza devletinin suyoluna yaptıkları su katkısı"²⁸¹ ifadesinin ilave edilmesini önermiş ancak; pedoloji terimine, Suriye ve Irak'ın da bulunduğu 6 ülke,

---

²⁷⁸ Dalar, s.51

²⁷⁹ Kaya, İbrahim, uluslararası akarsular ve hukuk, <http://www.usakgundem.com/yazar/530/uluslararasi-akarsular-ve-hukuk.html>, (en son erişim:05/02/2014)

²⁸⁰ Acabey, s.187-188; Sar, 300-301

²⁸¹ Acabey'e göre her ne kadar 1997 BM Sözleşmesinin 6 ncı maddesinde bir kullanımın hakça ve makûl olup olmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınacak faktörler arasında sayılmasa da, maddedeki sayım sınırlı olmadığından, her bir durumun özelliklerine göre bu maddede sayılmayan (örneğin kıyıdaş devletin sulara katkısı gibi) faktörler de değerlendirmeye alınabilecektir., Acabey, s.190-191

su katkısına ilişkin ifadeye, ABD, Suriye, Irak, Lübnan, Sudan ve Mısır'ın da aralarında bulunduğu 12 ülke karşı çıkmıştır.²⁸²

7 nci maddede geçen "önemli zarara yol açmama" ilkesine gelince; bu ilke başlangıçta UHK' nin taslak maddelerinde "kayda değer zarar vermeme" şeklindeydi. Bu ilke "kendi malını komşuna zarar vermeyecek biçimde kullan" şeklindeki tarihsel teamül kuralına dayanmaktadır. Aynı su kaynaklarını paylaşan A ve B Devletlerinin kendi topraklarındaki suyu kullanırken birbirlerine önemli zarar vermeyecek şekilde kullanmalarını prensip edineceklerdir.²⁸³ Bu durum 7 nci maddenin birinci fıkrası "Suyolu devletleri, ülkelerindeki uluslararası bir suyunu kullanırken, diğer su yolu devletlerine sebebiyet verilecek önemli zararları önlemek için tüm uygun tedbirleri alacaklardır" biçiminde ifadesini bulmuştur.²⁸⁴ . Buna göre bir kıyıdaş Devlet, suları hakça ve makul kullandığı takdirde, bu kullanımdan dolayı diğer Devlet zarar görse de bu kullanım, önemli zarar kapsamında değildir.²⁸⁵ Madde hükmü gereği kıyıdaş devlet, topraklarından geçen suları kullanırken diğer kıyıdaş devletlere önemli zararları önleyecek tüm uygun tedbirleri alacağı hükmünü getirmiştir. Ayrıca bu fıkra da sözü edilen "önemli zarar (significant harm)" deyiimi, "esaslı zarar (substantial harm)" anlamına değil, objektif verilerle doğrulanabilen ve bir kullanımı gerçekten kısıtlayan etkiler anlamında kullanılmıştır.²⁸⁶

Aslında bu ilkenin amacı zayıf aşağı kıyıdaş devletin güçlü yukarı kıyıdaş devletin tek taraflı işlemlerinden kaynaklanabilecek zararından korumaktır. Ancak zarar kavramı ele alındığında bununla ilgili olarak tek sorumluluğun yukarı havza ülkelerine yüklenemeyeceği, bazı durumlarda aşağı havza ülkelerinin de zarara

---

²⁸² Toklu, s.45

²⁸³ Dalar, s.54

²⁸⁴ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

²⁸⁵ Doktrinde ileri sürülen bir görüşe göre; yukarı kıyıdaş devletin ülkesi içerisindeki su kaynaklarını hakça, makul ve optimum kullanıyor olsa bile bu kullanımları sonucunda aşağı kıyıdaş devletin benzeri kullanımlarına önemli zarar veriyor ise, kendi aşağı kıyıdaş devletin benzeri kullanımlarına önemli zarar veriyor ise, kendi kullanımlarından hakça, makul ve optimum da olsa aşağı kıyıdaş devlet lehine kaçınması gerekecektir. Bu bizi önemli zarar vermeme yükümünün kıt su kaynaklarına uygulanmasında hakça, makul ve optimum kullanma ilkesine göre üstünlüğü sonucuna götürür ki, bu bir anlamda aşağı kıyıdaş devletlerin ön kullanımlarına ayrıcalıklı bir nitelik kazandırmakla aynıdır, hatta bir yazarın iddia ettiği gibi bu "doğal durumun bütünlüğü doktrini"nin bir şekli olmanın ötesinde değildir. Bkz. Erdem, Mete, Kitap İncelemesi Akmandor N., Pazarcı H. Ve Koni H., Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu, MHB Yıl 13 Sayı 1-2, s.50-53

²⁸⁶ Toluner, Sevin, Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, Beta Yayınları, 2004, s.432-433

neden olabileceği hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Birleşmiş Milletler Hukuk Komisyonu raportörlerinden Stephan C. McCaffrey'in konudaki görüşü şöyledir.²⁸⁷

“Su kaynaklarını ilk önce geliştiren bir aşağı kıyıdaş ülke, daha sonra yukarı kıyıdaş ülke tarafından ele alınacak projeleri, kendisine zarar vereceğini iddia ederek engelleme hakkına sahip değildir. Sulardan hakça yararlanma ilkesi böyle bir anlayışa cevap verememektedir. Kaynağın aşağı kıyıdaş ülkeye önceden geliştirilmesi, sulardan faydalanma ve hakkaniyet esasına göre tahsisinde göz önünde bulundurulacak pek çok faktörlerden sadece birisidir.”

"Önemli zarar vermeme" ilkesi hem su miktarı hem de çevre unsuru açısından uygulanacak önemli bir ilkedir.²⁸⁸ Türkiye; önemli zarar kavramının, hakça ve makul kullanımla çatıştığını belirterek, maddenin metinden çıkarılması gerektiğini öne sürmüştür. Öneri, su yolunun kullanımının hakça ve makul olması halinde zaten diğer kıyıdaşlara önemli zarar vermeyeceği görüşüne dayanmaktadır. Türkiye ayrıca, zarar kavramının taraflı yorumlanabileceğine, yukarı kıyıdaş ülkenin ekonomik kalkınmasının engellenmesinin de yukarı kıyıdaş ülke açısından zarar olarak değerlendirilebileceğine dikkat çekmiş ve bu nedenle, yalnızca maddi zararın göz önüne alınmasının yukarı kıyıdaş ülkenin meşru kalkınma amaçlarını göz ardı etmek olacağını da vurgulamıştır.²⁸⁹

Eğer su yolları hakça ve makul kullanıldığı halde önemli zarar ortaya çıkarsa ilgili devletlerin bu sorunu nasıl çözecekleri konusunda 7 nci maddenin ikinci fıkrası şöyle bir düzenleme getirmektedir.²⁹⁰

“Buna rağmen, diğer bir su yolu devletine önemli bir zarar verilirse, kullanımları söz konusu zarara sebep olan devletler, böyle bir kullanıma dair bir antlaşma olmaması durumunda, , 5 inci ve 6 ncı maddelerdeki hükümleri göz önünde tutarak, meydana gelen zararı ortadan kaldırmak veya hafifletmek ve uygun olduğunda tazminat meselesini tartışmak için etkilenen devletle danışma halinde tüm uygun önlemleri alacaklardır.”

---

²⁸⁷ Toklu, s.47

²⁸⁸ Dalar, s.55

²⁸⁹ Toklu, s.46

²⁹⁰ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

Madde metninde geçen buna rağmen ifadesiyle devletlerin ülkesindeki sınıraşan bir suyu kullanırken tüm uygun tedbirleri almasına rağmen önemli bir zarara yol açması durumu kastedilmiştir. Madde hükmü uyarınca eğer kıyıdaş devletler arasında suyolunun öteki kıyıdaş devletlere "önemli zarar" verecek şekilde kullanılmasına bir bakıma cevaz veren (bu tür kullanımı düzenleyen) bir anlaşma yoksa, zarara sebebiyet veren devletin zarara uğrayan devletle istişare etmesi gerekir. Bu ifadeden, kıyıdaş devletlerin, suyolunu birbirine "önemli zarar" verebilecek şekilde kullanmayı düzenleyen antlaşmalar imzalayabilecekleri sonucu çıkmaktadır. İlk bakışta mantık dışı gibi görünebilecek bu hususu şöyle anlamak gerekir: Kıyıdaş devletler, suyolunu "optimum şekilde kullanma" uğruna, bazı devletlerin "önemli zarar"a maruz kalmalarını göze alabilmektedirler. Ancak suyolunun, böyle, bir veya birkaç devlete zarar verebilecek şekilde kullanılması karşılığında elde edilecek yararın, uğranan zarardan çok daha büyük olması gerekir. Aksi takdirde böyle bir çözümü haklı göstermek zor olurdu.²⁹¹

Üzerinde durulması gereken bir başka husus 1994 Taslağında yer alan 7 nci maddenin birinci fıkrasında yer alan "gereken ihtimamı göstermek (due diligence)" kavramıyla ilgilidir. Bu kavram da Tasarı'ya ikinci müzakere aşamasında girmiştir. Bu değişikliğin anlamı şudur: Tasarının ilk şeklinde bir kıyıdaş devlet öteki kıyıdaş devlete zarar vermişse, zarar veren devletin böyle bir zarara sebebiyet vermemek için gereken ihtimamı gösterip göstermediğine bakılmayacak, zararın verilmiş olması, olayın bu Tasarı kapsamına girmesi için yeterli sayılacaktı. Yapılan değişiklikle, zarar veren tarafın böyle bir zararın ortaya çıkmaması için gerekli ihtimamı gösterip göstermediğine de bakılması zorunlu hale getirilmekte ve ilgili kıyıdaş devlet, bir zarar ortaya çıkmaması için elinden gelen çabayı sarfetmişse, bu vecibesini yerine getirmiş olacaktır.²⁹²

1997 BM Sözleşmesi'nde ise, taslağın ilgili 7 nci maddesindeki "due diligence" ifadesinin yerini, "bütün uygun tedbirlerin alınması"na bırakması, McCaffrey'e göre aynı şeyin bir başka şekilde ifade edilmesidir.²⁹³ Burada söz konusu olan, sonuç değil, davranış yükümlülüğüdür. Davranış yükümlülüğü devleti

---

²⁹¹ Yakış, Sınıraşan Suların Hukuki Rejimi

²⁹² Yakış, Sınıraşan Suların Hukuki Rejimi

²⁹³ McCaffrey, Stephen C., The law of international watercourses , Oxford ; New York : Oxford University Press, 2007., s.307 ; ACABEY, s.211-212

araçların seçiminden yoksun bıraktığı için, sonuç yükümlülüğünden daha sıkı olabilir. Devlet due diligence yükümlülüğünü yerine getirmemişse sorumlu olacaktır. Üzerinde anlaşılmiş uluslararası standartların yokluğunda, due diligence gereği, devlet, gelişme durumuna göre kendisinden makul olarak beklenebilecek tedbirleri almalıdır.²⁹⁴ Her birinin farklı özellikleri ve bu konudaki düzenlemelerin azlığı nedeniyle, sınır aşan sular konusunda bu tür genel olarak kabul edilmiş standartların varlığını tespit etmenin güçlüğüne de durumu da karşımıza çıkmaktadır.²⁹⁵

Kullanımın hakça ve makul olduğunu kanıtlama yükümlülüğü, doktrinde ağır basan görüşe göre, zarara sebebiyet veren devlete düşmektedir.²⁹⁶ Tabii ki bu kanıtlama yükümlülüğü ancak, zarara uğrayan tarafın böyle bir zarara uğradığını iddia etmesi ve bu iddiasını kanıtlaması halinde söz konusu olabilir. Fakat burada karşılıklı yükümlülükler konusunu biraz daha açmak yararlı olacaktır. Zarara sebebiyet veren taraf, zarara uğrayan taraftan, bu zararını kanıtlanmasını talep etme hakkı vardır. Ancak bu hak, zarara sebebiyet veren tarafa, zararın "hakça ve makul olmayan" bir kullanımdan ileri geldiğini de kanıtlanmasını talep etme hakkı vermez. Başka bir deyişle, zarara uğrayan devletin hem zarara uğramış olduğunu, hem de bu zararın, hakça ve makul olmayan bir kullanımdan kaynaklandığını kanıtlama yükümlülüğü yoktur. Zararın verilmiş olduğunu kanıtlanması yeterli olacak, zarara sebebiyet veren kullanımın, hakça ve makul bir kullanım olduğunu kanıtlama yükümlülüğü ise zarara sebebiyet veren devlete ait olacaktır.²⁹⁷

Hakça ve makul kullanım ile önemli zarar vermeme kavramı arasındaki farkı şöyle açıklayabiliriz; Her ikisi de sosyo-ekonomik ve çevresel gereksinimlerle ilişkili olduğu düşünülse de " hakça ve makul kullanım" ilkesi pozitif karakterli, "önemli zarar vermeme" ilkesi ise negatif karakterlidir.²⁹⁸

---

²⁹⁴ McCaffrey, The law of international watercourses, s.374-375

²⁹⁵ Acabey, s.212

²⁹⁶ İspat durumu açısından diğer bir nokta, sınıraşan sular konusunda bir devletin diğer devletin davranışı sonucu önemli zarara uğradığını ortaya koyması halinde, diğer devletin zararı önlemek için due diligence yükümlülüğünü yerine getirdiğini ispatla yükümlü olmasıdır. Bu devlet due diligence yükümlülüğünü yerine getirdiğini kanıtlarsa ayrıca davranış veya kullanımının hakça ve makul olduğunu da ispatlama yükü altındadır. Zararın (harm) ağırlığı ve zarar veren devletin zararı önlemek için yaptıkları, zarar veren devletin kullanımının hakça ve makul olup olmadığının tespitinde dikkate alınacaktır. Bkz. McCaffrey, The law of international watercourses, s.380

²⁹⁷ Yakış, SINIRAŞAN SULARIN HUKUKİ REJİMİ

²⁹⁸ Dalar, s.57

Sözleşmenin 8 inci maddesi, Devletlerin bu konuda nasıl işbirliği yapacaklarıyla ilgili genel hükümler getirmiştir. Uluslararası suların optimum kullanımı ve yeterince korunması amacıyla devletler, egemen eşitlik, toprak bütünlüğü, karşılıklı çıkar ve iyi niyet ilkeleri temelinde işbirliği yapacaklardır. Bu işbirliği şeklinin mahiyeti ise, devletlerin gerekli gördükleri müşterek mekanizmaların ve komisyonların oluşturulmasıyla belirlenecektir.²⁹⁹ UHK tarafından, amaçların daha ayrıntılı biçimde sayılmasının uygun olup olmayacağı tartışılmış, fakat sonuçta genel bir ifadenin daha uygun olacağı sonucuna varmıştır. Çünkü su yollarındaki kullanımların çok çeşitli olması karşısında, amaçların sayılmasının yanıltıcı olabileceği düşünülmüştür.³⁰⁰ Bu tespitin yanında UHK tarafından kıyıdaş devletler arasında işbirliği sadece birtakım hukuk kurallarının kabul ettirilmesiyle sağlanamayacağı görüşü de belirtilmiştir. İşbirliği kıyıdaşlar arasında karşılıklılık temelinde gerçekleştirilebilir. Bu da sınır oluşturan sularda sınıraşan sulara oranla daha belirgindir. Bu nedenle sınır oluşturan sularda işbirliği daha güçlü olacaktır. Çünkü genellikle, bu tür sularda kıyıdaş devletler arasında fizikî durumdan kaynaklanan avantajlar söz konusu değildir.³⁰¹

Sözleşmenin "Düzenli Bilgi ve Verilerin Değişimi" başlıklı 9 uncu maddesine göre ise, su yolu devletleri işbirliği yükümlülüğüyle ilgili maddeye uygun olarak, özellikle hidrolojik, meteorolojik, hidrojeolojik ve ekolojik nitelikteki ve ilgili tahminler kadar su kalitesiyle ilgili su yolunun durumu hakkında kolaylıkla elde edilebilir veri ve bilgileri düzenli olarak birbirlerine iletirler. Bir su yolu devleti kendisinden diğer bir su yolu devleti tarafından talep edilen, kolaylıkla elde edilebilir olmayan bilgi veya veri sağlamak için azamî çabayı sarf eder. Fakat bu talebe uymasını, talep eden devletin bu veri veya bilginin toplama ve gerekiyorsa işleme tabi tutmaya ilişkin makul bedelleri ödemesi şartına bağlayabilir. Su yolu devletleri

---

²⁹⁹ Bkz. Sözleşmenin 8 inci maddesi " 1-Suyolu devletleri, uluslararası bir su yolunun optimum şekilde kullanılmasını ve yeterli şekilde korunmasını sağlamak amacıyla, egemen eşitlik, toprak bütünlüğü, karşılıklı yarar ve iyi niyet temelinde dayalı olarak işbirliği yapacaklardır.

2- Söz konusu işbirliğinin yöntemini belirlerken su yolu devletleri, değişik bölgelerde mevcut olan ortak mekanizmalar ve komisyonlar vasıtasıyla edinilen tecrübeler ışığında, gerekli gördükleri takdirde, ilgili önlemler ve prosedürler üzerinde işbirliğini kolaylaştıran, ortak mekanizmalar veya komisyonlar kurmayı düşünebilirler", Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³⁰⁰ Yakış, Sınıraşan Suların Hukuki Rejimi

³⁰¹ Acabey, s.227-228

kendisine iletildiğinde su yolu devletleri tarafından, kullanımını kolaylaştıracak şekilde veri ve bilgileri toplamak ve gerektiğinde işlemek için azamî çabayı sarf ederler.³⁰²

Düzenli veri ve bilgi değişimiyle ilgili olarak ileri sürülen bir görüşe göre, bu yükümlülük yerine getirilmeksizin hakça ve makul kullanımın gerçekleştirilmesi olanaksız olmasa da çok zordur. Bu yükümlülük kıyıdaş devletler arasında daha yakın işbirliğini sağlayabilir.³⁰³ Ancak, baskın görüş bu yönde yükümlülük öngören bir uluslararası örf ve âdet kuralının henüz oluşmadığı, bu tür bilgilere ulaşmak isteyenlerin bunların elde edilmesinde harcanan masraflara katılmak zorunda olduğu yönündedir.³⁰⁴

Maddedeki bilgi alışverişi yükümlülüğünü, Sözleşme'nin 3 üncü maddesiyle birlikte mütalaa etmek gerekir. Eğer söz konusu madde çerçevesinde herhangi bir uluslararası su yolu için kıyıdaş devletler arasında bir anlaşma yapılmış da o anlaşmada bilgi alışverişi esasen öngörülmüşse, o anlaşmadan doğacak yükümlülükler saklı olacaktır. Eğer o anlaşmada belirtilen bilgi alışverişi ihtiyacı karşılamıyorsa, 9. maddeden kaynaklanan yükümlülüklerle başvurulabilecektir.³⁰⁵

Sözleşmenin 10 uncu maddesi farklı kullanım şekilleri arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. Eğer bir su yolu için imzalanmış spesifik bir antlaşma varsa, muhtemelen hangi kullanım tarzının önceliği olduğu hususu o antlaşmada düzenlenmiş olacaktır. Bu nedenle 10 uncu maddenin birinci fıkrasında "aksine bir anlaşma veya teamül yoksa" ibaresiyle başlamaktadır. Eğer antlaşma veya teamül varsa özel kuralların genel kurallara önceliği ilkesine göre, bu Sözleşme'nin değil, o antlaşmada yer alan hükümlerin veya teamülün uygulanacağı doğaldır. Burada "teamül"e yapılan atıf, genel olarak bu alandaki teamülün ne olduğu değil, o spesifik su yolunun şu veya bu şekilde kullanılmasına teamülen bir öncelik verilmekte olup olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır.³⁰⁶ Maddenin ikinci fıkrasında ise kullanım şekilleri arasında ihtilaf çıkması halinde sözleşmenin hakça ve makul kullanımın belirleyen maddeleri ile önemli zarar vermeme maddesi uyarınca temel insani ihtiyaçların

---

³⁰² Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³⁰³ McCaffrey, The law of international watercourses, s.412

³⁰⁴ Acabey, s.218-219

³⁰⁵ Yakış, Sınırtaşın Suların Hukuki Rejimi

³⁰⁶ Yakış, Sınırtaşın Suların Hukuki Rejimi

gereklere özel önem verilerek çözümlenecektir. Burada öncelikleri belirleyen bir antlaşma varsa, herhangi bir ihtilafın ortaya çıkmayacağını varsaymamız gerekir. Çünkü, öncelik, o anlaşmada belirlenen tarzda uygulanacaktır. Anlaşmazlık, hem böyle bir antlaşmanın imzalanmamış olması, hem de kullanım tarzlarından hangisine öncelik verilmesi gerektiği konusunda görüş ayrılığı olması halinde ortaya çıkacaktır. Ancak burada anlaşmazlık, kıyıdaş devletler arasındaki genel bir anlaşmazlık değil, hangi kullanım tarzının önceliği olacağıyla ilgili bir anlaşmazlıktır.³⁰⁷ Ancak taraflar arasında birçok konuda uyuşmazlık olması durumunda, bu uyuşmazlıkların esaslı unsuru kullanım şekilleri oluşturuyorsa 10 uncu maddenin ikinci fıkrasının amir hükmünün uygulanması durumu ile karşılaşabiliriz.

4.2.2. Diğer Esaslar

Planlanan projeler hakkında detaylı bir prosedür içeren hükümler 1997 BM Sözleşmesi 3 üncü bölümünde yer almaktadır. Genel olarak su yolu devletlerinin bilgi alışverişinde bulunabilecekleri, birbirlerine danışabilecekleri ve gerektiğinde planlanan projelerin uluslararası su yolu üzerindeki olası etkileriyle alakalı müzakerelerde bulunabileceğini öngörmektedir.³⁰⁸

Bu genel düzenlemeyle birlikte planlanan projelerin muhtemel olumsuz etkilerini ilişkin kapsamlı bir prosedür öngörmüştür. Bu kapsamda bir su yolu devletinin, diğer su yolu devletleri üzerinde önemli boyutlarda olumsuz etkilere sahip olabilecek nitelikte planlanmış projelerini uygulamaya koymadan veya uygulama iznini vermeden önce, ilgili devletlere, gerekli bildirimleri zamanında ulaştırmasını düzenlemektedir. Sözleşme gereği bildirimler herhangi bir çevresel etki değerlendirme sonuçları da dahil olmak üzere, mevcut veri ve bilgilerle birlikte sunulmalıdır.³⁰⁹ Bildirimde bulunan devlet söz konusu verileri incelemek, değerlendirmek ve vardığı sonuçları iletmek üzere bildirimde bulunan devlete 6 aylık süre tanıyacaktır. Bu süre bildirime tâbi planlanan projenin değerlendirilmesinin özel zorluk arz etmesi durumunda bildirimde bulunan

---

³⁰⁷ Yakış, Sınırtaşın Suların Hukuki Rejimi

³⁰⁸ Bkz. Madde 11, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³⁰⁹ Bkz. 12. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

devletin talep etmesi üzerine 6 ayı geçmeyecek şekilde uzatılabilir.³¹⁰ Söz konusu süre zarfları içinde bildirimde bulunan devlet³¹¹;

1) Bildirimde bulunulan devletlere elinde bulunan ve doğru değerlendirme için gerekli olan her türlü ek veri ve bilgiyi sağlayarak bu devletlerle işbirliği yapacak,

2) Ayrıca bildirimde bulunulan devletlerin onayı olmadan planlanan projeleri uygulamaya koyamayacak veya uygulama izni veremeyecektir.

Bildirimde bulunulan devlet söz konusu süreleri riayet ederek en kısa sürede cevabını karşı tarafa iletacaktır. Bildirimde bulunulan devlet planlanan projelerin hakça ve makul kullanım ile önemli zarar vermemeye ilişkin hükümlere aykırı olduğuna karar verirse, gerekli evraklar ve gerekçelerini cevabına ekleyecektir.³¹² Bildirime cevap verilmediği takdirde, bildirimde bulunan devletin hakça ve makul kullanım ile önemli zarar vermemeye ilişkin yükümlülüklerine bağlı olarak planlanan projelerini uygulamaya koyabilecektir.

Projeleri planlayan su yolu devleti tarafından bildirimde bulunulmaması durumunda ise; bir su yolu devletinin, diğer bir su yolu devletinin kendisine önemli boyutta önemli boyutta olumsuz etkileri olabilecek projeler planladığına inanmak için makul nedenleri bulunuyorsa, bu devlet, diğer devletten bildirim prosedürünün işletilmesini isteyebilir. Projeleri planlayan devlet 12 nci madde de öngörülen bir bildirimde bulunma yükümlülüğü altında olmadığı sonucuna varması durumunda bu durumu gerekçeleri ile birlikte diğer devlete bildirecektir ve bundan sonra diğer devletin bu bildirimini yerinde bulmaması durumunda taraflar arasında danışma ve müzakere süreci başlayacaktır.³¹³

Ayrıca sözleşmede öngörülen danışma ve müzakerelerin yürütüldüğü süre içerisinde, bildirimde bulunan/projeleri planlayan devlet, diğer devletin danışma ve

---

³¹⁰ Bkz. 13. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³¹¹ Bkz. 14. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³¹² Bkz. 15. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³¹³ 17. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

müzakereleri başlatma isteğinde bulunduğu zaman bu yönde bir talepte bulunmuş olması halinde, aksi kararlaştırılmadıkça projeleri uygulamaktan veya uygulama izni vermekten 6 ayı aşmayacak bir süre kaçınacaktır.³¹⁴ Bu suretle, projenin etkilerini iyi niyetle inceleyip müzakere için çaba gösteren bir aşağı ya da yukarı kıyıdaş devlet projeyi on sekiz ay süreyle geciktirmiş olacaktır.³¹⁵ 19 uncu maddenin bu sürelerin söz konusu olmayacağı acil durumlara ilişkin getirdiği düzenleme, projenin hayati aciliyeti bulunması durumunda, hakça ve makul kullanım ve önemli zarar vermeme hükümlerine bağlı olarak “derhal” uygulamaya geçilebileceğini öngörmekteyse de, konumuz açısından “derhal” uygulamaya konulabilecek bir projenin, taşkın, kirlenme, zararlı atık gibi acil durumlar dışında mümkün olmadığı açıktır.³¹⁶

Hâlihazırdaki düzenlemede haber verme mecburiyeti, karşı tarafın itirazı halinde çalışmaların yapılamaması ve bir ön izin alma durumunu ortaya çıkarmakta ve aşağı kıyıdaş devleti, kaynak ülkenin yapacağı çalışmaları bile denetleyip izin verip vermeme noktasına taşıyan bir güç odağı durumuna sokmaktadır.³¹⁷ Aşağı - yukarı kıyıdaş durumundaki komşu ülkelerin, suyolunun kullanımı açısından iş birliği içerisinde olmaları genel kabul gören bir husustur. Ancak, menfaatleri çatışan ülkelerin, bu türlü bir düzenleme ile karşılıklı olarak bir menfaatin kullanımı konusunda kolayca engellemeye başvurması mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla sözleşme, bu haliyle, uluslararası hukukun geldiği noktaya rağmen bir geriye dönüşü de anlaşılabilir biçimde gündeme getirmektedir.³¹⁸

Türkiye'nin en fazla muhalefet ettiği kısım, herhalde Sözleşme'nin bu bölümü olmuştur. Bununla ilgili olarak; Türkiye, 11 inci madde hariç, bir paket öneri sunmuştur. Etiyopya tarafından tamamen, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti tarafından da kısmen desteklenen bu teklif, kabul görmemiştir. Bunun üzerine Türkiye 11 inci madde hariç III. bölüme tümüyle karşı görüş bildirmiştir.³¹⁹

---

³¹⁴ 17-18. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³¹⁵ Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.71

³¹⁶ Toklu, s.49

³¹⁷ Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap, Ankara-1995, s.51

³¹⁸ Kapan, Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı, s.71

³¹⁹ Toklu, s.48

Taraflar arası veri ve bilgi paylaşımında sözleşme istisnai bir düzenleme de ihtiva etmektedir. Bu düzenleme uyarınca bir su yolu devleti ulusal savunması veya güvenliği için hayati önemi olan veri veya bilgiyi vermeye zorlanamaz.³²⁰

Sözleşmenin IV. Bölümünde; "Koruma, Muhafaza ve Yönetim", V. Bölümde "Zararlı Şartlar ve Acil Durumlar"a dair hususlar düzenlenmiştir. Altıncı bölüm; silahlı çatışma zamanında uluslararası su yolları ve tesisleri, dolaylı yöntemler, ulusal savunma ve güvenlik bakımından hayati veri ve bilgi, ayırım yapmama, uyuşmazlıkların çözümü gibi maddeleri içermektedir. Yedinci bölümde ise imza, onaylama, yürürlüğe girme konuları hükme bağlanmıştır.

Burada son olarak Sözleşme'nin yönetim konusunda getirdiği düzenlemeye değinmek gerekir. Sözleşme uyarınca su yolu devletleri aralarında herhangi birinin isteği üzerine, ortak bir yönetim mekanizmasını da içeren görüşmelere başlayabileceklerdir. Burada bahsi geçen yönetim;³²¹

1) Bir uluslararası su yolunun sürdürülebilir gelişimini planlamak ve kabul edilen planların yürürlüğe sokulmasını sağlamak,

2) Su yolunun akılcı ve en uygun kullanımını ile korunması ve denetimi başka biçimlerde teşvik etmeyi özellikle amaç edinmelidir.

4.2.3. Sözleşmeye Göre Uyuşmazlıkların Çözüm Yöntemleri

1992 Helsinki Sözleşmesinin değerlendirilmesinde de belirtildiği üzere uygulamada ve uluslararası hukukun genel kurallarına göre, hiçbir devlet, uyuşmazlık sırasında açıkça belirtmedikçe ya da taraflar arasında mevcut ve yürürlükte olan bir antlaşmadan kaynaklanmadıkça, kendi iradesi dışında, bir uyuşmazlığı yargısal ya da siyasal yollardan çözümlenmeye mecbur edilemez.³²² 1997 BM Sözleşmesi, taraf olan devletler bakımından uyuşmazlıkların çözümü konusunda tarafları alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ya da yargısal yola başvuruya yönlendiren hükümler ihtiva etmektedir.

---

³²⁰ 31. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³²¹ 24. Madde, Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³²² Mengiler, s.37-39

1997 BM Sözleşmesi'nin anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü başlıklı 33 üncü maddesi³²³ bir çerçeve sözleşme için ayrıntılı denilebilecek ölçüde ve özellikle sorunu uluslararası hale getirecek biçimde hükme bağlanmıştır. Maddenin birinci ve ikinci fıkralarında, uluslararası hukukun uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin; artık tartışılmayan ve konuyla ilgili her kaynakta kolayca bulunabilecek; üçüncü bir tarafın dostça girişimi, arabuluculuk, ve uzlaştırma gibi yöntemler sayılmış, tarafların uyuşmazlığı, hakem mahkemesine veya Uluslararası Adalet Divanına götürmek için karar alabilecekleri belirtilmiştir.

Kıyıdaş taraflar 6 ay içinde anlaşmazlıklarını müzakereler veya alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözüme kavuşturamamışlarsa, anlaşmazlığa taraf olanlardan herhangi birinin isteği üzerine ve aksi kararlaştırılmadıkça anlaşmazlık soruşturma komisyonuna sunulacaktır. Bu usulde de asıl olan uyuşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na veya sözleşme uyarınca getirilen tahkim usulü ile çözümlenmesidir.³²⁴ Yani Soruşturma komisyonu Divan'ın veya tahkim mahkemesinin işleyişine tabi olarak faaliyetlerini yürütecektir.

Sözleşmenin uyuşmazlıkların çözümü bakımından getirdiği ana yapı ise; taraf olan devletlerin uyuşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı'nı veya sözleşme uyarınca getirilen tahkim mahkemesi önünde çözümlenmesidir. Taraf devletler bu iki usulden birini seçebilirler.

Hakemlik kurumu bakımından, uyuşmazlık taraflarının uluslararası hakemliğe başvurmaları, somut uyuşmazlığın ortaya çıkmasından sonra yapılan bir hakemlik antlaşması veya daha önceden yapılmış uluslararası bir antlaşmaya konulan bir hükümle (bir hükmün yorum veya uygulamasından doğan uyuşmazlıklar için özel hakemlik kaydı, antlaşmanın tümü için genel hakem kaydı) ya da bütün uyuşmazlıkların hakemliğe götürülmesi yükümlülüğünü öngören genel hakemlik antlaşmalarıyla gerçekleştirebilirler.³²⁵ Hakemlik sözleşmesinde, taraflar, uyuşmazlık konusunu, hakem mahkemesinin nasıl kurulacağını, uygulanacak uluslararası hukuku ve usulü de belirtirler. Burada 1997 BM Sözleşmesi gereği söz konusu usulü sözleşmenin ekinde belirlenmiştir. Yargılamanın usulü safhası bu ek uyarınca yürür.

---

³²³ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses

³²⁴ Toklu, s.50

³²⁵ Mengiler, s.64

Uluslararası Adalet Divanının yargı yetkisi ise, ilke olarak daha önce belirtildiği üzere isteğe bağlıdır. Devletler, uyuşmazlıklarını Divana sunmakta görüş birliğinde iseler, Divan bu anlaşmazlığa bakabilir. Ayrıca devletler yaptıkları bir antlaşma ile uyuşmazlıklarını Divana sunmayı önceden kararlaştırabilirler. Böyle durumlarda, taraflar belirli bir anlaşmazlık tek yanlı bir başvuruya uyuşmazlığı divana götürebilirler.³²⁶ Örneğin Türkiye, kıta sahanlığı sınırlandırılması sorununun, görüşmeler yoluyla gerçekleştirilecek bir antlaşma ile çözümünü istemektedir. Bu nedenle Türkiye, Yunanistan'ın, sorunu Uluslararası Adalet Divanına götürmesini reddetmekte ve gerekçesini uluslararası hukukun böyle bir zorunluluk getirmediğine dayandırmaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı da, Yunanistan'ın 1976 yılında sorunu "tek taraflı" olarak Divan önüne getirmesi sonucu, Türkiye'nin Divanın yetkisizliğini ileri sürmesi üzerine 1978 tarihli "Ege Kıta Sahanlığı Davası"na ilişkin kararı ile Yunan başvurusunu reddetmiştir.³²⁷ 1997 BM Sözleşmesinin 33 üncü maddesinin üçüncü ve onuncu fıkralar birlikte değerlendirildiğinde Sözleşme; özel antlaşma olmaksızın, muhtemel bir uyuşmazlığın "taraflardan herhangi birinin isteği üzerine" yargı yoluna götürülebilmesi yolunu açmaktadır. Sözleşmeye taraf olan devletlere ilişkin uyuşmazlıklarda tek taraflı başvuru durumu ile karşılaşılabılır.

Türkiye üçüncü tarafların sınıraşan sulara müdahalesine yol açabilecek bu maddeye itiraz etmiştir. Üçüncü tarafların müdahalesi devletlerin ön yargılı oldukları bu alanda uyuşmazlıkları çözmekten ziyade daha da derinleştirebileceği kaygısı giderek artmaktadır.

4.3. Sözleşmenin Yürürlüğe Girme Usulü ve Güncel Durumu

BM Uluslararası Hukuk Komisyonu, 1970'den itibaren üzerinde çalıştığı Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımı Sözleşmesini 21 Mayıs 1997 tarihinde BM Genel Kuruluna sunmuş ve 103 kabul, 27 çekimser ve 3 ret oyu (Çin, Burundi ve Türkiye) ile kabul edilmiştir.³²⁸

---

³²⁶ Toklu, s.51

³²⁷ Toklu, s.51

³²⁸ Bu sözleşmeye ret oyu veren Çin Halk Cumhuriyeti temsilcisi Gao Feng görüşlerine bakacak olursak: "Sözleşme taslağında önemli zafiyetler açıkça görülmektedir. Bunlardan biri, tüm Devletler arasında genel bir antlaşma mahiyeti yansıtmadığı gibi ana su rezervlerine sahip olan Devletlere yönelik genel bir antlaşma mahiyetinde de değildir. İkinci husus ise sözleşme metni, topraklarından

Sözleşme kabul edildiği 21 Mayıs 1997'den 20 Mayıs 2000'e kadar tüm devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon örgütlerinin imzalamasına açık kalmıştır. Bu süreçte 16 devlet sözleşmeyi imzalamıştır. Aynı süre zarfında Sözleşme'yi onaylayan devlet sayısı ise 6'dır.³²⁹ 1997 BM Sözleşmesi 35. Onay belgesinin depo merciiine tevdiinden sonra 90 ıncı gün yürürlüğe girecektir. Sözleşme uzun yıllar yürürlüğe girmesi için gereken sayıya ulaşamamıştı. Ancak son dönemlerde onay veren ülkelerin sayısında hızlı bir artış olduğu gözlenmektedir. 2013 yılı Şubat ayında Nijer , 24 Eylül 2013 tarihinde Karadağ ve 25 Şubat 2014 tarihinde ise Fildişi Sahilleri de onay veren ülkeler arasında katılmıştır.³³⁰ Bu onaydan sonra Sözleşme'ye taraf olan ülke sayısı 34'e yükselmişti. Aradan geçen 17 yılın ardından 19 Mayıs 2014 tarihinde Vietnam'ın sözleşmeyi onaylamasıyla bu sayı 35'e yükseldi. Bu durum bize sözleşmenin bu tarihi takip eden 90 ıncı gün yürürlüğe gireceğini öngören amir hükmüne binaen 17 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe gireceğini göstermektedir. Sözleşme'yi onaylayan 35 ülkenin; 12 'si Afrika'dan, 16'sı Avrupa'dan ve 7'si Asya ülkelerinden oluşmaktadır. Sözleşmeyi Amerika kıtasından hiçbir ülke onaylamamıştır.

Sınıraşan sulara ilişkin olarak uluslararası alanda kodifikasyon çalışmalarına uzun süreçler almaktadır. Çoğulcu bir yaklaşımla bu metinlerin hazırlanmasında devletlerin bu süreçlere katılımı oldukça önemlidir. Büyük umutlarla hazırlanan BM Sözleşmesi kabul edildikten 17 yıl sonra yürürlüğe girebilmiştir. Bu durum bize bu alanda uluslararası hukuk kaynağı yaratmanın ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Ayrıca 17 yılın küresel ölçekte birçok değişim olmuş ve sözleşmenin bazı hükümlerinin bu değişikliklere karşılayamayacağı kanaatindeyiz. Bu suretle Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin akabinde bir revizyon ihtiyacı hasıl olacaktır.

---

akan su yolu üzerinde tartışmasız egemen olan Devletin ülkesel egemenliği ilkesini de yansıtmamaktadır. Aynı zamanda aşağı kıyı Devleti ile yukarı kıyı Devletin hak ve yükümlülükleri arasında da dengesizlikler görülmektedir. Sözleşmenin uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili düzenlemeleri BM kurucu antlaşmasında geçen uyuşmazlıkları çözme hükümleriyle uyuşmamaktadır. Hükümetimiz tüm uyuşmazlıkların barışçı görüşmeler çerçevesinde çözülmesinden yanadır. Bu nedenle bu sözleşmenin aleyhinde oy kullandık." Şeklindeyiz. Görüleceği üzere Çin'de hem uyuşmazlıkların çözümü için getirdiği düzenlemeye hem de sözleşmenin genel yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Detaylı bilgi bkz., Dalar, s.183

³²⁹United Nations Treaty Collection,

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtsg_no=XXVII12&chapter=27&lang=en
(En son erişim: 05/06/2014)

³³⁰United Nations Treaty Collection

4.4. Sözleşmenin Hukuksal Durumu

1997 BM Sözleşmesi uluslararası hukukun asli kaynaklarından antlaşmaların kapsamında yer almaktadır. Uluslararası hukukun kaynakları antlaşmalar 1992 Helsinki Sözleşmesinde kapsamlı olarak ele alındığından tekrar değinilmeyecektir. Ancak burada şunu vurgulamakta fayda vardır, antlaşmalar kural olarak sadece taraf olan devletleri bağlarlar. Bu minvalde sözleşmenin Türkiye açısından hukuksal bir bağlayıcılığı yoktur.

Sözleşme aradan geçen 17 yılın ardından yürürlüğe girecek olması ve taraf devlet sayının ancak 35 ülke ile sınırlı olması durumu uluslararası alanda genel bir kabulü yansıtmadığına ilişkin en önemli kanıttır. 1997 BM Sözleşmesi içerdiği hükümler bakımından yoğun bir şekilde tartışmalara maruz kalmıştır. Ayrıca günümüz su kaynakları yönetimi bakımından gelinen noktayı yansıtmamaktadır. Tüm bu durumlarla birlikte yürürlüğe girmediğinden ötürü sınıraşan sularla ilgili kıyıdaş devletlerin herhangi bir uygulamasından da söz edemeyiz. Sözleşme'nin bu yönleri ile uluslararası hukuka ne kadar katkı sağlayacağı hususu tartışmaya açıktır. Bu sayılan sebepler Ülkemiz açısından uluslararası alanda gelebilecek eleştirilere karşı oluşturulacak gerekçelere dayanak oluşturabilecek mahiyettedir.

Ülkemiz söz konusu Sözleşme'nin çeşitli safhalarında bazı maddelere ilişkin muhalefet şerhini ortaya koymuştur. Bu durumda aklımıza söz konusu maddelere çekince koyulup taraf olunup olunamayacağı sorusu gelmektedir. Uygulanan uluslararası hukuka göre, kural olarak bir antlaşmanın aksi bütün taraflarca kabul edilmedikçe ya da antlaşmada izin verilmedikçe bir bütün olarak uygulanması gerekir. Eğer sözleşme açısından çekince koyulma konusunda bir engel yoksa sözleşmenin kimi hükümlerine karşı çekince koyulabilmektedir. Yalnız bu durumda da söz konusu çekince antlaşmanın konusuna ve amacına ya da temel koşullarına aykırı olmamalıdır.³³¹ 1997 BM Sözleşmesi mahiyeti itibariyle bütünlük arz ettiğinden ötürü, hükümlerine çekince koymaya cevaz vermemektedir. Ayrıca Ülkemiz açısından ileri sürülebilecek çekinceler, antlaşmanın konusuna ve amacına ya da temel koşullarına aykırılık teşkil edilebilecek nitelikte olduğu için, Sözleşmenin muhalefet şerhi koyduğumuz hükümlerine, uluslararası hukuk uyarınca

³³¹ Pazarıcı, Uluslararası Hukuk, s.84; Ünal Şeref, Uluslararası Hukuk, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2005, s.58-60

çekince koyma yolu işletilebilecek nitelik arz etmemektedir. Sözleşmenin oylaması esnasında 1997 BM Sözleşmesine karşı Ülkemiz tarafından tümüyle ret oyu kullanılmıştır.

Burada şu durumu da göz önünde bulundurmanız gerekecektir. Uluslararası alanda 1997 BM Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, Sözleşmeye taraf olan komşularımız sınıraşan sulara ilişkin yürütülecek görüşmelerin Sözleşme uyarınca yürütülmesi talebinde bulunacaklardır. Söz konusu sözleşmeye komşularımızdan Yunanistan, Irak ve Suriye taraftır. Bu durumu örnek olarak; 9-10 Haziran 2014 tarihinde Londra'da Chatman House ve ESCWA tarafından gerçekleştirilen toplantıyı gösterebiliriz. Söz konusu toplantıda Irak temsilcileri “ *Türkiye'nin yürürlüğe girecek olan 1997 BM Sözleşmesine biran önce taraf olmasını ve bu Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini beklediklerini, Fırat Nehri sularının paylaşılması için BM Sözleşmesi temelinde bir tahsis antlaşmasına gidilmesi gerektiğini ve bu süreçte BM kuruluşlarının katalizör görev üstlenebileceğini belirtmiştir.*” Suriye temsilcileri de Irak tarafının ileri sürdüğü bu görüşü desteklemiştir.³³² Her iki talebinde Sözleşmeye taraf olmayan ülkemiz açısından herhangi bir hukuksal bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Kaldı ki Sözleşme henüz yürürlüğe girmemiş ve geçen süreç içinde de Sözleşmeye taraf komşularımız 1997 BM Sözleşmesi uyarınca ilişkilerini yürütmüş değillerdir. Kıyıdaş devlet konumunda olan komşularıyla sürekli diyalog halinde ilişkilerini yürüten Ülkemiz, sınıraşan sularımızda uluslararası hukukun esaslarını gözeterek faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca Sözleşme'nin getirdiği hakça, makul ve optimum kullanım esası Ülkemizin sınıraşan sulara ilişkin benimsediği politikanın ana unsurları arasında yer almaktadır. Ancak Sözleşme bir bütün halinde değerlendirildiği ülkemizin yürüttüğü projeler bakımından sıkıntı doğurabilecek hükümler barındırmaktadır. Sözleşme'nin hazırlık sürecinde sınıraşan sulara ilişkin projelerini tamamlamış devletlerin görüşlerinin yansıtıldığı, metin detaylı bir şekilde incelendiğinde karşımıza çıkmaktadır.

Genel nitelikli antlaşmaların yanında, uluslararası ilişkilerde, su kaynaklarının kullanımı, yönetimi ve korunması; her akarsu havzası ve sisteminin

---

³³² 9-10 Haziran 2014 tarihinde Londra'da Chatman House ve ESCWA tarafından gerçekleştirilen toplantıya ilişkin Dışişleri Bakanlığı Toplantı Raporu

kendine özgü nitelikler taşıması nedeniyle, yalnızca ilgili devletler arasında sürekli işbirliğini sağlayan bölgesel antlaşmalarla tatmin edici bir biçimde düzenlenebilir. Çünkü uluslararası hukukun genel kuralları bu kadar farklı özelliklerle başa çıkamaz.³³³

Bu durumda; sözleşmeye birlikte taraf olmayan, ancak aralarında sınıraşan sulara ilişkin uyuşmazlık bulunan devletlerin, uyuşmazlığı çözme konusunda başvuracağı kuralların ne olacağı sorusunun cevabı bulunmalıdır. Sorunun cevabı yine uluslararası hukuk olmakla birlikte, bu kez taraflar uluslararası hukukun bütün kaynaklarından yararlanabileceklerdir. Bu kapsamda taraf olmayan devletler açısından bağlayıcı olmamakla birlikte teamülü hukuku yansıttığı ölçüde 1997 BM Sözleşmesinden de yararlanmak mümkündür. Ancak daha önce incelenen konular dikkate alındığında; nasıl ki artık benimsenmeyen doktrinler doğrultusunda çözümler kabul görmeyecekse, gelecekte de sınıraşan sular konusunda günün koşullarına göre gelinen aşamaları kısmen yansıtan Sözleşme ile getirilen ilkeler benimsendiği ölçüde çözüm alanın daralacağı gözden uzak tutulmamalıdır.³³⁴

---

³³³ Toklu, s.53

³³⁴ Toklu, s.53

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ

5.1. Su Çerçeve Direktifine Genel Bakış

1993 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliğini kuran Antlaşma (Maastricht Anlaşması) ile çevre alanına politika statüsü verilmiştir. Avrupa Birliğinin çevre politikasının temel ilkeleri, kirleten öder, bütüncülük, yüksek seviyede koruma, kaynakta önleme, önleyicilik ve ihtiyattır. Avrupa Birliğinin çevre politikasının gelişiminde, 1973 yılından bu yana hazırlanan Çevre Eylem Programları oldukça etkili olmuştur.³³⁵

Çevre politikalarında önemli bir yer tutan suların korunması, uzun bir zamandır Avrupa Birliği'nin de etkinlik alanlarından biri olmuştur. Bu bağlamda, su koruma hukukunun Avrupa Birliği çevre hukukunun en eski alanlarından birini oluşturduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. 1970'li yılların başından beri Avrupa Birliği'nde suların korunmasına ilişkin birçok yönerge kabul edilmiştir. Bununla birlikte bu yönergelerin, yeknesak bir sistemden yoksun olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle Avrupa Birliği su koruma hukuku uzun bir süre, farklı niteliğe sahip akımların, düzenleme yaklaşımlarının ve üye devletlerin farklı siyasi ve idari özelliklere ve önceliklere sahip değişen etkilerinin tesiri altında kalmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu, Birliğin su koruma hukuku düzenlemelerinin içinde bulunduğu bu uyumsuzluğun aşılabilmesi için özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ciddi çabaların içine girmiş; 2000 yılının sonunda yürürlüğe giren 2000/60 sayılı Su Çerçeve Direktifi ise bu çabaların en önemli sonucu olarak orta çıkmıştır. Su Çerçeve Direktifi'nin kabulü ile Avrupa Birliği düzeyinde o ana dek mevcut olan su koruma düzenlemeleri tek bir çatı altında birleştirilmiş, sektörel bakış açısı terk edilerek bunun yerine entegre (bütüncül) bir yaklaşım benimsenmiştir.³³⁶

Söz konusu gelişim sürecine dönemsel olarak bakacak olursak, . İlk dönem, 1973 yılında ilk Çevre Eylem Programı'nın ardından 1975 yılında yüzey suyu direktifi ve içme suyu direktiflerini kapsamaktadır. Söz konusu bu direktifler su

---

³³⁵ Avrupa Birliği Sürecinde Çevre Faslı,

<http://www.abgs.gov.tr/files/SEPBYayinlarveraporlar/cevrekitap.pdf> (en son erişim:03/04/2014)

³³⁶Güneş, Ahmet Mithat, Avrupa Birliği Su Çerçeve Yönergesi ve Türk Su Hukuku, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2, İstanbul 2010,s. 167-191, s.167-168

kalite standartlarına ve içme suyu için kullanılan yüzey sularının korunmasını kapsamaktadır. İkinci dönem ise 1991 yılında Avrupa Su Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Su Çerçeve Direktifi ise, Avrupa Su Yönetmeliklerini de içine alan III. Dönem olarak tanımlanır. Bu dönem önceki iki dönemin yaklaşımlarını birleştirmiş ve Avrupa Birliği su politikası için ortak bir çerçeve oluşturmuştur. 2000 yılından günümüze AB, direktifi adapte etme çalışmalarını yürütmektedir.³³⁷

Su Çerçeve Direktifi, 26 madde ve 11 Ek'ten oluşan bir belge olup, uygulanma yönünden oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle yürürlüğe girmesinden sonra muhtelif tarihlerde birçok rehber doküman yayımlanmış olup, söz konusu dokümanlar edinilen tecrübeler ışığında sürekli yenilenmektedir.³³⁸

Su Çerçeve Direktifi'nin "amaç" başlığını taşıyan 1. maddesinde Direktif'in amacının, aşağıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak yüzey sularının, geçiş sularının, kıyı sularının ve yer altı sularının korunmasına ilişkin hukuki bir çerçeve oluşturmak olduğu belirtilmiştir. Burada belirtilen hedefler ise şunlardır:³³⁹

- a) Su kaynaklarının daha fazla tahribatının önlenmesi, korunması ve iyileştirilmesi,
- b) Su kaynaklarının uzun vadeli korunmasıyla sürdürülebilir su kullanımının teşviki, c) Sucul ekosistemlerin ileri derecede korunması ve iyileştirilmesi
- d) Yeraltı su kirliliğinin azaltılıp, daha fazla kirlenmesinin engellenmesi,
- e) Sel ve kuraklık etkilerinin azaltılması.

1 inci maddede yer alan ifadeler göz önünde bulundurulduğunda Direktif'in esasında, suları ekosistemleri ile birlikte korumayı ve iyileştirmeyi amaçlayan hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak yeknesak hukuki bir çerçeve oluşturmayı amaçladığı görülür. Bununla birlikte yönergenin, hem niteliksel hem de niceliksel bir bakış açısını birleştiren bir yaklaşımı benimsendiğini belirtmek gerekir. Zira bir yandan suların daha fazla kirlenmesinin önlenmesi ve suların niteliksel

---

³³⁷Maden, Tuğba Evrim, Avrupa'nın Su Kaynaklarının Korunmasına Yönelik "Blueprint" Planı, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4507>, (ensonerişim: 01/04/2014)

³³⁸ Bilen, Özden, Türkiye'nin Su Gündemi, s.133

³³⁹Water Framework Directive, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060> (En son erişim:04/03/2014)

durumunun iyileştirilmesinden, diğer yandan ise mevcut su kaynaklarının niceliksel açıdan korunmasından bahsedilmektedir.³⁴⁰

SÇD'nin temel hedefi, 2015 yılından önce suların kalitesinin "iyi" duruma ulaştırılması olarak özetlenebilir.³⁴¹ Böylece kalite yönetimine yeni bir boyut ve kavram getirilmiştir. Bu da suların "iyi duruma" getirilmesidir. Direktif uyarınca tüm ülkelerin uyması ve uygulaması gerekli hususlara genel olarak bakacak olursak,³⁴²

- 1) Su sektöründe bütüncül anlayışın gerekliliği,
  - 2) Önlemler ve önleyici eylem ilkeleri ile çevresel zarar gören kaynağın öncelikli olarak rehabilitasyonu,
  - 3) Çevre ve doğal kaynakları da kapsamak üzere kirleten-öde ilkesi ve su hizmet bedellerinin geri ödenmesi,
  - 4) Su çekimlerinin ve kirlilik kaynaklarının olduğu yerlerde kontrole öncelik verilmesi,
  - 5) Yönetimde hidrografik havza yaklaşımı,
  - 6) Kirliliğin kaynaktan azaltılmasını sağlamak üzere emisyon sınır değerlerinin ve çevresel kalite standartlarının saptanması,
  - 7) Halkın katılımının sağlanması.
- konuları karşımıza çıkmaktadır.

Esasen SÇD üye ülkelerdeki akarsuların kalitesinin yükseltilmesi ile ilgilenmektedir. Bu amaca ulaşmak için araç olarak ise bütüncül havza yaklaşımı belirlenmiştir.³⁴³ Direktifin temel kavramları tanımlar başlıklı 2 nci maddesinde açıklanmıştır. İncelememiz kapsamında önemli olan kavramlara bakacak olursak;

---

³⁴⁰ Güneş, s.171-172

³⁴¹ Su Çerçeve Direktifi'nin ana amaçlarından biri olan "iyi duruma" ulaşma yolundaki AB, Nehir Havza Yönetim Planlarının değerlendirilmelerinin sonucu 2015 yılında bu hedefe erişilemeyeceği önceki raporlarda yer almıştır. Komisyon, havza planlarını incelerken her bir üye devletin üzerindeki hidromorfolojik baskılar, kirlilik ve aşırı kullanım su kaynakları üzerindeki baskılardan da söz etmektedir. Bu sebeple "iyi durumda" suya erişim tarihinde sarkmalar meydana gelecektir. Bu sebeple hedeflere ulaşma tarihi 2027 ve sonrasına kaydırılmıştır. Bkz. Maden, Avrupa'nın Su Kaynaklarının Korunmasına Yönelik "Blueprint" Planı

³⁴² Burak, Selmin, Su Gündemi, Su Kaynakları, Yönetimi, Sınır Asan Sular, Beta, İstanbul 2009, s.105

³⁴³ İyi yüzeysel su durumu, dengeli ve sürdürülebilir bir ekosistem ve çevresel kalite standartlarına uygun bir su ortamı olarak tanımlanmıştır. Yeraltı suları için ise "iyi" su durumu; yeraltı suyu çekimleri ile yeraltı sularının beslenmesi arasında uzun dönemli sürdürülebilir bir dengeyi mevcudiyeti ve

Nehir havzası: “Bir dizi yerüstü dereleri, nehirleri ve muhtemelen göller aracılığıyla yerüstündeki bütün akışların su güzergâhındaki belli bir noktadan tek bir nehir ağzı, haliç ya da delta aracılığıyla denize aktığı yeryüzü alanıdır.” ve

Nehir havza bölgesi: “Nehir havzaları yönetimi için ana ünite olarak tanımlanan; bir ya da daha fazla komşu nehir havzalarının ilgili yer altı suları geçiş ve kıyı suları ile birlikte oluşturduğu kara ve deniz alanı anlamındadır” şeklinde tanımlanmıştır.

Su Çerçeve Direktifi'nin yüzey suları ve yer altı suları için öngördüğü su yönetimi modeli havza esaslı yönetim modelidir. Havza esaslı yönetim modelinde idari veya politik sınırlara göre belirlenmiş bir idari yapılanmadan ziyade, doğal, coğrafi ve hidrolojik özelliklere göre oluşturulmuş tek bir birim söz konusudur. Su Çerçeve Direktifi'nin 3 üncü maddesinin birinci fıkrası bu bağlamda, üye devletleri kendi topraklarındaki su havzalarını belirlemek ve her bir su havzası için direktifin hedeflerini esas alan bir nehir havza bölgesini oluşturmakla mükellef kılmaktadır. Direktif 'de, küçük havzaların daha büyük havzalarla birleştirilebileceğinden ve komşu küçük havzalar için tek bir nehir havza bölgesinin oluşturulabileceğinden söz edilmektedir.³⁴⁴ Ayrıca Su Çerçeve Direktifi'nin 13 üncü uyarınca üye devletler, her bir nehir havza bölgesi için bir nehir havzası yönetim planı hazırlamakla mükelleftir.

Diğer önemli düzenlemelerine bakacak olursak;

Su Çerçeve Direktifi'nin en önemli hükümlerinden biri de, üye devletlerce gerçekleştirilmesi gereken çevresel hedeflere yer veren 4. maddedir. Yüzey suları, yer altı suları ve koruma alanları bakımından geçerli olacak çevresel hedeflerin bu maddede farklı bir biçimde düzenlendiği görülür.³⁴⁵

Suların durumuna ve kullanımına ilişkin bilgiler, akılcı bir su yönetimi ve suların gerek niteliksel gerekse de niceliksel açıdan korunması için büyük bir önem

---

yeraltı sularında kimyasal kirlenmenin bulunmaması olarak tanımlanmıştır. Bkz. 2. Madde Water Framework Directive

³⁴⁴ Güneş, s.173

³⁴⁵ Water Framework Directive

taşıdığından, Su Çerçeve Direktifi'nin 5-8. maddelerinde suların analiz ve izlenmesine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir.³⁴⁶

9 uncu maddesinde maliyetin karşılanması ilkesine yer veren Su Çerçeve Direktifi, su yönetimi ve su politikalarında karar alma süreçlerine çevre hukukunun en önemli ilkelerinden biri olan kirleten öder ilkesini entegre etmiştir. Maliyetin karşılanması ilkesi, su kullanımının hem düşürülmesi hem de ekonomik bakımdan optimizasyonu bakımından önemli bir teşvik rolü üstlendiği gibi, su kirliliğinin sürdürülebilir bir seviyeye düşürülmesine de ciddi bir katkı sunmaktadır.³⁴⁷

Su Çerçeve Direktifi'nin 11 inci maddesi üye devletleri, 4 üncü maddede anılan hedeflerin gerçekleştirilmesi için her bir nehir havza bölgesi veya uluslararası nehir havza bölgelerinin kendi topraklarındaki kısmı için bir önlemler programı oluşturmakla yükümlü kılmaktadır. Bu düzenlemeden hareketle nehir havza bölgelerini, politik ve idari sınırlamalardan bağımsız bir şekilde önlemler programlarına esas teşkil ettiğini belirtmek gerekir.³⁴⁸

Su Çerçeve Direktifi'nin 14 üncü maddesinde yerel düzeyde halkın ve diğer tüm paydaşların yakın işbirliği yapması ve önemli kararlara katılım sağlaması hususu üzerinde durulmaktadır. Katılımın, özellikle nehir havzası yönetim planlarının geliştirilmesi için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Nihai karar verilmeden plan ve programlarla ilgili olarak halkın yeterli düzeyde bilgilendirilmesi esastır.³⁴⁹

5.2. Su Çerçeve Direktifi'nin Avrupa Birliği Hukukunun Kaynağı Olarak Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın görev alanını belirleyen Topluluk Antlaşmalarının her biri, Divan'ın "bu anlaşmalar yorumlanırken ve uygularken, hukuka saygıyı sağlayacağını" belirtmekle birlikte, "hukukun ya da onun kaynaklarının ne olduğunu açıkça belirtmemektedir. Buna rağmen Avrupa Birliği

---

³⁴⁶ Water Framework Directive

³⁴⁷ Bilen, Türkiye'nin Su Gündemi, s.134; Güneş, s.175

³⁴⁸ Güneş, s.175

³⁴⁹ Tuğaç, Çiğdem, Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Sınıraşan Sular, Orsam Su Araştırmaları Programı Rapor No: 19, Mayıs 2013, s.21

Adalet Divanı (ABAD), antlaşma hükümleri ile kendisinde verilen görevleri yerine getirirken değişik kaynaklardan topluluk hukuku olarak yararlanmaktadır.³⁵⁰

Avrupa Birliği hukukunun kaynakları şunlardır:

1- Birincil Kaynaklar: Kurucu Antlaşmalar, Tadil Antlaşmaları, Katılım Antlaşmaları İle Bunların Ekleri (Protokoller ve Bildiriler);

2- İkincil kaynaklar olarak adlandırılan Topluluk organlarının tasarrufları;

3- Adalet Divanı tarafından tanınan hukukun genel ilkeleri;

4- Adalet Divanının kararları;

5- Uluslararası antlaşmalar;

6- Teamüller.

Topluluk hukukunun ikincil kaynakları, Topluluk organlarının, antlaşmalarla verilen yetkiler çerçevesinde yaptıkları ve hiyerarşik olarak antlaşma hükümlerinden sonra gelen hukuktur. İkincil kaynaklar (ATA 249, ABİA 288) açısından AP, Konsey ve Komisyon ile birlikte tüzükler yapar (regulations), direktifler çıkarır (directives), kararlar (decision) alır ve tavsiye (recommandations) ve görüşler (opinions) bildirir.³⁵¹

Topluluk hukukunun ikincil kaynakları arasında çok önemli bir yer işgal eden direktifler ATA'nın 249 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir.³⁵² Buna göre topluluk direktifleri, öngörülen hedef bakımından üye devletler açısından bağlayıcıdır; ancak bu hedeflere ulaşma biçiminin ve yönteminin seçimi ulusal birimlere bırakılmıştır. Bu bakımdan, yönergelerin tümüyle bağlayıcı olan tüzüklerin aksine, yöneldiği her bir devlet için varılacak hedefler bakımından bağlayıcı olduğu; bu hedeflerin üye devletlerin kendi hukuk sistemleri içinde uygulama yöntemlerine ilişkin tercihin ise üye devletlere bırakıldığı söylenebilir. Ulusal hukuk sistemlerinin topluluk hukukuna uyumla hale getirilmesinde, çoğunlukla bunun dolaylı olarak gerçekleştirilmesi eğilimi vardır. Bu yüzden direktifler en çok tercih edilen Topluluk

---

³⁵⁰ Bozkurt, Enver- Özcan, Mehmet - Köktaş, Arif, Avrupa Birliği Hukuku, Ankara 2008, s.161

³⁵¹ Özkan, Işıl, Avrupa Birliği Kamu Hukuku, Ankara 2011, s.116

³⁵² Güneş, Ahmet Mithat, Avrupa Birliği Yönergelerinin Doğrudan Etkisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), C. 58, S. 2, Ankara 2009, s. 281-318, s.283

yasama şeklidir.³⁵³ Direktifler, bir tür çerçeve kanun oluşturduklarından etkilerini doğurmaları, onların ulusal hukuk düzenine aktarılması ile mümkün olmaktadır.

Su Çerçeve Direktifine Topluluk hukukunun ikincil kaynakları arasında yer almaktadır. Üye ülkeler açısından bağlayıcı bir düzenlemelidir.

Aday ülkeler, AB müktesebatının tümünü üstlenmek ve uygulamakla yükümlüdür. Müktesebatı üstlenmeme ve uygulamama gibi bir durum hasıl olmadığından uluslararası müzakere süreçlerinden oldukça farklıdır. Aday ülkelerin katılım müzakereleri boyunca, gerçek anlamda müzakere ettikleri tek konu, ilgili başlığa ilişkin uyum takvimidir. Bu bağlamda aday ülkelerde uygulama takvimi ışığında SÇD'nin gerekleri yerine getirerek iç hukuklarına adapte etmeleri gerekmektedir.

Türkiye açısından AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'dir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Helsinki Zirvesi'nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde ise Türkiye'nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır.³⁵⁴

21 Aralık 2009 tarihinde ise AB ile gerçekleştirilen Hükümetlerarası Konferans'ta "çevre" faslı görüşmelere açılmıştır. Bu çerçevede, AB'ne aday ülke olarak kapanış kriterleri çerçevesinde diğer hususların yanı sıra "sınıraşan" konuları da içerecek şekilde Su Çerçeve Direktifi 'ne uyum sağlamamız beklenmektedir.³⁵⁵

---

³⁵³Tapan, Ruhi, Avrupa Birliği Hukukun Kaynakları, Sayıştay Dergisi, S.32, Ankara 1999, s.89-122, s.104

³⁵⁴Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (en son erişim:05/03/2014)

³⁵⁵Dışişleri Bakanlığı-Avrupa Birliği ile Su Konusu

5.3. Su Çerçeve Direktifinin Sınıraşan Sulara İlişkin Hükümleri

5.3.1 Genel Olarak Değerlendirme

Avrupa Birliği sınırları içerisinde ve sınırlarını aşan yaklaşık 69 sınıraşan havza vardır. Bu havzaların yaklaşık 17 tanesi Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkeler sınırları içerisinde. ³⁵⁶ Her nehir havzasının kendine özgü teknik, sosyo-ekonomik ve politik bir yapısı vardır. Belirtilen nedenlerle suların kıyıdaş ülkeler arasında kullanımına ilişkin sorunların niteliği de havzadan havzaya önemli farklılıklar göstermektedir. Direktif dahilinde, ulusal su havzaları ve uluslararası havzaları hiçbir fark gözetmeden ele alınmaktadır. Ulusal sular için geçerli olan hedefler, sınıraşan sular için de geçerlidir. ³⁵⁷

Direktif, sınıraşan sular konusunda havza bazında çözümlerin geliştirilmesini amaçlamıştır. Buna göre birlik içerisinde üye ülkeler arasında akan suların başarılı ve etkin denetimi entegre havza yönetimi ile mümkün olacak ve böylece öncelikli hedef olan havza bazında ekosistemlerde sürdürülebilirlik sağlanmış olacaktır. Direktifin ekosistemlerin korunmasına öncelik vermesi de, Berlin Kuralları özelinde de bahsedilen günümüzde sınıraşan sular konusundaki genel yaklaşımın temeli olan su kullanımından su yönetimine doğru gelişen eğilimin yansıması olarak görülebilir. ³⁵⁸

SÇD 'de giriş bölümünde sınıraşan sulara ilişkin; ³⁵⁹ “Üye Devletlerin Topluluk sularının korunmasını nitelik ve nicelik bakımından geliştirme, sürdürülebilir su kullanımını teşvik etme, sınırları aşan su sorunlarının kontrolüne katkıda bulunma, su ekosistemlerini ve karasal ekosistemlerini ve bunlara doğrudan bağlı bulunan bataklık bölgeleri korumak ve Topluluk sularının potansiyel kullanıcılarını korumak ve geliştirmek amaçlı çabalarını koordine etmek için ortak prensipler gereklidir.” ve “Suyun kullanımının sınırları aşan etkilerinin olabileceği bir nehir yatağında, bu Direktif uyarınca oluşturulan çevresel hedeflerin gerçekleştirilmesi şartları ve özellikle bütün önlem programları bütün nehir yatağı bölgesi için koordine edilmelidir. Topluluk sınırlarını aşan nehir yatakları için, Üye

³⁵⁶ Maden, Tuğba Evrim, AB Su Çerçeve Direktifi ve Sınıraşan Sular: Peipsi Gölü Örneği, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4651>, (en son erişim : 01/14/2014)

³⁵⁷ Bilen, Türkiye'nin Su Gündemi, s.189

³⁵⁸ Bozçağa vd., s.38

³⁵⁹ Water Framework Directive

Devletler ilgili üye olmayan Devletlerle uygun koordinasyonu sağlamaya çaba göstereceklerdir. Bu Direktif su koruma ve yönetimi hakkındaki uluslararası sözleşmelerden, özellikle Sınıraşan su yolları ve uluslararası göllerin korunması ve kullanımı hakkında 95/308/EC1 sayılı Konsey Kararıyla onaylanan, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinden doğan Topluluk yükümlülüklerinin uygulanmasına katkıda bulunacaktır.” İfadeleri Direktif’in sınıraşan sulara ilişkin verdiği önemi göstermektedir.

Bir nehir havzasının birden çok devletin ülkesinde yer alması durumunda Direktifin anılan bölgenin tümüyle AB üyesi devletlerde bulunması durumu ile bir kısmı AB üyesi olmayan devletlerde bulunması durumu arasında bir ayırımı gitmektedir. Nehir havzasının tümü AB üyesi devletlerin ülkelerinde bulunuyorsa, direktif bu suların bütün olarak tek bir uluslararası nehir havzası bölgesi çerçevesinde ele alınmasını öngörmektedir. İlgili üye devletlerin isteği üzerine Komisyon böyle bir uluslararası nehir havzası bölgesinin kurulmasına yardımcı olacaktır. Bu durumda, her üye devlet ilgili uluslararası nehir havzasının kendi ülkesinde bulunan kısmı için Direktifte öngörülen kuralların uygulanması amacıyla, yetkili makamın belirlenmesi dahil, uygun yönetsel önlemleri alma yetkisine sahiptir.³⁶⁰ Üye devletler Direktifte öngörülen çevresel amaçlara uymak zorunda olup, bütün önlem programlarını nehir havzası yönetiminin tümü açısından eşgüdüm içinde yürütmekle yükümlüdürler. Uluslararası nehir havzası bölgeleri için ilgili Üye Devletler bu koordinasyonu hep birlikte sağlayacaklar ve bu amaçla uluslararası sözleşmelerden doğan mevcut yapıları kullanabileceklerdir. İlgili Üye Devletlerin talebi üzerine, Komisyon önlemler programlarının oluşturulmasını sağlamak için harekete geçecektir.³⁶¹ Bir nehir havzası bölgesinin Topluluk sınırları ötesine uzanması halinde, ilgili Üye Devlet ya da Üye Devletler ilgili üye olmayan Devletlerle, bu Direktifin amaçlarının nehir havzası bölgesinin tamamında gerçekleştirilmesi amacıyla uygun koordinasyonu kurmaya çaba göstereceklerdir. Bu durum mümkün değilse üye Devletler bu Direktifin kurallarının kendi toprakları içinde uygulanmasını sağlayacaklardır.³⁶²

---

³⁶⁰ Mad. 3/3, Water Framework Directive

³⁶¹ Mad.3/4, Water Framework Directive

³⁶² Mad 3/5, Water Framework Directive

Sınıraşan sulara ilişkin olarak kıyıdaş devletlerin AB üyesi olmayan devletler olması durumunda, üye devletlere getirilen havza çapında uygulama durumu sadece bir tavsiye niteliğindedir. Madde metninde geçen ifadede bu anlaşılmaktadır. Nitekim “çaba sarf etme” yükümlülüğü devletler için yeterlidir. Benzer şekilde madde metninde ifade edilen “uygun koordinasyon” (appropriate coordination) durumun niteliğine bağlı olarak saptanacaktır. Bunun tersini düşünmek mümkün değildir. Zaten üye olmayan, dolayısıyla SÇD ile bağlı olmayan, başka bir devletin bunu uygulama yönünde iradesini ortaya koymaktan kaçınması halinde ne üye devletlerin ne de kurum olarak Birliğin bunu uygulatma imkânı bulunmaktadır. Bunun nedeni SÇD ile ifade edilen yükümlülüklerin uluslararası hukuk açısından bağlayıcı olmamasıdır.³⁶³

Bu durumla birlikte SÇD içerisinde yer alan “uluslararası nehir havzası” kavramının, uluslararası su hukukunca benimsenmiş terminoloji ile uyumlu olmadığına altının çizilmesi gerekmektedir. Nitekim BM tarafından hazırlanan Uluslararası Suyollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımına İlişkin Sözleşme’nin ilk taslaklarında “uluslararası havza” terimi yer almışsa da söz konusu terimin çok geniş kapsamlı olduğu ve devletlerin kendi topraklarında yer alan havza bölgeleri üzerindeki egemenlik hakları ile çeliştiği çok sayıda ülke tarafından ileri sürülmüştür. Bu itirazlar nedeniyle “uluslararası havza” yerine “suyolu” (watercourse) ve “uluslararası suyolu” (international watercourse) terimlerinin kullanılması tercih edilmiş ve sözleşmede belirtilen kavramların açıklamalarına yer verilmiştir.³⁶⁴ Nehir havzası doğrudan doğruya egemen devletlerin toprakları içindeki bir bölgeyi ifade etmektedir. Türkiye ve yukarı-kıyıdaş konumunda olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu 1997 BM Sözleşmesi’nde “uluslararası suyolu” yerine “sınıraşan suyolu veya sınıraşan sular” (transboundary watercourse or transboundary waters) teriminin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.³⁶⁵

Sınıraşan sularla ilgili diğer hükümlerine bakacak olursak; SÇD 5 inci maddesi, nehir havzası bölgesinin özelliklerinin insani faaliyetlerin çevresel etkisinin ve su kullanımının ekonomik analizini içermektedir ve bu madde içerisinde sadece

---

³⁶³Kaya, İbrahim, AB Su Çerçeve Direktifi, Sınıraşan Akarsular ve Türkiye, Karpuzcu, Mehmet- Gürol, Mirat D.- Bayar, Sanem, DSİ Matbaası, Sınıraşan Sular ve Türkiye, Şubat 2009, s.129

³⁶⁴ Bilen, Türkiye’nin Su Gündemi, s.227

³⁶⁵ Bilen, Türkiye’nin Su Gündemi, s.228

üye devletin havzasını değil uluslararası nehir havzalarını da dahil etmektedir. Aynı şekilde 11 inci madde içerisinde de ortak önlemler programlarının oluşturulmasını yine uluslararası havzaları dahil ederek ele almıştır.³⁶⁶

SÇD'nin uluslararası nehir havzaları ile ilgili hükümler içeren başka bir maddesi madde 13'tür. Söz konusu AB ülkelerinin toprakları içerisinde kalan uluslararası nehir havzaları ile AB sınırları dışına çıkan uluslararası nehir havzaları ayrı değinmiştir. Bu kapsamda,

1- Uluslararası nehir havzasındaki kıyıdaş devletler AB üyesi ülkelerden oluşuyorsa,³⁶⁷

“Tamamen Topluluk sınırları içinde yer alan bir uluslararası nehir havzası bölgesinin söz konusu olması halinde, Üye Devletler tek bir uluslararası nehir havzası yönetim planı hazırlamak amacıyla koordinasyon sağlayacaklardır. Bir uluslararası nehir havzası yönetim planının hazırlanmaması halinde, Üye Devletler en azından uluslararası nehir havzası bölgesinin kendi topraklarında kalan kısmı için, bu Direktif amaçlarını gerçekleştirmek maksadıyla, nehir havzası yönetim planları hazırlayacaklardır.”

2- Uluslararası nehir havzasındaki kıyıdaş devletler bazıları AB üyesi değilse,³⁶⁸

“Topluluk sınırlarını aşan bir uluslararası nehir havzası bölgesinin sözkonusu olması halinde, Üye Devletler tek bir nehir havzası yönetim planı hazırlamak için çaba gösterecekler ve bunun mümkün olmaması halinde, plan en azından uluslararası nehir havzası bölgesinin ilgili Üye Devletin toprakları dahilinde kalan kısmını kapsayacaktır.”

SÇD'nin ilgili hükümleri uyarınca tamamıyla Birlik topraklarında yer alan uluslararası nehir havzası bölgeleri ile ilgili olarak üye devletlerin tek bir uluslararası nehir havzası yönetim planı oluşturmak amacıyla eşgüdüm sağlayacaklarını hükme bağlamaktadır. Burada yer alan yükümlülük ortak yönetim planı hazırlama yükümlülüğü olmayıp bu amaçla koordinasyonda bulunma (shall ensure

³⁶⁶ Maden, Tuğba Evrim , Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Meriç Nehri Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, s.85

³⁶⁷ Mad 13/2, Water Framework Directive

³⁶⁸ Mad 13/3, Water Framework Directive

coordination) yükümlülüğüdür. Dolayısıyla eşgüdüm sonucu bile devletlerarasındaki görüş ayrılıkları ve yaklaşım farklılıklarından dolayı bu planların hazırlanması mümkün olamayabilir. Nitekim böyle durumlarda üye devletler SÇD'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla Uluslararası nehir havzası bölgesinin kendi topraklarında kalan kısımları için nehir havzası yönetim planları hazırlayacaklardır. Burada devletlere takdir hakkı tanınmamış olup, kendi ulusal sınırları içindeki kısımlar için plan hazırlama bir zorunluluktur. Dikkat etmek gerekir ki, uluslararası nehir havzası bölgesi tamamı için tek bir uluslararası yönetim planı hazırlanamadığı durumlarda üye devletlerin tek başlarına kendileri için hazırlayacakları planlar uluslararası yönetim planı değildir. Bunlar sadece yönetim planı olarak adlandırılmıştır. Uluslararası nehir havzası bölgesinin Birlik sınırlarını aşması durumunda üye devletler tüm havzayı kapsayan tek bir yönetim planı hazırlanması hususunda çaba sarf edeceklerdir. Yine buradaki yükümlülük planının hazırlanmasını mutlak emreder nitelikte değildir. Bu planların hazırlanmasının mümkün olmadığı durumlarda, üye devlet en azından uluslararası nehir havzası bölgesinin kendi topraklarında kalan kısmı için yönetim planı hazırlayacaktır. Bu plan da niteliği gereği uluslararası bir yönetim planı olmayacaktır.³⁶⁹ Ayrıca hazırlanan bu yönetim planlarına ilişkin olarak, 15 inci madde uyarınca üye devletlerin uluslararası nehir havzalarına kıyıdaş olmaları durumunda raporlamayı en azından kendi topraklarında kalan kısımları için yapılması beklenmektedir.³⁷⁰

Uluslararası nehri havzaları bölgeleri yönetimi konusunda karşımıza AB'nin 2006 yılında taraf olduğu 1992 Helsinki Sözleşmesi karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu Sözleşme uyarınca kıyıdaş devletler arasında ortak organların oluşturulması öngörülmektedir. Ortak organların görevleri de kapsamlı bir şekilde sayılmıştır. Organların Sözleşme 'de belirtilen hususlarda sınıraşan suların yönetimi konusunda görevleri bulunmaktadır.

Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda AB üyesi komşularıyla oluşacak hukuksal durumu da son derece önemlidir. Türkiye ile Yunanistan ve Bulgaristan arasında var olan sınıraşan sularla ilişkin antlaşmaları eşgüdüm açısından değerlendirdiğimizde iki değişik tür düzenleme ile karşılaşılmaktadır. Anılan

---

³⁶⁹ Kaya, AB Su Çerçeve Direktifi, Sınıraşan Akarsular ve Türkiye,s.129

³⁷⁰ Mad 15, Water Framework Directive

antlaşmaların kimi hükümleri esasen sınır düzenlemesini hedeflemekte olup, AB su politikasını doğrudan ilgilendirmemektedir. Dolayısıyla, ilgili antlaşmaların sınır düzenlemesi nitelikli hükümlerinin SÇD hükümleri ile birlikte ele alınması gereği bulunmamaktadır. Buna karşılık, anılan antlaşmaların kimi hükümleri doğrudan AB su politikası amaçlarıyla bağlantılı oldukları için, Yönerge ile anılan antlaşma hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Bu çerçevede, Direktifin her akarsu havzasının özelliklerini göz önünde bulundurma konusunda ilgili devletlere esneklik tanıdığı da hatırlanırsa, bu devletlerin sınıraşan sulara ilişkin kabul ettiği antlaşma hükümlerinin geçerliliklerini koruması gerektiği düşünülebilecektir. Ancak, kimi antlaşma hükümlerinin AB su politikasının temel ilkelerine aykırı düşmesi durumlarında, AB müktesebatının üye devletlerin antlaşmalarına da üstün tutulması ilkesi uyarınca, Türkiye ile Yunanistan ya da Bulgaristan arasında yapılan bu antlaşmaların Direktife uyum sağlayacak biçimde değiştirilmesi ya da o konularda yalnız direktif hükümlerinin uygulanması gerekebilecektir.³⁷¹

Diğer sınıraşan sularımız açısından ise, şüphesiz direktif hükümleri üye ülkeler için bağlayıcı iken, üye olmayan ülkeler için yalnızca tavsiye niteliğindedir. Ancak üye olmayan devletleri içeren nehir havzaları ile ilgili üye devletlere yükümlülükler getirilebilir. Burada AB konuya bakışına ışık tutmak açısından, AB Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'na esas teşkil eden Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinde Karşılaşılabilecek Sorunlar: Etki Değerlendirme Raporu'nda, "Bölgede önemli bir sorunun kalkınma ve sulama için suya ulaşım olduğu" belirtilmiştir. Bu cümleyi takiben; "Türkiye'nin AB'ye katılımı ile birlikte su kaynakları ve ilgili alt-yapıların uluslararası yönetiminin AB'nin başlıca sorunu haline alması beklenmelidir" ifadesi yer almıştır. Ayrıca alt-yapılara atıfta bulunulurken, parantez içinde "barajlar, Fırat ve Dicle havzalarındaki sulama tesisleri" ifadeleri, "İsrail ile komşusu ülkelerin sınıraşan su işbirliği" cümlesiyle ilişkilendirilmiştir.

---

³⁷¹ Pazarıcı, Hüseyin, A.T. Su Politikası Çerçeve Yönergesi Ve Uluslar Arası Açından Türkiye'ye Olası Bazı Etkileri, MHB Yıl 25-26, 2005-2006,s.301-314,s.311-312

Etki Raporu'nda bahsedilen uluslararası yönetim kavramına açıklık getirilmemiş, dolayısıyla yoruma açık bırakılmıştır. Bu kavram ile kastedilenin ne olduğu konusunda iki önemli çıkarımda bulunmamız mümkün;³⁷²

a) Türkiye'nin, su meselesine taraf olan komşuları ile (Suriye ve Irak) üzerinde anlaşabilecekleri bir çözüm önerisi bulmak suretiyle su rejimini, uluslararası hukuka ve birliğin taraf olduğu ilgili sözleşmelerin gözetilmesi kaydıyla kendi egemen iradeleri bağlamında düzenlemeleri.

b) Türkiye ve su meselesine taraf olan ve taraf olduğu düşünülen ülkeler arasında (Suriye, Irak, İran ve İsrail) su konusunda bir uzlaşmanın ihtimal dışı görülmesi nedeniyle, bu suların rejiminin düzenlenmesi görevinin, AB öncülüğünde oluşturulacak uluslararası bir idareye verilmesi.

Her iki ihtimalde ülkemizin politikalarıyla örtüşmemektedir. Ülkemiz açısından AB üyelik sürecinde müzakereler yürütülürken ve birlik müktesebatı uyumlaştırılırken sınıraşan havzalarımıza ilişkin olarak hukuksal ve politik hamlelerimizi uluslararası hukukun sınırları içinde atmamız son derece önemlidir.

Ayrıca uluslararası yönetim kavramı, Avrupa'daki sınıraşan sular (Ren ve Tuna) nedeniyle AB'nin yabancı olmadığı bir kavramdır. 1990'lı yıllarda oluşan Entegre Havza yönetimi anlayışı, "su kalitesi" etrafında oluşmuştur. Önerilen yaklaşım; uyumlu hale getirilmiş, katılımcı ve koordine edilmiş iş birliğidir. Entegre havza yönetimi sınıraşan sular açısından uygulamadaki başarının taraf ülkelerin uzlaşma kültürü ile orantılı olacaktır.³⁷³ Kısacası söz konusu yönetim mutlak başarılı olduğunu söylemek güçtür.

5.3.2. Su Çerçeve Direktifi ve Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Direktifi'nin Sınıraşan Sulara İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi

2007/60/EC sayılı "Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Direktifi" (Taşkın Direktifi) Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'nin kararıyla 23 Ekim 2007 tarihinde kabul edilmiş olup Avrupa Birliği tarafından 26 Kasım 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Direktif'te temel yaklaşım "havza bazında

---

³⁷² Acar, s.95

³⁷³ Toklu, s.21-22

yönetim” olup taşkın risklerini değerlendirme ve yönetme odaklı bir yapıyı oluşturmayı, taşkınların insan sağlığı, çevre, kültürel miraslar ve ekonomik faaliyetler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmayı amaçlamaktadır.³⁷⁴ AB Taşkın Direktifi, taşkın yönetiminde hazırlık, önleme, koruma, acil durum müdahalesi ve normalleşme ve gözden geçirme olmak üzere beş aşamalı bir süreci öngörmektedir.

Taşkın Direktifi’nin giriş kısmında yer alan “Taşkınları etkin bir şekilde önlemek ve etkilerini azaltmak için, üye ülkelerle koordinasyonun yanında diğer ülkelerle de beraber hareket etmek gerekmektedir. Bu 2000/60/EC sayılı direktifle ve Birleşmiş Milletlerin 95/308/EC(4) sayılı kararı ile kabul ettiği Sınıraşan Su Yollarının Ve Uluslararası Göllerin Korunmasına Ve Kullanılmasına İlişkin Sözleşme ve bu sözleşmenin uygulanması için yapılan anlaşmalar ile belirlenmiş olan taşkın risk yönetimine ilişkin uluslararası ilkeler ile uyumludur.” hükmü sınıraşan sulara ilişkin olarak direktifin temel yaklaşımını ifade etmektedir. Direktifin sınıraşan sular konusunda, uluslararası hukuk ve Avrupa Birliği müktesabı temelinde düzenlemeler ihtiva ettiği durumunu ortaya koymaktadır.

AB Taşkın Direktifi’nin 4. ve 5. maddesi uyarınca, Üye devletler, her bir nehir havzası bölgesinde veya alt bölgelerinde ve/veya sınıraşan havzaların kendi sınırları içinde kalan bölümünde, uzun vadeli kayıtlar ve çalışmalar gibi mevcut veya kolay erişilebilir bilgilere dayanarak ve iklim değişikliğinin taşkın oluşumu üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurularak taşkın riski ön değerlendirmesi ile potansiyel taşkın risklerini değerlendireceklerdir.³⁷⁵ Ayrıca Direktifin 4 üncü maddesi üye devletlerin sınıraşan sulara ilişkin olarak kendi aralarında ilgili bilgilerin takası ile ilgili hususlarını düzenlemiştir. Düzenleme uyarınca üye ülkelerin hazırlayacakları değerlendirmelerin eksiksiz olarak hazırlanması amaçlanmaktadır.³⁷⁶

Uluslararası nehir havzası AB üyesi devletlerden oluşuyorsa; Direktifin 8 inci maddesi uyarınca Üye devletler sınıraşan sulara ilişkin olarak kendi toprakları içinde

---

³⁷⁴ Aras, Maruf- Fındık, Satuk Buğra- Sionneau, Philippe , Avrupa Birliği Taşkın Direktifi ve Ülkemizde Taşkın Direktifi Hususunda Yapılan Çalışmalar, 3. Ulusal Taşkın Sempozyumu Bildirisi

³⁷⁵ Aras, Maruf vd, Avrupa Birliği Taşkın Direktifi ve Ülkemizde Taşkın Direktifi Hususunda Yapılan Çalışmalar

³⁷⁶ Flood Directive, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007L0060&from=EN>

bulunan yönetim birimleri için tek bir taşkın riski yönetim planı veya nehir havzası bölgesi düzeyinde koordine edilen taşkın riski yönetim planları oluşturulmasını sağlayacaklardır. Üye devletler, tamamıyla topluluğun sınırları içerisinde bulunan Uluslararası bir nehir havzası bölgesinde tek bir uluslararası taşkın riski yönetimi planı oluşturmak amacıyla koordinasyonu sağlayacak veya uluslararası nehir havzası bölgesi düzeyinde koordine edilen taşkın riski yönetim planları oluşturacaktır. Üye devletler bu tür planların yapılmadığı yerlerde en azından uluslararası nehir havzası bölgesinin kendi toprakları içinde bulunan kısmını kapsayan, mümkün mertebe uluslararası nehir havzası bölgesi düzeyinde koordine edilen taşkın riski yönetim planları oluşturacaktır.³⁷⁷

Uluslararası Nehir Havzasındaki kıyıdaş devletlerden bazıları AB üyesi değilse; Direktifin 8 inci maddesi uyarınca Üye devletler, topluluğun sınırları dışına çıkan sınıraşan sulara ilişkin tek bir uluslararası taşkın riski yönetim planı veya uluslararası nehir havzası bölgesi düzeyinde koordine edilen taşkın riski yönetim planları oluşturmaya çalışacak; bunun mümkün olmadığı yerlerde ise kendi toprakları içerisinde bulunan uluslararası nehir havzası bölgesi kısımları için direktif hükümlerini uygulayacaktır.

Ayrıca 8 inci madde uyarınca bir üye devletin kendi sularının taşkın riski yönetimini etkileyen bir sorun tespit etmesi ve bu meselenin söz konusu üye devlet tarafından çözülememesi halinde, üye devlet meseleyi Komisyona ya da ilgili üye devletlere bildirebilir ve meselenin çözümüne ilişkin tavsiyeler alabilir. Komisyon üye devletlerin bildirimlerine ya da tavsiye taleplerine altı aylık bir süre zarfında cevap verecektir.³⁷⁸

Genel olarak bakıldığında; dayanışma temel alınarak, bir üye ülkede belirlenen taşkın risk yönetim planları, aynı nehir havzası veya alt havzasındaki diğer ülkelerin aşağı ve yukarı akış bölgelerinde büyüklük ve etkisine göre taşkın riskini

---

³⁷⁷ Flood Directive

³⁷⁸ Flood Directive

önemli ölçüde azaltan önlemleri içerecektir, bu önlemler koordine edilmezse Madde 8 çerçevesinde ilgili Üye ülkeler arasında ortak bir çözüm bulunacaktır.³⁷⁹

Taşkın Direktifi, Su Çerçeve Direktifi'nin bütüncül yaklaşımını teyid eder. Su Çerçeve Direktifi nehir havzalarında iyi kalitede su sağlanması için sınıraşan düzeyde eşgüdümlü politikalar öngörmektedir, ancak spesifik olarak taşkınlara değinmemiştir. Bu anlamda Taşkın Direktifi, Su Çerçeve Direktifi'ni tamamlayıcı niteliktedir. Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmasındaki rolü açıklıkla AB Komisyonu tarafından vurgulanmıştır.³⁸⁰

AB Komisyonu sınıraşan taşkınların ciddiyetini ve önemini vurgulamakla beraber, Taşkın Direktifi'nin sınıraşan sularla ilgili hükümleri Su Çerçeve Direktifi'nden farklı değildir. Komisyon, sınıraşan suların ağırlıklı konumunu şu ifadelerle vurgular: “Avrupa'daki birçok nehrin sınıraşan nehir olması, Avrupa çapındaki kararlı uygulamaların önemini artırmakta, taşkın korumayı ileri seviyelere taşıyabilmektedir. Nehir havzaları sadece Birlik içindeki politik sınırlarda bitmez; çoğu nehir havzası ve kıyı alanları farklı ülkelerle paylaşılmaktadır. Bu şartlar altında taşkın riskini sadece Birlik sınırları içinde değerlendirmek ve böyle bir yönetim yaklaşımı benimsemek teknik ve ekonomik olarak akılcı değildir.” Bu minvalde Direktif'in ilgili maddesine göre AB dışında olan komşularıyla sınıraşan taşkın yönetim planlarını yapmak üye ülkelerin sorumluluğundadır. Ancak uygulamada belirsizlikler içeren bu sorumluluk özellikle aşağı-kıyı (mansap) konumundaki AB dışı kıyıdaşların aleyhine bir sürecin işlemesine neden olabilecektir.³⁸¹

Ülkemizde havzalar bazında “Taşkın Risk Yönetim Planları”nın oluşturulması için ilk adımı teşkil edecek olan "Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)"nın 1. Bileşeni olan “Kurumsal Yapılanma” kapsamında 2010

---

³⁷⁹ Aras, Maruf vd, Avrupa Birliği Taşkın Direktifi ve Ülkemizde Taşkın Direktifi Hususunda Yapılan Çalışmalar

³⁸⁰ Kibaroğlu, Aysegül, Meriç Nehir Havzası Sınıraşan Su Politikaları, 5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları-Edirne Bildiri Kitabı, 2008, s.1-12, s.7-8; Özbay, Özdemir, AB Taşkın Direktifi ve Meriç Nehri Havzası <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/ab-taskin-direktifi-ve-meric-nehri-havzasi.html> (05/08/2014)

³⁸¹ Kibaroğlu, Aysegül, Meriç Nehir Havzası Sınıraşan Su Politikaları, 5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları-Edirne Bildiri Kitabı, 2008, s.1-12, s.7-8; Özbay, Özdemir, AB Taşkın Direktifi ve Meriç Nehri Havzası <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/ab-taskin-direktifi-ve-meric-nehri-havzasi.html> (05/08/2014)

yılı programında yer alan “Türkiye’de Taşkın Direktifinin Uygulanması İçin Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi” 22 Haziran 2012 tarihi itibari ile AB Türkiye Delegasyonu tarafından onaylanmış olup Proje faaliyetlerine 1 Ağustos 2012 tarihi itibari ile başlanmıştır. Bahse konu Direktifin uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar Ülkemiz açısından devam etmektedir. Bu kapsamda Direktifin sınıraşan sulara ilişkin hükümleri büyük önem arz etmektedir. Ülkemizin sınıraşan sulara ilişkin politikası göz önünde bulundurularak söz konusu faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir.

5.3.3. Avrupa Birliği’nin Taraf Olduğu Sınıraşan Sulara İlişkin Diğer Sözleşmeler

5.3.2.1 Aarhus Sözleşmesi

1996 yılında sözleşmenin oluşturulması amacını taşıyan bir çalışma grubu kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Komisyonu üyesi 33 ülke ve çok sayıda sivil toplum örgütünün düzenli katılımıyla yürütülen ve on toplantıdan oluşan bir müzakere sürecinin ardından, 1998 yılında nihai bir metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Bu nihai metin 25 Haziran 1998 tarihinde, Danimarka’nın Aarhus kentinde düzenlenen 4. Çevre Bakanları Konferansı’nda imzaya sunulmuştur. Sözleşmenin on altıncı devletçe onaylanmasıyla 30 Ekim 2001 tarihinde Aarhus Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir.³⁸²

Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi (Aarhus Sözleşmesi) olarak adlandırılan bu sözleşme, şimdiki ve gelecek kuşakların sağlıklı ve iyi bir çevrede yaşam haklarının korunmasına katkı sağlamak amacıyla, çevresel konularda bilgi ve belge edinme, karar vermede halkın katılımı ve yargıya erişim konularını ele alan ilk uluslararası sözleşmedir.³⁸³

Aarhus Sözleşmesi’ne 07/01/2014 tarihi itibariyle Avrupa Birliği yanı sıra 45 ülke, Kirletici Salım ve Taşınım Kayıt Sistemi Protokolü’ne 33 ülke taraftır. Esas

---

³⁸² Güneş, Ahmet Mithat, AARHUS Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, S. 1, Ankara 2010, s.299-333, s.301-302

³⁸³ Coşkun, Aynur Aydın, AARHUS Sözleşmesinin İdare Hukuku Açısından İncelenmesi, İnsan Hakları Yıllığı, C. 23-24, 2001-2002, s.147-160, s.148

metni üç bölümden oluşan Aarhus Sözleşmesi, 1 giriş, 22 madde ve 2 ek içermektedir.³⁸⁴

Sözleşmeye ülkemiz taraf değildir. Vatandaşlık, milliyet ve ikametgâh ayrımı yapılmaksızın öngörülen bazı haklar istismara yol açabilecek nitelik taşımaktadır. Söz konusu hakların kötüye kullanılması halinde ülkemiz tarafından yürütülen projeler olumsuz etkilenecektir.

5.3.2.2. Espoo Sözleşmesi

AB'nin taraf olduğu bir diğer sözleşme ise 1997 tarihli Espoo Sözleşmesi'dir. AB, Sınırışan Boyutta Çevresel Etki Değerlendirme Sözleşmesinin amacı, tüm tarafların bireysel veya ortaklaşa aktivitelerinin yaratacağı sınırışan etkileri engellemek, çevreyi korumak ve oluşan zararı en aza indirmektir. Bu anlaşma ile bir proje planlayan ülke, etkilenecek ülkeye bilgi vermekle yükümlüdür.³⁸⁵ Muhatap ülke en kısa sürede bildirim yapan ülkeye ortak bir Çevre Etki Değerlendirme raporu yazıp yazmayacağını bildirecektir.³⁸⁶

Espoo Sözleşmesi sadece sınırışan sularla ilgili olmayıp, I numaralı ekinde belirtilen 22 adet faaliyeti kapsamaktadır. Bunlar arasında; petrol rafinerileri, entegre kimyasal tesisler, büyük çaplı petrol, gaz veya kimyasal madde taşıyan boru hatları, 300 MW veya daha büyük kapasiteli termik santraller, nükleer santraller ve sınırışan boyutta çevresel etkileri olan çeşitli faaliyetler bulunmaktadır. Doğrudan sınırışan sularla ilgili olan faaliyetler ise büyük barajları, yeraltı suyundan 10 milyon m³/yıldan fazla su çeken tesislerini ve su eksikliğini karşılamak için havzalar arasında 100 milyon m³/yıldan fazla su transfer edilmesi gibi çalışmaları kapsamaktadır. Herhangi bir proje konusunda faaliyet yürüten ülke, etkilenecek ülkeye bilgi vermekle yükümlü kılınmıştır. Etkilenen taraf kendisine tanınan süre içinde çevresel etki değerlendirme çalışmalarına katılıp katılmayacağı hususunda

---

³⁸⁴ AARHUS Convention, <http://www.unece.org/environmental-policy/treaties/public-participation/aarhus-convention.html>, (en son erişim:18/04/2014)

³⁸⁵ Espoo Convention, http://www.unece.org/env/eia/about/eia_text.html (en son erişim:09/03/2014)

³⁸⁶ Maden, Tuğba Evrim, AB'nin sınırışan sular mevzuatı ve Türkiye'de uygulaması, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4652> (en son erişim:03/04/2014)

cevap verecek ve sürece katılmak isterse “çevre etki değerlendirme (ÇED) raporu” müştereken hazırlanacaktır.³⁸⁷

Sözleşmeye ülkemiz taraf değildir. Her sınıraşan nehir havzasının kendine özgü teknik, sosyoekonomik ve politik bir yapısı bulunmaktadır. Ortadoğu üzerinde devamlı savaşların yaşandığı ve yeni savaş senaryolarının yazıldığı son derece karmaşık politik, ekonomik ve sosyal bir coğrafyaya sahiptir. Söz konusu coğrafyada memba ve mansap ülkeleri arasında örneğin; Dicle nehri üzerinde Türkiye’de inşa edilecek bir baraj için Irak ve Suriye ile müştereken bir ÇED raporu hazırlanması mümkün değildir.³⁸⁸ Espoo Sözleşmesi’ne Türkiye taraf olmasa da sınıraşan sularımız üzerinde yapılacak çeşitli yatırımların engellenmesinde bu ve benzeri çeşitli sözleşmeler her fırsatta gündeme getirilecektir.

Her iki Sözleşme açısından taraf olunmasının, AB'ne tam üyeliğin ardından gerçekleşeceği beyan edilmiştir.³⁸⁹

---

³⁸⁷ Bilen, Türkiye’nin Su Gündemi, s.241

³⁸⁸ Bilen, Türkiye’nin Su Gündemi, s.241-242

³⁸⁹ Dışişleri Bakanlığı-Avrupa Birliği ile Su Konusu

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SINIRAŞAN SULAR POLİTİKASI

6.1. Türkiye’nin Su Potansiyeli

Dünyanın su problemine mikro ölçekte bakıldığı zaman Orta Doğu en kritik bölgedir. Su kaynaklarının azlığı 40 yıl sonrasının değil, bugün bile bölgede çok ciddi problem halini aldığını göstermektedir.³⁹⁰ Bu durum ülkemizi bölgenin önemli ülkelerinden biri haline getiriyor. Ülkemizin su kaynakları potansiyeline bakmamız sınıraşan sular politikamızın ne kadar önemli olduğunu bize gösterecektir.

Yarı kurak iklime sahip olan ülkemizde yıllık ortalama yağış miktarı 643 mm olup, yılda ortalama 501 milyar metreküp suya tekabül etmektedir. Bu suyun 274 milyar metreküpü toprak ve su yüzeyleri ile bitkilerden oluşan buharlaşma yoluyla atmosfere geri dönmekte, 69 milyar metreküpü yeraltı suyunu beslemekte, 158 milyar metreküpü ise akışa geçerek çeşitli büyüklükteki akarsular vasıtasıyla denizlere ve kapalı havzalardaki göllere boşalmaktadır. Yeraltı suyunu besleyen 69 milyar metreküplük suyun 28 milyar metreküpü pınarlar vasıtasıyla yerüstü suyuna tekrar katılmaktadır. Ayrıca komşu ülkelere gelen yılda ortalama 7 milyar metreküp su bulunmaktadır. Böylece ülkemizin brüt yerüstü su potansiyeli 193 milyar metreküptür. Yeraltı suyunu besleyen 41 milyar metreküpte dikkate alındığında, ülkemizin toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234 milyar metreküp olarak hesaplanmıştır. Ancak, günümüz teknik ve ekonomik şartlarında, çeşitli amaçlara yönelik tüketilebilecek yerüstü suyu potansiyeli yurtiçindeki akarsulardan 95 milyar metreküp, komşu ülkelere yurdumuza gelen akarsulardan ise 3 milyar metreküp olmak üzere yılda 98 milyar metreküp olarak hesaplanmıştır. 14 milyar metreküp olarak yeraltı suyu potansiyeli ile ülkemizin yerüstü ve yeraltı suyu potansiyeli yılda ortalama 112 milyar metreküptür.³⁹¹ Bu durumla birlikte ülkemizin 2013 yılındaki su tüketimine bakacak olursak,³⁹²

1-Tarımsal Sulama:40 Milyar m³(%74)

2-İçme Kullanma Suyu: 7 milyar m³ (%13)

---

³⁹⁰ Somuncuoğlu, s.76

³⁹¹ Su ve DSİ (Hizmetlerle Dolu 60 Yıl), Ankara 2014, s.18

³⁹² Su ve DSİ (Hizmetlerle Dolu 60 Yıl),s.19

3-Sanayide Kullanılan Su : 7 milyar m3 (%13)

Bu da toplam 54 milyar metreküpe tekabül etmekte ve genel toplamın %48'ini oluşturmaktadır.

Türkiye su kaynakları açısından sanıldığı gibi zengin bir ülke olmayıp gerekli önlemler alınmadığı takdirde yakın gelecekte su sorunları yaşamaya aday bir ülke konumundadır.³⁹³ Ülkemizdeki sorunlu coğrafya nedeniyle su kaynaklarını kontrol etme güçlüğü, yağış ve su kaynaklarının dengesiz dağılımı bu durumu tetiklemektedir. Ülkemizde kişi başına kullanılabilir su miktarı 1480 metreküptür. Diğer ülkeler ve dünya ortalaması kıyaslayarak, Türkiye kişi başına kullanılabilir su miktarı bakımından su azlığı çeken ülkeler arasında görülebilir. Kişi başına 5000 metreküp ve fazla su potansiyeli olan ülkeler “su zengini” kabul edilir.³⁹⁴ Söz konusu değerlendirme ışığında ülkemizin ne kadar kritik bir durumda olduğu karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 2023 yılı nüfusumuzun 100 milyon olacağı öngörülmekte olup, bu durumda kişi başına düşen su miktarı 1120 metreküpe/yıl olacaktır. Bu tahminler mevcut kaynakların tahrip edilmeden aktarılması durumuna göre hesaplanmıştır.³⁹⁵ Ülkemizin gelecek nesillere sağlıklı ve yeterli su bırakabilmesi için kaynaklarını çok iyi koruyup akılcı kullanması gerekmektedir.

Sınıraşan havzalarımızın Ülkemizin su potansiyeline katkılarına bakacak olursak; Dicle-Fırat Havzası %28,4, Meriç-Ergene Havzası %0,7, Asi Havzası %0,6, Çoruh Havzası %3,4 ve Aras Havzası %2,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye su kaynaklarının yaklaşık %36'sının sınıraşan su kaynağı niteliği taşıdığını bize göstermektedir. Ayrıca Toplam uzunluğu 2753 km olan Türkiye sınırlarının %22'sini akarsular oluşturmaktadır.³⁹⁶ Her iki durum birlikte düşünüldüğünde sınıraşan

---

³⁹³ Çelik, s.41

³⁹⁴ BM-UNEP'e göre ise yılda kişi başına 10.000 m3 kullanılabilir su düşen ülkeler “su zengini”, 10.000 1.700 m3 arasından su düşen ülkeler “su baskısı olmayan”, 1.700-1.000 m3 arasında “su baskısının başladığı”, 1.000-500 m3 arası “yoğun su baskısı” olan 500 m3 den daha az su olan ülkeler ise “yoğun su sorunlarının yaşanan” ülkeler olarak nitelendirilmektedir., Bkz. HIZLI, Şerif, Türkiye'nin Sınıraşan Suları ve Bu Suların Kullanımı İle İlgili Politikaları (Uzmanlık Tezi), Haziran 2011, s.37

³⁹⁵ Su ve DSİ (Hizmetlerle Dolu 60 Yıl),s.19

³⁹⁶ Türkiye'nin komşularıyla paylaştığı toplam 2753 km'lik sınırın 615 km'si akarsuların oluşturduğu sınır (wet boundaries) dir. Detaylı bilgi bkz.Toklu, s.82-83; Bilen, Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye, s.97

sularımızın önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak sınıraşan sularımızda ülkemizin konumuna bakacak olursak;³⁹⁷

a)Türkiye'nin sınır oluşturduğu sınıraşan sular nitelikli akarsuları şunlardır:

- 1- Aras Nehri: Türkiye, Azerbaycan, İran, Ermenistan
- 2- Arpaçay: Türkiye, Ermenistan
- 3- Hezil Çayı (Dicle'nin kolu): Türkiye, Irak
- 4- Meriç: Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye
- 5- Mutlu Deresi (Rezve): Türkiye, Bulgaristan

b) Türkiye'nin akarsu kaynaklarında yukarı, aşağı, yada orta mecrada konumundaki sınır aşan akarsuları ise:

- 1- Afrin Çayı: Türkiye, Suriye, Türkiye
- 2- Asi nehri: Lübnan, Suriye, Türkiye
- 3- Balık Suyu: Türkiye, Suriye
- 4- B.Circop suyu (Fırat'ın kolu): Türkiye, Suriye
- 5- Culap Deresi (Fırat'ın kolu): Türkiye, Suriye
- 6- Çoruh Nehri: Türkiye, Gürcistan
- 7- Dicle Nehri: Türkiye, Suriye (sınır), Irak
- 8- Drahini D. (Hezil'in kolu): Türkiye, Irak
- 9- Fırat Nehri: Türkiye, Suriye, Irak
- 10- Habur Çayı (Res-ul Ayn Pınarı): Türkiye, Suriye
- 11- Karacurum Çayı: Türkiye, Suriye
- 12- Kocadere (Veleka): Türkiye, Bulgaristan
- 13- Kura: Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan
- 14- Nerduş Çayı: Türkiye, Suriye
- 15- Nusaybin Çağ (Çağ Pınarı): Türkiye, Suriye

---

³⁹⁷ Ilgar Rüştü- Khalef Salem, s.55

16- Sabun suyu (Afrin'in kolu): Türkiye, Suriye, Türkiye

17- Sacir suyu (Fırat'ın kolu): Türkiye, Suriye

18- Sarısu (Gürbulak sınır kapısı): Türkiye, İran

19- Senpas Suyu: Türkiye, Suriye

20- Şemdinen çayı (Zap'ın kolu): Türkiye, Irak

21- Zerkan Suyu: Türkiye, Suriye

22- Zap Suyu (Dicle'nin kolu): Türkiye, Irak

Bu durum ülkemizin hem memba hem de mansap konumunda bulunduğu birçok akarsuyunun olduğunu göstermektedir. Ülkemizin su kaynakları bakımından zengin bir ülke olmaması ayrıca sınıraşan sularımızın ülkemize katkısı göz önüne alındığında sınıraşan sular politikamızı son derece önemli konuma getirmektedir.

6.2. Sınıraşan Havzalarımız

6.2.1. Meriç Havzası

490 km uzunluğundaki Meriç Nehri, Bulgaristan'ın Rodop Dağları'ndan doğarak, Edirne yakınlarında Batı Trakya'dan gelen Arda ve Bulgaristan'dan gelen Tunca nehirleriyle birleşmektedir.³⁹⁸ Tunca, Meriç Nehri ile birleşene kadar Türk-Bulgar sınırında 61 km.lik sınırı, Meriç Nehri ise Türkiye ile Yunanistan arasında yaklaşık 200 km.lik sınırı oluşturmaktadır. Meriç Nehri'ne katılan nehirlerden 283 km uzunluğundaki Ergene Nehri, tamamı Türkiye'de olan tek koldur. Havza, 32.700 km²'si Bulgaristan'da, 14.600 km²'si Türkiye'de ve 8.700 km²'si Yunanistan'da olmak üzere toplam 56.000 km²'lik bir alanı kaplamaktadır.³⁹⁹ Meriç Nehri, Bulgaristan'da Maritsa, Yunanistan'da Evros olarak anılmaktadır. Meriç Nehri'nin Yurdumuza girdiği noktadaki su potansiyeli 4 084 hm³/yıl'dır.⁴⁰⁰ Türkiye, Meriç'te aşığı kıyıdaş konumundadır.

---

³⁹⁸ Toklu, s.86

³⁹⁹ Toklu, s.86

⁴⁰⁰ Malkaralı, Saadettin, Korkmaz, Mehmet S.- Sezen,Nurullah,- Meriç Nehri Taşkını Ve Taşkınlar İle İlgili Geliştirilen Uluslararası Projeler,5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları-Edirne Bildiri Kitabı, 2008, s.12-38, s.15; Havzanın yıllık ortalama su potansiyeli 8.5 milyar m³ olup, kıyıdaş ülkelerin bu potansiyele katkısı; Türkiye 1.33 milyar m³ , Yunanistan 0.5 milyar m³ ve Bulgaristan 6.67 milyar m³ 'tür. Fakioğlu, Salim, Su Hukuku ve Politikası Dairesi Sunum Notları, Kasım 2012

Bulgaristan'ın Rodop Dağlarından doğan Arda Nehrinin toplam uzunluğu 203 km olup, 178 km'si Bulgaristan'da, 30 km'si Yunanistan'da ve 300 m'si (sadece sağ sahil) Türk topraklarındadır. Arda Nehri'nin Yurdumuza girdiği noktadaki su potansiyeli 1085 hm³/yıl'dır. Bulgaristan'ın Kocabalkan Dağlarından doğan Tunca Nehrinin toplam uzunluğu 280 km olup, 40 km'si Türk topraklarında bulunmaktadır. Tunca Nehri'nin Yurdumuza girdiği noktadaki su potansiyeli 673 hm³/yıl'dır. Meriç, Arda ve Tunca Nehirleri ile Edirne Merkezde birleştikten sonra yıllık su potansiyeli 5 842 hm³ olmaktadır. Bulgaristan'ın Rodop Dağlarından doğan Kızıl Nehrin toplam uzunluğu 89 km olup, 57 km'si Bulgaristan'da, 33 km'si Yunanistan topraklarındadır. Edirne'nin 52 km mansabından Meriç Nehrine birleşmektedir. Kızıl Nehrin Meriç Nehrine birleştiği noktadaki su potansiyeli 1158 hm³/yıl'dır. Yıldız Dağlarından doğan Ergene Nehrinin su potansiyeli 1 330 hm³/yıl'dır. Edirne'nin 109 km altından Meriç Nehrine birleşmektedir. Meriç Nehrinin Kızıl Nehir ve Ergene Nehrini alarak Saroz Körfezinden Ege Denizine döküldüğü yerdeki yıllık su potansiyeli 8 330 hm³ olmaktadır.⁴⁰¹

Meriç Nehri'nin Ege Denizi'nde sonlandığı nokta Türkiye ve Yunanistan tarafından korunan alan olarak ilan edilmiştir. Nehrin oluşturduğu Meriç Deltası'nın Yunanistan tarafındaki kısmı Ramsar Alanı olarak ilan edilmiştir. Türkiye tarafında kalan kısmı ise Türkiye'nin uluslararası öneme sahip sulak alanlardan birisidir.⁴⁰²

Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Meriç Nehri'nin kıyıdaşları olmaları sebebiyle bu nehirle ilgili tüm hususlar üç kıyıdaş devleti de ilgilendirmektedir. Buna rağmen uluslararası hukuk açısından bu üç devletin de taraf olduğu bir antlaşma henüz mevcut değildir. Ancak diğer devletlerle Türkiye arasında bazı hukuksal düzenlemeler yapılmıştır.

Havzada taşkın önleme ve kontrolüne ilişkin birçok eski ve yeni tarihli ikili antlaşma, mutabakat metini ve müzakere süreci bulunmasına karşın, taşkınlar günümüzde Meriç nehir havzasında en önemli sorun alanını oluşturmaktadır.

---

⁴⁰¹ Malkaralı vd.,s.15

⁴⁰² Hızlı,s.43

6.2.2 Çoruh Havzası

Dünyanın en hızlı akan nehirlerinden biri olan Çoruh Nehri'nin toplam uzunluğu 426 km'dir. 400 km'lik kısmı Ülkemiz sınırları içerisinde, 24 km. lik kısmı ise Gürcistan sınırları içerisinde. Nehir 3 km lik kısmında Türkiye-Gürcistan arasında sınır oluşturmaktadır. Erzurum-Kars Platosunun kuzey batısındaki Mescit dağlarından doğup Gürcistan'ın Batum ilinden Karadeniz'e dökülen Çoruh Nehri, yılda 5,8 milyon m³ rusubat taşımaktadır. 21.200 km² lik Çoruh Havzasının yaklaşık % 90 lık kısmını oluşturan 19.200 km²'lik kısmı Türkiye sınırları içerisinde kalmaktadır.⁴⁰³ Ülkemiz Çoruh Nehri'nde yukarı kıyıdaş konumundadır.

Havzanın tahmini su potansiyeli 6,8 milyar metreküp olup, Ülkemizin bu potansiyele katkısı 6,54 milyar metreküptür.⁴⁰⁴ Söz konusu nehir Gürcistan tarafından Batum şehri sahil çizgisinin korunması için önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Bu bakımından yapılan ve yapılacak barajlarımızın taşınacak sediment miktarını etkilemesi ile ilgili ihtilaflar yaşanmaktadır. Söz konusu havzaya ilişkin ülkemizin mevcut kullanımlarını engelleyecek hukuki bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak çalışmamız kapsamında incelenen sözleşmelere taraf olmamız halinde kıyıdaş taraf Gürcistan ile bu sözleşmeler ışığında yeni ikili antlaşmalar yapmamız gerekebilir.

6.2.3. Kura-Aras Havzası

Aras-Kura nehirleri havzasının Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra sınıraşan bir havza haline geldiği sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak bu yanıltıcı bir yorumdur. Havzanın kıyıdaş ülkelerinin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra arttığı bir gerçektir. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra havza ülkelerinin sayısı üç'ten (Türkiye, İran, Sovyetler Birliği) beş'e (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan Türkiye ve İran) çıkmıştır.

---

⁴⁰³Kibaroglu,Aysegül-Axel Klaphake -Annika Kramer -Waltina Scheumann -Alexander Carius Cooperation on Turkey's Transboundary Waters, The German Federal Ministry Of Environment, Nature Conservaiton and Nuclear Safety, 2005,Berlin, s.47-48

⁴⁰⁴ Fakioğlu, Salim, Su Hukuku ve Politikası Dairesi Sunum Notları

Sovyetler Birliği dağılmadan önce de sonra da havza suları sınıraşan bir özellik göstermektedir.⁴⁰⁵ Ülkemiz bu havzada yukarı kıyıdaş devlet konumundadır.

Havzanın iki ana nehri olan Aras ve Kura nehirlerinin her ikisi de Türkiye'den kaynaklanmakta ve toplam su akımının %45'i Aras nehri, kalan %55'i de Kura nehri tarafından sağlanmaktadır. Kura nehri Türkiye içinde 210 km kadar aktıktan sonra Gürcistan topraklarına giren nehir burada da 390 km'lik bir yol kat etmekte ve Azerbaycan topraklarından Hazar denizine dökülmektedir. 1364 kilometre uzunluğa sahip olan Kura nehri 88.000 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. 122.200 km²'lik bir havza büyüklüğüne sahip olan Aras nehri de Türkiye'den kaynaklanmaktadır. Yaklaşık 300 km Türkiye toprakları içinde akan nehir daha sonra birçok ülke arasında sınır oluşturmaktadır. Bunlar membadan mansaba doğru sırayla Türkiye-Ermenistan, Türkiye ile Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, yine Nahçıvan ile İran, Ermenistan ile İran ve nihai olarak İran ile Azerbaycan arasındaki sınırlardır. Nehir Azerbaycan ile İran arasında sınır oluşturduktan sonra Azerbaycan topraklarına girer ve Kura nehri ile birleşerek Hazar denizine dökülür.⁴⁰⁶

Aras Nehrinin bir kolu konumunda olan, Gümrü Çayı adıyla Gürcistan'dan doğan Arpaçay, daha sonra Türkiye ile Ermenistan arasında sınır teşkil etmektedir. Asıl su toplama havzası Türkiye'de olan bu akarsu üzerinde (sınırdaki) Türkiye-SSCB işbirliği ile yapılan Arpaçay Barajından her iki ülke eşit şekilde yararlanmaktadır.⁴⁰⁷ Havza içerisinde bazı küçük sınır asan sular da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden ikisi Sarısu ve Karasu Nehirleridir. Bu nehirlerden Sarısu Nehri Türkiye'de doğar ve İran tarafına doğru akışını devam ederek Aras ile birleşir. Karasu nehri ise Türkiye- İran arasında doğar sınır boyunca akışına devam eder.⁴⁰⁸

Havzanın su potansiyeli 24 milyar metreküp olarak tahmin edilmekte olup, Türkiye'nin katkısı ise 5,72 milyar metreküptür.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁵ Kılıç, Seyfi, Aras-Kura Nehri Havzasında Sınıraşan ve Sınır Oluşturan Sulara İlişkin Sorunlar, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4340> (En son erişim: 01/04/2014)

⁴⁰⁶ Kılıç, Seyfi, Aras-Kura Nehri Havzasında Sınıraşan ve Sınır Oluşturan Sulara İlişkin Sorunlar

⁴⁰⁷ Cirit,Hakan, Sınıraşan Sular ve Türkiye, Dicle Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007,s.35

⁴⁰⁸ Hızlı,s.45

⁴⁰⁹ Fakioğlu,Salim, Sunum Notları

Havzada işbirliği Sovyetler Birliği zamanından kalan düzenlemelerin devamı ile sağlanmaktadır. Türkiye ve İran arasında da Sarısu ve Karasu nehirlerine ilişkin bir takım düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelerde iki tarafın da nehirlerden sulama amacıyla faydalanabileceği hükme bağlanmıştır.⁴¹⁰

6.2.4. Asi Havzası

Arapça da Nehrül –Asi olarak bilinen ve uluslararası literatürde Orontes olarak adlandırılan Asi Nehri, hakkında en çelişkili bilgilere sahip olunan akarsu olma özelliğini taşımaktadır.⁴¹¹ Asi Nehri Lübnan sınırları içinde Lübnan dağları ve Cebelüşşarki (Anti Lübnan dağları) arasındaki Beka Vadisinde Baalbek kentinin yakınlarında Rasul-Ayn ve Al-Labwah adlı akarsuların birleşmesinden oluşur. Kuzeye doğru yaklaşık 35 km aktıktan sonra Suriye topraklarına geçer ve buradaki Hama Gölünü besler. Humus kentinin sulama ihtiyacını da karşılayan nehir, Hama yakınlarında kendisini besleyen diğer ırmaklarla Ghab ovasının sulanmasında kullanılmaktadır. Bölgede genellikle güneye doğru akan nehirlerin aksine kuzeye doğru aktığı için “Asi” olarak adlandırılan ve ulaşım elverişli olmayan bu nehir, yatağı boyunca ova ve tekne şekilli geniş vadiler ile dar ve derin boğazlar içinde akar.⁴¹² Türkiye-Suriye arasında yaklaşık 22 km’lik bir sınır teşkil ettikten sonra Eşrefli köyü civarında Türk topraklarına girmektedir.⁴¹³ Amik ovasının güneyinde Küçük Asi ile birleşerek 40 km sonra Samandağ ovasında Akdeniz’e dökülmektedir.

Karasu ve Afrin Nehirleri Asi’nin önemli kollarındandır. İki nehirde Ülkemiz sınırları içerisinde doğar, Karasu Nehri kısa bir süre Suriye ile sınır oluşturduktan sonra Türkiye topraklarına girerek Amik Gölü’ne boşalır. Afrin Nehri ise Ülkemizden kaynaklandıktan sonra Suriye sınırını geçer, tekrar Ülkemiz topraklarına girerek Amik Gölü’nde sonlanır.⁴¹⁴

Yan kollarla birlikte 37.900 km² lik bir alana sahip olan Asi havzasının % 50’si Türkiye sınırları içerisinde, % 45’i Suriye, % 5’i Lübnan sınırları içerisinde kalmaktadır. Yaklaşık 2,8 milyar m³/yıl su potansiyeli olan Asi Nehrinin, 0,3 milyar

⁴¹⁰ Kılıç, Seyfi, Aras-Kura Nehri Havzasında Sınır ve Sınır Oluşturan Sulara İlişkin Sorunlar

⁴¹¹ Kesik, s.90

⁴¹² Dalar, Mehmet, “Asi Nehri’nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi Ve Geleceği, Ortadoğu Analiz”, C. 2, S. 15, Mart 2010, s.106-113, s.107-110

⁴¹³ Bilen, Ortadoğu Su Sorunu, s.103

⁴¹⁴ Hızlı, s.46

m³/yıl kısmı Lübnan'dan, 1,2 milyar m³/yıl kısmı Suriye'den, 1,3 milyar m³/yıl kısmı ise Türkiye'den kaynaklanmaktadır.⁴¹⁵ Ülkemiz Asi nehrinde aşağı kıyıdaş konumundadır.

Söz konusu nehir sınıraşan su niteliğine haizdir. Ancak Suriye önceleri Asi Nehri'nin kendi topraklarından kaynaklandığını ve denize döküldüğünü ve ulusal bir nehir olduğu ileri sürmekteydi. Günümüzde Suriye'nin bu eski tezlerinden vazgeçmiş olduğunu görüyoruz. Asi Nehri'nin kullanımı özellikle geçmişte, Suriye ve Türkiye arasında zaman zaman ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuştur.⁴¹⁶ Suriye tarafından düzensiz kullanım sonucu Amik Ovası büyük zarar görmüştür. Asi Nehri'ne ilişkin olarak ülkemiz ile Suriye arasında yaşanan ihtilaflarının tamamını kapsamına alan ve bunlara çözümler getiren nihai bir hukuki belge bulunmamaktadır.

6.2.5. Dicle-Fırat Havzası

Aynı bölge içerisinde doğarak, birbirine çok yakın topraklar üzerinde akan, Basra Körfezi'ne dökülmeden önce birleşerek Satt-ül Arap Nehri adını alan ve Irak'ın 1980'li yılların ortalarında inşa ettiği Tartar Kanalı ile de birleştirdiği Fırat ve Dicle nehirleri ülkemizin en önemli sınıraşan su kaynaklarıdır.⁴¹⁷ Ülkemiz bu havzada yukarı kıyıdaş konumundadır.

Dicle isminin Sümerce de "Ulurmak" anlamını taşıyan Tig-gal kelimesinden geldiği sanılmaktadır.⁴¹⁸ Latince de nehrin adı Tigris olarak geçmektedir. Bu nehir toplam 1900 km uzunluğundadır ve deniz seviyesinin yaklaşık 2000–2500 m üzerinde yer alan Doğu Toroslar'ın batı bölümünden, Hazar Baba Dağı'nın güney eteğinde bulunan Yıldızhan Köyü yakınındaki kaynaktan doğar; Hazar Gölünden beslenir, çeşitli kollar olarak büyük bir akarsu olduktan sonra Irak topraklarında Fırat ile birleşerek Basra Körfezine dökülmektedir.⁴¹⁹ Bu nehri besleyen başlıca kollar Karasu, Kuruçay, Büyük Zap, Batman, Garzan, Yenice Suyu, Dankıran Çayı ve Botan Çaylarıdır. Nehrin Türkiye topraklarında kalan kısmı 523 km'dir.

---

⁴¹⁵ Özis, Ünal - Baran, Türkyay - Özdemir, Yalçın, Sınır Asan Asi Havzası Su Potansiyeli ve Yararlanılması, TMMOB Su Politikaları Kongresi, Mart 2006, Ankara, s. 571-581,s.576

⁴¹⁶ Kapan, s.115

⁴¹⁷ Dursun, s.89

⁴¹⁸ Acabey,s.282

⁴¹⁹ Cirit, s.99

Dicle havzasının toplam büyüklüğü 387.000 km²'dir. Bunun 57.600 km²'si (%15) Türkiye'de, 1.000 km²'si (%0,3) Suriye'de, 292.000 km²'si (%75) Irak ve %10'a yakın bir bölümü de İran sınırları içerisinde kalmaktadır.⁴²⁰

Tarihsel olarak ismi Sümerli Buranun'dan türetilen, Latince ve Grekçe'de *Evphrates*, Arapça'da *Furat* ve Türkçe'de *Fırat* olan bu nehir Dicle Nehriyle birlikte Mezopotamya medeniyetinin oluşmasında etkili rol oynamıştır.⁴²¹ Fırat akarsuyu, Diyarın civarında doğan Murat, Erzurum civarındaki Dumlu Dağlarından doğan Karasu ve yine Erzurum ovasının güneydoğusundaki dağların güney eteklerinden doğan ve mansaba doğru çeşitli kollar alarak Perisuyu adını alan üç ana koldan oluşmaktadır. Büyük ölçüde Dogu Anadolu Bölgesindeki karlarla beslenen Fırat akarsuyuna, Keban Barajı'nın altında iki önemli kol olan Tohma ve Göksu akarsuları karışmaktadır.⁴²² Birecik'ten Suriye topraklarına giren Fırat Nehri Carablus'tan itibaren Meskene'ye kadar olan bölgeyi kuzey-güney istikametinde kat eder. Daha sonra Halebiye mevkiinde güney doğuya, Irak'a yönelen Fırat, Sacur ve Colap adlı kollarını Suriye'den alır. Irak'ta kuzeybatı-güneydoğu yönünde akan Fırat Nehri, Bagdat civarında ovalara erişir ve daha sonra Basra'nın 179 km kuzeyinde Dicle Nehri ile birleşerek Satt-ül Arap adıyla Basra Körfezi'ne dökülür.⁴²³ 444.000 km² lik havza alanının %33'ü Türkiye'de bulunmaktadır.⁴²⁴ Fırat'ın, Dicle nehrine ulaşıncaya kadar ki uzunluğu 2330 km'dir.⁴²⁵

Havzanın toplam potansiyeli 85 milyar metreküp olup, Türkiye'nin katkısı %62, Suriye'nin %4 ve Irak'ın %34'dir.⁴²⁶ Havza'da Suriye ve Irak'ın havzanın mevcut potansiyelinden daha fazla su talepleri bulunmaktadır. Bu durum havza uyumsuzluklara neden olmaktadır. 3 devlet arasında da havzaya yönelik günümüze değin çeşitli antlaşma ve protokoller yapılmıştır. Ancak bu antlaşma ve protokoller havza da yaşanan sorunları giderememiştir. Kıyıdaş tarafların ön yargıları ve

---

⁴²⁰ Kibaroglu, Cooperation on Turkey's Transboundary Waters ,s.57

⁴²¹ Dalar,s.106

⁴²² Cirit, s.46

⁴²³ Demir, Abdullah, Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sınıraşan Sular Sorunu Çerçevesinde Türkiye'nin Su Politikası (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Mayıs 2006, s.31(ÇETİNKAYA, Devran, Türkiye'deki Su Kaynaklarının Gelecekte Türkiye-Suriye İlişkilerini Nasıl Etkileyeceğini İnceleyiniz, HAK Yayınları, İstanbul, 2002, s.4-14 naklen)

⁴²⁴ Kibaroglu, Cooperation on Turkey's Transboundary Waters ,s.56

⁴²⁵ Bilen, Ortadoğu Su Sorunu, s.45

⁴²⁶ Fakioğlu,Salim, Sunum Notları

havzanın gerçekleriyle örtüşmeyen istekleri tarafları antlaşma zemininden uzaklaştırmaktadır.

6.3.Türkiye'nin Sınıraşan Sular Politikası

Su Politikası, çeşitli devletlerin çıkarlarını ilgilendirdiği için uluslararası ilişkilerde, çözümü daima güç bir sorun olarak belirlemiştir. Gerçekten Uluslararası nehirlerin kullanılması konusunda devletler arasında öteden beri uyuşmazlıklar çıkmıştır. Seyrüsefere elverişli nehirlerde, nehrin ağzını denetleyen devletlerle, yukarı kıyıdaş devletler arasındaki çıkar çatışmaları bu uyuşmazlıkların geleneksel örneklerindedir. 20. Yüzyılın başlarında endüstriyel ve tarımsal amaçlarla girişilen faydalanma eylemlerinde gördüğümüz kapsam değişimi sonucunda, devletler arasında çıkan uyuşmazlıkların niteliği değişmiştir.⁴²⁷ Bu değişimle birlikte devletlerin sınıraşan sulara ilişkin politikalarını belirlemede ön plana çıkan hususlar değişmiştir. Seyrüsefer amaçlı kullanım sınıraşan sulara ilişkin politikaların belirlenmesindeki öncelikli yerini kaybetmiştir. Tarımsal ve endüstriyel kullanımlarının sınıraşan sulara ilişkin kullanımlarda ilişkileri belirleyen esas faktörler haline gelmesiyle, tüketici ve kaliteyi etkileyen kullanımlar sorunu ortaya çıkmıştır. Günümüzde söz konusu sularda devletlerin politikasına tüketici ve kaliteyi etkileyen kullanımlar yön vermektedir.

Su politikaları, su ve su kaynakları etrafında örgülenen politikalar anlamını taşımaktadır. Su kaynakları ve sistemleri ile uluslararası güvenlik ve çatışmalar arasında ilişki mevcuttur. Günümüzde su, global ölçekte stratejik bir kaynak ve pek çok politik çatışmanın da temel ögesidir. Ülkemiz yakın gelecekte ciddi su kısıtlılığı ile yüz yüze kalabilir. Bu nedenle, Türkiye'nin gelecek nesilleri adına gerçekçi ve uygulanabilir su politikaları geliştirmesi gerekmektedir.⁴²⁸

Türkiye'nin su politikası, tarımsal üretimi artırma ve gıda güvenliğini sağlama; sanayi, kentsel ve kırsal alanlardaki artan içme suyu ihtiyacını karşılama; ithal enerji kaynaklarına bağımlılıktan kurtulma; ülke içindeki bölgesel, ekonomik ve sosyal dengesizlikleri giderme; halkın hayat standardını yükseltme hedefleriyle

---

⁴²⁷ Sar,5-6

⁴²⁸ Kır,Tayfun- İstanbulluoğlu Hakan Türkiye'nin Su Politikaları -TAF Prev Med Bull 2011; 10(3),s. 327-338,s.327-328

tanımlanabilir.⁴²⁹ Ülkemizin sınıraşan sulara ilişkin yürüttüğü politika ise, suyun ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınması, su ve gıda güvenliği açısından önceliklerimiz, AB ile tam üyelik müzakereleri, bölgesel gelişmeler göz önünde bulundurularak oluşturulmakta ve değişen koşullara göre gözden geçirilmektedir.⁴³⁰

Türkiye'nin politikalarında ele alması gereken önemli bir konu da küresel iklim değişikliğidir. İklim değişikliğinin ulusal ve bölgesel boyutta etkileri olması kaçınılmazdır. Söz konusu etkilerin başta gıda, enerji, çevre ve su güvenliği konularında olması beklenmekte, Türkiye'nin, sayılan konularla ilgili politikalarını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu politikaların ülkemizin sularının sınıraşan niteliği dikkate alınarak kıyıdaş taraflar arasında işbirliği zeminine oturması önemlidir. Türkiye'nin geliştireceği politikalar, doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılıp korunması temeline dayanmalıdır.⁴³¹

Ülkemizin sınıraşan sular politikasının gelişimine bakacak olursak, Türk dış politikası için sınıraşan sulara ilişkin sorunlar 1960'lı yıllarda birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemden önce dünyadaki genel eğilime uygun olarak Türkiye'de de nehirlerden sulama ve hidroelektrik enerjisi üretme amaçlı faydalanmalar sınırlı seviyede olduğu için sınıraşan sularımız komşu ülkelerle bir sorun teşkil etmemiştir.⁴³²

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar sınıraşan sulara ilişkin düzenlemeler daha çok sınır hattının belirlenmesi ile ilgili konulara ilişkin olmuştur. Bu dönemde sınıraşan sulardan faydalanmaya yönelik olarak sınıraşan sularımızda yapılmış antlaşmalar da bulunmaktadır. 1921 yılında Suriye'nin mandater devleti olarak Fransa ile yapılan "Ankara Antlaşması"nda Halep kentinin su ihtiyacının karşılanmasında Fırat nehrinden su alınabileceğine dair bir madde bulunmaktadır.⁴³³ 1927 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Şuralar Cumhuriyeti İttihati

---

⁴²⁹ KİBAROĞLU, Türk Dış Politikası ve Su, s.51

⁴³⁰ Dışişleri Bakanlığı-Türkiye'nin Sınır Aşan Sular Politikasının Ana Hatları, Dışişleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-sinir-asan-sular-politikasinin-ana-hatlari-tr.mfa (en son erişim:05/03/2014)

⁴³¹ Kır vd, s.328

⁴³² Kılıç, Seyfi, Türk Dış Politikasında Suyun Değişen Konumu, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4304>, en son erişim:01/04/2014)

⁴³³ Kılıç, Seyfi, Türk Dış Politikasında Suyun Değişen Konumu

Hudutlarını Teşkil Eyleyen Nehir, Çay ve Dere Sularından İstifadeye Dair Mukavelename ile Serdarabat Barajının İnşasına Dair Müzeyyel Protokol” uyarınca taraflar sınır oluşturan nehir, çay ve dere sularından miktar olarak yarı yarıya faydalanacaktır.⁴³⁴ Bu dönemde yapılan diğer antlaşmalar da kapsamlı olarak incelendiğinde, sınıraşan suların kullanıma ilişkin kıyıdaş devletler arasında sorun yaşanmamaktadır. Bazı antlaşmalar faydalanmaya ilişkin hükümler ihtiva etse de genel olarak Dünya Savaşları’nın etkisiyle değişen sınırların tespiti hususunda antlaşmalar akdedilmiştir. Ülkemizin bulunduğu coğrafyanın aksine kuzey ülkelerinde ise bu dönemde kullanıma ilişkin sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkeler sanayi devrimi ve sonrasındaki süreçte sınıraşan sular üzerinde kapsamlı projeler geliştirmişlerdir. Bu durumda kıyıdaş taraflar arasında sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Ülkemizin sınıraşan sulara yönelik olarak projelere başlaması ise 20. Yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. Bu süreçte ülkemiz ile kıyıdaş taraflar arasında sorunlar yaşanmaya başlamıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında Türk dış politikasında sınıraşan sular sorunu daha çok Dicle-Fırat havzasında başlatılan projelerle ortaya çıkmıştır.⁴³⁵ 1965 yılında Fırat nehri üzerinde Keban barajının inşaatına başlanması ile birlikte aşağı kıyıdaşlar olan Suriye ve Irak’tan itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bu süreçte Suriye ve Irak’ın itirazlarının temel gerekçesi Fırat nehrinin miktar ve kalitesinin Türkiye’nin inşa ettiği barajlar nedeniyle bozulması iddiasına dayandırırmaktadır. Aynı dönem içinde üç kıyıdaş devlet arasında Ortak Teknik Komite yolu ile bir takım görüşmeler yapıldıysa da tüm tarafları tatmin edecek bir sonuç elde edilememiştir. Yine Fırat nehri üzerinde Karakaya barajının inşasının başlaması ile birlikte Suriye ve Irak itirazlarını tekrarlamıştır. Bu dönemde havzadaki sorunlar giderek uluslararası bir boyuta taşınmış ve havza dışı müdahaleler görülmeye başlanmıştır. Türkiye’nin Keban⁴³⁶ ve Karakaya⁴³⁷ barajları inşaatında uluslararası kuruluşlardan krediler aşağı

---

⁴³⁴ Bir, s.129

⁴³⁵ Öztürk, Ahmet, Türkiye’nin Dış Politikası ve Sınıraşan Sular, Çakmak, Cenap- Doğan, Nejat- Öztürk, Ahmet, Uluslararası İlişkilerde Güncel konular ve Türkiye, Eskişehir-2012, s.315-340, s.326

⁴³⁶ Irak ve Suriye, Türkiye’nin Keban Barajı inşaatı için yaptığı kredi antlaşmalarının öteki tarafların nezdinde de bu yönde girişimlerde bulduktan ve Türkiye’ye sağlanacak kredinin, suyun aşağıya bırakılması konusunda elde edilecek bir program karşılığında gerçekleşmesini istedikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, Türkiye ile ABD’nin yardım kuruluşu Uluslararası Kalkınma Örgütü (AID) arasında 1966 yılında imzalanan 40 milyon dolarlık kredi antlaşmasının girişi böyle bir koşulu içermektedir. Detaylı bilgi için bkz. Dalar, s.148

kıyıdaşlar ile görüşme ve belli miktar su bırakma şartlarına bağlanmıştır. Bu ön koşullar Türkiye'nin günümüze kadar gelen havza dışı müdahalelere soğuk yaklaşması politikasının temel nedeni olmuştur.⁴³⁸ Bu dönemde Türkiye diğer sınıraşan sulara ilişkin de kıyıdaş devletlerle görüşmelerde bulunmuş ve antlaşmalar imzalanmıştır. Ülkemizin sınıraşan sular politikasında önemli bir yeri olan kıyıdaş taraflar arasında dostane ilişkiler sonucu ortak projeler üretmek gayesinin yansıması olan Arpaçay Barajını görüyoruz. Türkiye ile Sovyetler Birliği 25 Nisan 1963 tarihli "Türk-Sovyet Karma Komisyonunun Arpaçay Üzerinde Müşterek Bir Baraj inşası ile ilgili Toplantı Protololu"dür. Daha sonra, bu konuyla ilgili olarak 26 Ekim 1973 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti Arasında Sınırdaki Arpaçay (Ahuryan) Nehrinde Baraj inşası ve Baraj Gölünün Teşekkülü Konusunda işbirliğine Dair Antlaşma " imzalanmıştır. Her iki metine bakıldığında Arpaçay baraj antlaşması, baraj tesis edildikten sonra, barajda düzenlenen sular ile Aras'tan gelen sulardan, her iki tarafın hisselerine düşen suyu, doğrudan doğruya rezervuardan çekebileceği gibi sınır oluşturan Arpaçay ve Aras akarsularının herhangi bir sınır bölgesinden de çekebileceğini öngörmekte ve o yıl içerisinde hisseline düşen suyu kullanmayan tarafın müteakip yıllarda hak iddiasında bulunamayacağı hükümlerini ihtiva etmektedir.⁴³⁹ Ayrıca söz konusu baraj ortak işletmede olup, taraflar baraj sularından eşit olarak faydalanmaktadırlar.⁴⁴⁰ Görüleceği üzere Türkiye kıyıdaş taraflar arasında su sorunu her dönemde barışçıl yollarla çözme taraftarı olmuştur.

Öte yandan, 20. Yüzyılın ikinci yarısının önemli bir bölümünü kapsayan 'Soğuk Savaş' Türkiye'nin komşularıyla olan bölgesel ve ikili siyasi ilişkilerini belirlerken sınıraşan su politikalarını da doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde Suriye, Irak ve Bulgaristan'la Asi, Fırat-Dicle ve Meriç havzalarında kapsamlı sınıraşan su

---

⁴³⁷ 1974 yılında başlayıp 1987 yılında tamamlanan Karakaya Barajı'nın inşaatının finansmanında da, Keban Barajı'nda yaşanan sorunlar tekrar etmiştir. Dünya Bankası krediye ilişkin ön koşul olarak, Türkiye, Irak ve Suriye arasında Bankanın tespit ettiği ve ana hatlarını belirlediği bir model üzerinde müzakerelere başlanmasını önermiştir. Detaylı bilgi için bkz, Dursun, s.106

⁴³⁸ Kılıç, Seyfi, Türk Dış Politikasında Suyun Değişen Konumu

⁴³⁹ Cirit,s.41

⁴⁴⁰ Aktaş, s.262

işbirliğinin kurulamamasında Soğuk Savaşın ikili ve bölgesel ilişkiler üzerindeki olumsuz etkisi rol oynamıştır.⁴⁴¹

1980'ler ile birlikte Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP)⁴⁴² hayata geçirmeye başlaması gözlerin yeniden Dicle-Fırat havzasına çevrilmesine yol açmıştır. GAP ile birlikte sulamanın başlaması suyun yıllık toplam miktarında bir azalma yaratacağı için Irak ve Suriye bu defa daha yüksek sesle itirazlarını dile getirmişlerdir. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir, Ülkemiz tarafından inşa edilen barajlar kıyıdaş tarafları taşkınlarından kurtardığı gibi, her iki nehir üzerindeki suların düzenli akışının sağlanmasına (regule edilmesine) katkıda bulunmaktadır. Kıyıdaş devletler bu durumu iddialarını ileri sürerken göz ardı etmektedirler. Türkiye, 5-8 Kasım 1984 yılında gerçekleştirilen, ortak teknik komitenin 5 inci toplantısında "Fırat ve Dicle Havzası'nın Sınır Asan Sularının Eşit ve Gerçekçi Kullanımı için Üç Aşamalı Plan" olarak nitelenen projeyi gündeme getirmiştir.⁴⁴³ Söz konusu plan dikkatle incelendiğinde ülkemiz sınıraşan suların kullanımında hakça, makul ve optimum kullanım esasını benimsediği görülecektir. Türkiye sınıraşan sulara ilişkin olarak hiçbir zaman kendine sınırsız haklar tanıyan bir yaklaşımdan yana olmamıştır. Söz konusu plan kıyıdaş devletler tarafından kabul görmemiştir.

Soğuk savaş sonrasında ise, ortaya çıkan Yeni Dünya Düzenin Türkiye dış politikasını da etkilediğini görüyoruz. Türkiye çevresiyle, komşu ülkeleriyle dış politika değişikliğine gitmiş ve sıfır sorun üzerine bir dış politika stratejisi uygulamaya geçmiştir. Türkiye özellikle 21. yüzyıl başlar başlamaz bölgesel ve global etkinliğini artırabilmek için sistem içinde manevra kabiliyetini genişletici esnek ve aktif diplomasiye dayalı bir dış politika uygulamaya başlamıştır. Bu politikanın ilk amacı belirsizlik ve çatışma alanlarını mümkün olduğunca

---

⁴⁴¹ Kibaroglu, Ayşegül, Türk Dış Politikası ve Su, s.51

⁴⁴²Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek bu yörede yaşayan insanların gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgeler arası farklılıkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan son derece kapsamlı bir projedir. GAP'ın, aynı zamanda uluslararası alanda da önemli bir yeri vardır ve bölgesel su sorununun çözümüne katkı sağlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Yavuz, s.106

⁴⁴³Üç aşamalı plan: 1. Su kaynaklarına ilişkin envanter çalışmalar,2. Toprak kaynaklarına ilişkin envanter çalışmaları, 3. Su ve toprak kaynaklarının değerlendirilmesi ana başlıklarıyla karşımıza çıkmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Dursun, s.114-115

Türkiye'nin yaşam ve çıkar alanından uzak tutulmasıydı. Bu politika “iyi komşuluk ve karşılıklı ortak çıkar oluşturma” stratejisine dayanmıştır. Bu yaklaşımın içinde sınıraşan suların da var olması gerekiyordu. Özellikle Ortadoğu'daki komşularımız için Dicle ve Fırat suları sıfır sorun politikası doğrultusunda daha aktif bir hidropolitika ile kullanılmıştır.⁴⁴⁴ Bu dönemde ayrıca, su kaynaklarını geliştirmek ve artan nüfusunun kentsel su ihtiyacını karşılamakta zorlanan Afrika ülkelerine dönük yardımlar Türk dış politikasının yeni konuları arasına girmiş bulunmaktadır. DSİ'nin teknik desteği ile Etiyopya, Sudan, Burkina Faso ve Nijer'de su kuyuları açılmıştır.⁴⁴⁵ Öte yandan Avrupa Birliği'ne adaylık ve uyum sürecinin başladığı 2000'li yılların başlangıcından bu yana su kaynaklarını kullanma ve koruma dengesini gözeterek yasal ve uygulamaya yönelik girişimler gerçekleştirmiş, bu hususlar sınıraşan su politikalarının biçimlendirilmesine katkılarda bulunmuştur. Nitekim 2009 yılında Suriye ve Irak'la Fırat, Dicle ve Asi nehir havzalarındaki su kaynaklarının kullanımı, geliştirilmesi ve korunmasıyla ilgili imzalanan mutabakat zabitlerinde Türkiye'nin, AB ile ilişkiler çerçevesinde, geliştirdiği yeni yaklaşımlar önemli rol oynamıştır.⁴⁴⁶ Bu mutabakat metinlerinde kullanılan: “havza düzeyinde su kaynaklarının yönetimi,” “emiyon standartlarının oluşturulması ve çevresel kalite standartlarına geçiş,” “kirleten öder,” ve “maliyet geri dönüşünün sağlanması,” gibi kavramlar AB su politikalarının oluşturulmasında, özellikle de AB su kaynakları yönetiminin başlıca yasal belgesi olarak nitelenen AB Su Çerçeve Direktifinin içerdiği kavram ve terminolojiyi yansıtmaktadır.⁴⁴⁷

Türkiye'nin günümüze değin izlediği politikalar değerlendirildiğinde; Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarından bu yana, Türkiye, sınıraşan su havzalarında komşularıyla diplomasi ve uluslararası hukukun araçlarını kullanarak, müzakereler yürütme, antlaşmalar yapma ve geçici veya sürekli teknik komiteler gibi kurumsal yapılar oluşturma gibi dış politika çıktıları üretmiştir. Soğuk Savaş döneminde “düşman” kampta yer alan Ermenistan'la Arpaçay üzerinde inşa edilen ortak baraj, Suriye ile imzalanan Fırat nehrinden su paylaşımını (geçici) olarak belirleyen 1987

---

⁴⁴⁴Yıldız, Dursun -Röportaj: Maden, Tuğba Evrim, Kılıç, Seyfi, Ortadoğu Analiz, C.3, S. 26, Şubat 2011 , s.82-90, s.82-84

⁴⁴⁵ Kılıç, Seyfi, Türk Dış Politikasında Suyun Değişen Konumu

⁴⁴⁶ Kibaroglu, Ayşegül, Fırat-Dicle Havzası Sınıraşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği için Fırsatlar ve Tehditler, Orta Doğu Analiz, C. 4, S. 4, , Temmuz 2011, s.70-82, s.77-80

⁴⁴⁷ Kibaroglu, Türk Dış Politikası ve Su, s.54

Protokolü ve Bulgaristan'la imzalanan bir dizi anlaşma ve protokoller, Türkiye'nin farklı siyasi kamplarda yer aldığı komşularıyla bile sınıraşan su konusunda uyuşmazlıklarını ele alırken, uluslararası teamül hukukunun ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın (Antlaşması) öngördüğü biçimde barışçıl yollardan çözüm yöntemlerini tercih ettiğini ortaya koymaktadır.⁴⁴⁸

Türkiye'nin sınıraşan sular politikasının tarihsel gelişimi bu alandaki ilkelerin oluşturulmasını etkilemiştir. Ayrıca Türkiye bu alandaki ilkelerini belirlerken günümüz hukuki ve politik yapılanmasını da dikkate almaktadır. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurularak oluşturulan sınıraşan sular politikasının temel ilkeleri aşağıda sıralanmıştır.⁴⁴⁹

1. Her ülke topraklarından doğan veya topraklarında akan sınıraşan sulardan faydalanma hakkına sahiptir. Ancak bunu yaparken aşağı kıyıdaş ülkelere önemli zarar vermeme ilkesi esastır.

2. Sınıraşan sular kıyıdaş ülkeler arasında anlaşmazlıktan ziyade, bir işbirliği unsurudur.

3. Sınıraşan sular hakça, makul ve optimum biçimde kullanılmalıdır.

4. Suyun yararlarının paylaşılması hedeflenmelidir.

5. Sınıraşan sularla ilgili meselelere kıyıdaş ülkeler arasında çözüm aranmalı, üçüncü tarafların arabuluculuk girişimleri desteklenmemelidir.

6. Suların tahsisi ve kullanımında tabii hidrolojik ve meteorolojik şartlar dikkate alınmalıdır. Bu durum kuraklığın yaratacağı risklerin bütün kıyıdaş ülkelere paylaşılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, kesin rakamlar veya miktarlar üzerinden su paylaşımı söz konusu olamaz.

7. Türkiye komşularıyla hidro-elektrik santrali, baraj ve diğer su altyapıları, sulama sistemleri ve içme suyu tesisleri alanında edindiği deneyimleri, teknoloji ve insan kaynakları potansiyelini paylaşmaya hazırdır.

---

⁴⁴⁸ Kibaroglu, Türk Dış Politikası ve Su, s.51

⁴⁴⁹ Havza Yönetimi ve Su Bilgi Sistemi Çalışma Grubu Raporu, Ormanlık ve Su Şurası 21-23 Mart 2013, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara, 2013, s.33-34.; Türkiye'nin Sınır Aşan Sular Politikasının Ana Hatları

8. Dicle ve Fırat Nehirlerinin sularıyla ilgili olarak, “iki nehir tek havza” yaklaşımı Türkiye için vazgeçilmezdir. Bu bağlamda iki nehrin toplam su potansiyelinin kıyıdaş üç ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

9. Ülkemiz Dicle ve Fırat suları konusunu bütün boyutlarıyla görüşmeye hazırdır. Bu çerçevede bir iyi niyet gösterisi olarak talep edilen bilgi ve veriler diğer kıyıdaş ülkelere iletilmektedir. Ancak veri ve bilgi değişiminin havza bazında karşılıklı olması gerekmektedir.

10. Dicle ve Fırat Nehirlerinin sularının bütün kıyıdaş ülkelere etkin bir biçimde kullanımı önem taşımaktadır. Bu kapsamda aşağı kıyıdaş ülkelerin de suyu etkin bir biçimde kullanmaları, su tasarrufu için yeni sulama sistemlerini devreye sokmaları ve suyun kirlenmesini önlemek suretiyle kendilerine düşeni yapmaları gerekmektedir.

SONUÇ

Sınıraşan sulara ilişkin hukukun gelişimini iki aşamaya ayırabiliriz. İlk aşama Sanayi devrimi öncesi dönemdir. Bu dönemde ülkeler arasında ilişkiler ulaşım amaçlı kullanım çerçevesinde gelişme göstermiştir. Bu minvalde, ülkeler arasında öne çıkan sorunlar da genellikle ulaşım amaçlı kullanımlara ilişkin olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte sınıraşan sulara ilişkin farklı kullanımlar devletler arasında sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu kullanımlar suların öncelikle miktar bakımından etkilenmesine yol açmış ve ülkeler arasında bu hususta ihtilaflar yaşanmıştır. Sınıraşan sulara ilişkin bu dönemde yapılan hukuki çalışmalar devletlerin miktar bakımından kullanımlarında bir sınırlamaya tabi olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise sınıraşan sulara ilişkin kullanımların giderek artmasıyla, suların kalite bakımından da etkilenmesi durumu hasıl olmuş ve devletler açısından sorun teşkil etmeye başlamıştır. Günümüzde bu alana ilişkin uluslararası hukukun uğraş alanları içerisine su kaynaklarını hem miktar hem de kalite bakımından koruyucu düzenlemeler girmektedir.

Çalışmamız kapsamında sınıraşan sulara ilişkin kullanılan kavramlar öncelikle ele alınmıştır. Bu kavramlardan ortak sular, ulusal-uluslararası akarsu, uluslararası su yolları, paylaşılan doğal kaynak, uluslararası sular sistemi, uluslararası akarsu havzası ve sınıraşan-sınır oluşturan sular kavramları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Sınıraşan sulara ilişkin kullanılan kavramlar dönemsel olarak farklılıklar arz etmektedir. Hukuki metinlerin yorumu bakımından kullanılan kavramlar son derece önemlidir. Bu durum gerek ulusal gerekse uluslararası hukuk bakımından geçerlidir. İç hukukta kanun, tüzük, yönetmelik gibi metinlerde, metnin uygulanmasında tartışmaya yol açmamak için tanımlar maddesi ihtiva ederler. Aynı maksatla, uluslararası sözleşmelerde de tanımlar maddesi bulunmaktadır. Uygulamada ve metnin yorumunda tanımlar kısmı son derece önemlidir. Bu alana ilişkin uluslararası sözleşmelerde ve devletler arasında yapılan ikili veya çok taraflı antlaşmalarda birbirinden farklı kavramlar kullanılmıştır. Bu hususta genel bir mutabakat sağlanamamıştır. Kanımızca bu alana ilişkin olarak sınıraşan sular kavramının kullanılması yerinde olacaktır. Bu kavram teknik ve hukuki açıdan genel bir çerçeve çizme yeteneğine haizdir.

Sınıraşan sulara ilişkin kullanımların sorun teşkil etmeye başlamasıyla birlikte devletlerin bu kullanımlarda yetkilerinin kapsamı tartışılmaya başlamış ve bu alanda çeşitli doktrinler üretilmiştir. Mutlak egemenlik, doğal durumun bütünlüğü, ön kullanımın üstünlüğü ve hakça, makul ve optimum kullanım gibi doktrinler tarihsel süreç içinde ileri sürülmüştür. Bu doktrinler sınıraşan sulara ilişkin uluslararası hukukun gelişimine katkı sağlamıştır. Günümüzde uluslararası metinlerde çoğunlukla hakça, makul ve optimum kullanım doktrini karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu doktrinler kapsamlı olarak incelendiğinde de, tarafsız nitelik arz etmesi ve kullanımları hakkaniyete uygun olarak tespit etmesi bakımından hakça, makul ve optimum kullanım doktrini uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır.

Sınıraşan sulara ilişkin hukuksal metinler birlikte değerlendirildiğinde sınıraşan sulara ilişkin uluslararası alanda genel kabul görmüş bir belgeden söz edemeyiz. Mevcut hukuksal metinler sınıraşan sulara ilişkin yaşanan bütün sorunlara çözümler bulabilecek hükümler içermemektedir. Ayrıca sınıraşan sular hususunda uluslararası hukukun asli kaynakları arasında yer alan örf-adet hukukuna girebilecek kuralların olup olmadığı hususu da tartışmalıdır. Bu alanda yaşanan ihtilafların fazlalığı genel bir örf-adetin oluşmasına engel teşkil etmektedir. Ülkeler sınıraşan sulara ilişkin ihtilaflarını aralarında yaptıkları ikili veya çok taraflı antlaşmalar vasıtasıyla çözmektedirler. Bu antlaşmalarda da devletlerin aşağı veya yukarı kıyıdaş ülke konumunda olma durumuna göre farklı hükümler bulunmaktadır. Devletler sınıraşan sulara ilişkin olarak aralarında çıkan uyuşmazlıklarda, çıkar durumlarına göre farklı tezler ileri sürmektedir. Bu minvalde, devletlerin bu alana ilişkin ön yargılı yaklaşımı kapsamlı bir uluslararası hukukun oluşmasına mani olmaktadır.

Bununla birlikte, çalışmamız kapsamında ele alınan 1992 tarihli Sınıraşan Su Yollarının, Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi, sınıraşan su kaynaklarının korunması ve ekolojik açıdan duyarlı yönetimi konusunda ulusal ve uluslararası eylemlerin güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Sözleşme’de genel olarak su kaynaklarını koruyucu düzenlemeler yer almaktadır. 1992 Helsinki Sözleşmesi 2003 değişikliğine kadar Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu bölgesi ile sınırlı bir yapıya sahipken, bu tarihten sonra küresel nitelik taşıma gayesine yönelmiştir. 1997 tarihli Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Maksatlarla Kullanımına İlişkin Sözleşme ise su kaynaklarının paylaşımı ve kullanımı üzerinde

durmaktadır. Sınıraşan sulara ilişkin olarak genel bir çerçeve oluşturma gayesi ile yola çıkan bu sözleşme oldukça detaylı düzenlemeler ihtiva etmektedir. Sözleşme, 1997 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmesinin üstünden geçen 17 yılın ardından, 35 inci ülke tarafından onay işlemlerinin tamamlanması ile birlikte 17 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ülkemiz açısından bakıldığında; gerek yürürlükte olan 1992 tarihli Sınıraşan Su Yollarının, Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi gerekse yürürlüğe girecek olan 1997 tarihli Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Maksatlarla Kullanımına İlişkin Sözleşme'nin, Ülkemizi doğrudan etkilemesi söz konusu değildir. Belli bir konuda uluslararası düzenlemelerin olması bu düzenlemelerden doğan kuralların tüm ülkeleri bağlaması anlamına gelmemektedir. Uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan “antlaşmaların sadece taraflarını bağlayacağı ilkesi” göz önüne alındığında, söz konusu Sözleşmelerin hükümlerinin Türkiye'ye karşı ileri sürülmesi mümkün değildir. Ancak 1992 Helsinki Sözleşmesi ve 1997 BM Sözleşmesi'nin hükümlerinin bir uluslararası örf-adet kuralı haline gelme ihtimali de söz konusudur. Doğal olarak bir devletin sürekli bir şekilde bir uluslararası bir teamülü tanımadığını belirterek hareket etmesi söz konusu teamülün ilgili devlete karşı ileri sürülme olanağı ortadan kaldırmaktadır. Ülkemiz söz konusu durumun önüne geçmek için karşı çıktığı hükümlere ilişkin muhalefet şerhini tüm uluslararası platformlarda ileri sürmektedir. Görüleceği üzere uluslararası hukuk kuralları ve uygulamalar değerlendirildiğinde, uluslararası hukukun bugün geldiği aşamada Türkiye'yi rızası hilafına sözleşme hükümlerini uygulamaya zorlayamayacağı aşikârdır. Ancak uluslararası politika bakımından aynı durumdan söz edemeyiz. 1997 tarihli Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra uluslararası platformlarda Türkiye'yi sınıraşan sulardan faydalanma konusunda eleştirmek, bölge ülkeleri ve konuya müdahil olmak isteyen diğer taraflar bakımından daha kolay olacaktır. Söz konusu hükümler zorlayıcı olmasa da sınırlayıcı olma ihtimali taşımaktadırlar. 1992 Helsinki Sözleşmesi ve 1997 BM Sözleşmesine taraf olmamamıza karşın bu sözleşmelere ilişkin olarak yapılacak toplantılara katılmamız ve hem bu toplantılarda hem de diğer uluslararası platformlarda görüşlerimizi beyan etmemiz son derece önemlidir. Sınıraşan sularımıza ilişkin yürüteceğimiz

politikalarda güncel gelişmeleri takip etmemiz ve buna göre politikalarımızı gözden geçirmemiz uluslararası alanda yaşayacağımız sıkıntıları asgari düzeye indirecektir.

Bu alanda ele aldığımız Avrupa Birliği müktesebatında yer alan Su Çerçeve direktifi başta olmak üzere diğer hukuksal metinler sınıraşan sulara ilişkin hususlarda oldukça genel hükümler ihtiva etmekte ve bu alandaki detaylı hususları taraf olduğu uluslararası sözleşmelere bırakmaktadır. Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsünde olan Türkiye açısından, özellikle sınıraşan hususları da içeren AB müktesebatı uyumlaştırılırken hukuksal çerçeve çok iyi çizilmelidir. Sınıraşan sular hususunda son derece dikkatli davranılmalı ve müktesebatın bu alana ilişkin hükümleri Türkiye açısından aleyhte yorumlara yol açamayacak şekilde uygulanmalıdır. Bu noktada sınıraşan su kaynaklarına yönelik daha detaylı bilimsel ve teknik çalışmalar yürütülerek, ülkemiz tezlerinin hem hukuki hem de teknik temellere dayandırılması açısından önem arz etmektedir.

Dicle-Fırat, Asi, Meriç, Çoruh ve Kura-Aras havzası olmak üzere 5 sınıraşan havzaya sahip olan Ülkemizin su potansiyelinin yaklaşık %36'sını bahse konu havzalar sağlamaktadır. Bu durum sınıraşan sularımızın ülkemiz açısından önemini göstermektedir. Söz konusu havzalar bağlamında Ülkemiz Meriç ve Asi de aşağı kıyıdaş ülke konumunda, Dicle-Fırat, Çoruh ve Kura-Aras Havzasında ise yukarı kıyıdaş ülke konumundadır. Ülkemizin yürüteceği politikalarda memba – mansap ilişkilerini gözetmeye devam edilmelidir. Ayrıca ülkemizin su zengini olduğuna dair oluşan yanlış kanı ortadan kaldırılmalı ve komşularıyla olan ilişkilerini uluslararası hukuka uygun olarak yürüttüğü mutlak suretle her platformda vurgulamalıdır. Bu bağlamda Ülkemizin 1980'li yıllarda önerdiği “Üç Aşamalı Plan” günümüz hukuksal metinlerinde karşımıza çıkan hakça, makul ve optimum kullanımın bir yansımasıdır. Ayrıca yine Ülkemiz ile Ermenistan arasında ortak işletilen Arpaçay Barajı kıyıdaş devletlerle ilişkilerimizdeki uzlaşmacı tavrımızın göstergesidir. Görüleceği üzere Ülkemiz sınıraşan sular konusunda hiçbir zaman uluslararası hukukun hilafına girişimlerde bulunmamış, sınıraşan sulara komşularıyla diplomasi ve uluslararası hukukun araçlarını kullanarak, müzakereler yürütme, antlaşmalar yapma ve geçici veya sürekli teknik komiteler gibi kurumsal yapılar oluşturma gibi dış politika çıktıları üretmektedir. Tüm bu durumlarla birlikte yaptığımız ve yapacağımız antlaşmalarda günümüzün önemli sorunları haline gelen iklim değişikliği ve

beraberinde getirdiği hususlar göz önüne alınarak sınıraşan sularımıza ilişkin olarak gerekli düzenlemeleri mevcut ve gelecekte hazırlanacak hukuksal metinlere dahil etmemiz önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Makaleler

Aaron T.Wolf , Conflict and Cooperation Along International Waterways, Water Policy, Vol.1, No.2, 1998

Aaron T.Wolf, Middle East Water Conflicts and Directions for Conflict Resolution, , Washington D. C., International Food Policy Research Institute, March, USA, 1996

Abay, Onur – Baykan, N.Orhan, Büyük Ortadoğu Projesi Su Politikaları (TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi C.2, Ankara 2008, s.459-470)

Acar, Eray, Avrupa Birliği'nin Gap ve Su Sorununa Yaklaşımı Çerçevesinde Fırat ve Dicle Nehirlerinin Yönetimi Üzerine Tartışmalar, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S. 4, Aralık 2006, s.67-104

Aydın , Hakkı, Devletler ve İslam Hukuka Göre Milletlerarası Akarsular, Göller ve Kanallar, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.5, S.2, 2001, s.1-63

Aras, Maruf- Fındık, Satuk Buğra- Sionneau, Philippe , Avrupa Birliği Taşkın Direktifi ve Ülkemizde Taşkın Direktifi Hususunda Yapılan Çalışmalar, 3. Ulusal Taşkın Sempozyumu Bildirisi

Bilen, Özden “AB Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirmesi”, Stratejik Analiz Dergisi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), S. 80, Ankara 2006

Can, Hasan Hüseyin, Türkiye'nin Sınır Aşan Suları, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi C. 12, S. 2, s.62-64

Çetinkaya, Neşe, Sınır Aşan Akiferlerin Kapsamı ve Gelişimi,TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildirileri Kitabı,C.2, 2006, s.640-650, s.641-643

Çoşkun, Aynur Aydın, AARHUS Sözleşmesinin İdare Hukuku Açısından İncelenmesi, İnsan Hakları Yıllığı, C. 23-24, 2001-2002

- Dalar, Mehmet ,Asi Nehri'nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi Ve Geleceği, Ortadoğu Analiz , C. 2, S. 15, Mart 2010, s.106-113
- Erdem, Mete, Kitap İncelemesi Akmandor N., Pazarcı H. Ve Koni H., Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu, MHB Yıl 13 Sayı 1-2, s.50-53
- Fakıoğlu, Salim, Su Hukuku ve Politikası Dairesi Sunum Notları, Kasım 2012
- Göknel, M. Mete, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Su Kaynakları ve Politikalar, Odtülüler Bülteni- Eylül 2006 , s.12-15
- Güneş, Ahmet Mithat, Avrupa Birliği Su Çerçeve Yönergesi ve Türk Su Hukuku, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2, İstanbul 2010,s. 167-191
- Güneş, Ahmet Mithat, Avrupa Birliği Yönergelerinin Doğrudan Etkisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), C. 58, S. 2, Ankara 2009, s. 281-318
- Güneş, Ahmet Mithat, AARHUS Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, S. 1, Ankara 2010
- Günveren, Güzide Burcu, Roma Hukukunda Su Hakları-Çeviri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s.309-312
- Ilgar, Rüştü- Khalef, Salem, Türkiye'nin Sınırşan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açından Bir Bakış, Marmara Coğrafya Dergisi, S. 10, İstanbul Temmuz 2004,s.53-72
- İnan, Yüksel, Sınır Aşan Suların Hukuksal Boyutları, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 49, Ocak-Haziran 1994
- Kaya, İbrahim, AB Su Çerçeve Direktifi, Sınırşan Akarsular ve Türkiye, Karpuzcu, Mehmet- Gürol, Mirat D.- Bayar, Sanem, DSİ Matbaası, Sınırşan Sular ve Türkiye, Şubat 2009
- Kılıç, Seyfi, Sınırşan Sulardan Faydalanmalara İlişkin Temel Yaklaşımlar- Ortadoğu Analiz, C.5, S.53, Mayıs 2013, s.14-22

- Kılıç, Seyfi, Uluslararası Suyollarının Ulaşım–Dışı Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 2012 Değerlendirmesi, Ortadoğu Analiz, C.5, S. 49, Ocak 2013
- Kır, Tayfun- İstanbulluoğlu Hakan Türkiye'nin Su Politikaları -TAF Prev Med Bull 2011; 10(3),s. 327-338,
- Kıbaroğlu, Aysegül, Meriç Nehir Havzası Sınıraşan Su Politikaları, 5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları-Edirne Bildiri Kitabı, 2008, s.1-12
- Kıbaroğlu, Ayşegül, Küresel İklim Değişikliğinin Sınıraşan Su Kaynakları Politikasına Etkileri,TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, C.1, Ankara 2008, s. 347-355
- Kıbaroğlu, Ayşegül, Türk Dış Politikası ve Su, Ortadoğu Analiz, C.5, S.53, Mayıs 2013, s.50-59
- Kıbaroğlu,Aysegül-Axel Klaphake -Annika Kramer -Waltina Scheumann -Alexander Carius Cooperation on Turkey's Transboundary Waters, The German Federal Ministry Of Environment, Nature Conservaiton and Nuclear Safety, Berlin 2005
- Kıbaroğlu, Ayşegül, Fırat-Dicle Havzası Sınıraşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği için Fırsatlar ve Tehditler, Orta Doğu Analiz, C. 4, S. 4, , Temmuz 2011
- Malkaralı, Saadettin, Korkmaz, Mehmet S.- Sezen, Nurullah,- Meriç Nehri Taşkını Ve Taşkınlar İle İlgili Geliştirilen Uluslararası Projeler,5. Dünya Su Forumu Türkiye Bölgesel Su Toplantıları-Edirne Bildiri Kitabı, 2008,s.12-38
- M.A. Salman, The United Nations Watercourses Convention Ten Years Later: Why Has its Entry into Force Proven Difficult?, s.1-15
- Maden, Tuğba Evrim, Sınıraşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu, Ortadoğu Analiz, C.5, S.53, Mayıs 2013, s.23-31
- Öziş, Ünal- Türkman, Ferhat – Baran, Türkay- Özdemir, Yalçın - Dalkılıç, Yıldırım, GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ VE SU SİYASETİ, TÜRKİYE MÜHENDİSLİK HABERLERİ, S.420-421-422 / 2002/4-5-6, s.35-45

- Özis, Ünal - Baran, Türkey - Özdemir, Yalçın, Sınır Asan Asi Havzası Su Potansiyeli ve Yararlanılması, TMMOB Su Politikaları Kongresi, Mart 2006, Ankara, s. 571-581
- Öztürk,Ahmet,Türkiye'nin Dış Politikası ve Sınırşan Sular, Çakmak, Cenap-Doğan,Nejat- Öztürk, Ahmet, Uluslararası İlişkilerde Güncel konular ve Türkiye, Eskişehir-2012, s.315-341
- Patricia Wouters- Sergei Vinogradov (2003), 'Analysing the ECE Water Convention: What Lessons for the Regional Management of Transboundary Water Resources', in Olav Schram Stokke and Øystein B. Thommessen (eds.), Yearbook of International Co-operation on Environment and Development 2003/2004 (London: Earthscan Publications), s. 55–63
- Pazarcı, Hüseyin, “Su Sorununun Hukuksal Boyutları”, Pazarcı, Hüseyin-Akmandor,Neşet-Köni,Hasan, Orta Doğu Ülkelerinde Su Sorunu, Toplumsal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1994
- Pazarcı, Hüseyin, A.T. Su Politikası Çerçeve Yönergesi Ve Uluslar Arası Açından Türkiye'ye Olası Bazı Etkileri, MHB Yıl 25-26, 2005-2006,s.301-314
- Salman L.A. Salman, “The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: Perspectives on International Water Law”, Water Resources Development, C. 23, No. 4, Aralık 2007, s. 625–640
- Saltürk, Metin, Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, S.3, Haziran 2006, s.21-40
- SERT, Mahmut- OPAN, Mücahit, Sınırşan Sularda İşbirliğini Artıracak Koşullar, TMMOB Su Politikaları Kongresi, Ankara 2006, s.550-557
- Tapan, Ruhi, Avrupa Birliği Hukukun Kaynakları, Sayıştay Dergisi, S.32, Ankara 1999, s.89-122
- Ünsal, Veli, Eskiçağda Anadolu Su Kaynakları (Orta ve Doğu Anadolu)Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.28, 2012, s.209-224

ÜSTE, A. Nazmi Uluslararası Politika Ve Türk Dış Politikası Açısından Sınırşan Sularımız, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, C.13, S.1, 1998

Yakış, Yaşar -Röportaj: Maden,Tuğba Evrim- Kılıç ,Seyfi, Ortadoğu Analiz C.3, S. 33, Şubat 2011, s.69-73

Yıldız, Dursun -Röportaj: Maden, Tuğba Evrim, Kılıç, Seyfi, Ortadoğu Analiz, C.3, S. 26, Şubat 2011 , s.82-90

İnternet Kaynakları

Avrupa Birliği Sürecinde Çevre Faslı,
<http://www.abgs.gov.tr/files/SEPB/yayinlarveraporlar/cevrekitap.pdf> (en son erişim:03/04/2014)

AARHUS Convention, <http://www.unece.org/environmental-policy/treaties/public-participation/aarhus-convention.html>, (en son erişim18/04/2014)

Bağış, Ali İhsan, Ortadoğu Su Meselesinde Türkiye Ve Gerçekler,,
<http://www.dunyasugunu.org/gecmis-22-martlar/2004-ortadoguda-su-meselesi-ve-turkiye/> (En son erişim:9 Mayıs 2014)

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE),
<http://did.ormansu.gov.tr/did/AnaSayfa/birimler/uluslararasiKuruluslar.aspx?sflang=tur> (en son erişim: 05/04/2014)

Bozçağa, Özgür- Erzi, İpek- Saatçi, Ahmet Mete, Türkiye ve Sınırşan Sular ,
Türkiye ve Sınırşan Sular: Bir İşbirliği Alanını Çok Boyutlu Düşünmek, 5. Dünya Su Forumu Genel Sekreterliği,
http://vizyon21yy.com/documan/Genel_Konular/Milli%20Guvenlik/Dogal_Kaynaklar_Enerji/Turkiye_ve_Sinir_Asan_Sular.pdf (en son erişim:05/04/2014)

Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes
http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2013/wat/ECE_MP.WAT_41.pdf (en son erişim: 05/02/2014)

Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf (en son erişim:05/04/2014)

Dışışleri Bakanlığı-Avrupa Birliği ile Su Konusu, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-birligi-ile-su-konusu-.tr.mfa> (en son erişim:06/05/2014)

Dışışleri Bakanlığı-Türkiye'nin Sınır Aşan Sular Politikasının Ana Hatları, Dışışleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-sinir-asan-sular-politikasinin-ana-hatlari-.tr.mfa (en son erişim:05/03/2014)

Draft articles on the Law of Transboundary Aquifers
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/8_5_2008.pdf (En son erişim:05/04/2014)

Espoo Convention, http://www.unece.org/env/eia/about/eia_text.html (en son erişim:09/03/2014)

Flood Directive, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007L0060&from=EN>

Hukuk Sözlüğü,
<http://www.duhaime.org/LegalDictionary/S/SicUteraTuoUtAlienamNonLaedas.aspx>
(En son erişim: 20/04/2014)

ILA, "The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers"
http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/helsinki_rules.html (en son erişim : 05/02/2014)

Kaya, İbrahim, uluslararası akarsular ve hukuk,
<http://www.usakgundem.com/yazar/530/uluslararasi-akarsular-ve-hukuk.html>, (en son erişim:05/02/2014)

Kılıç, Seyfi, Aras-Kura Nehri Havzasında Sınıraşan ve Sınır Oluşturan Sulara İlişkin Sorunlar,
<http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4340> (En son erişim: 01/04/2014)

Kılıç, Seyfi, Su Kirliliğinin Sınıraşan Boyutları ve Uluslararası Teamül Hukuku, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4525> (En son erişim:01/04/2014)

Kılıç, Seyfi, Uluslararası Hukuk Derneği'nin Sınıraşan Sular Konusuna İlişkin Yaptığı Çalışmalar, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4004>(en son erişim :01/04/2014)

Kılıç, Seyfi, Uluslararası Hukuk Açısından Mısır ve Nil Sorunu, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4947> (En son erişim:01/04/2014)

Kılıç, Seyfi, Türk Dış Politikasında Suyun Değişen Konumu, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4304>, en son erişim:01/04/2014)

MADEN, TUĞBA EVRİM, Su Savaşı Senaryoları Birgün Gerçekleşebilir mi?, http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=2139 (en son erişim :04/03/2014)

Maden, Tuğba Evrim, Fildişi Sahilleri 1997 BM Çerçeve Sözleşmesini Onaylayan 34. Devlet Oldu, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4958> (En son erişim: 10/03/2014)

Maden, Tuğba Evrim, Avrupa'nın Su Kaynaklarının Korunmasına Yönelik "Blueprint" Planı, <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4507>, (en son erişim:01/04/2014)

Maden, Tuğba Evrim, AB'nin sınıraşan sular mevzuatı ve Türkiye'de uygulaması, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4652> (en son erişim:03/04/2014)

Özbay, Özdemir, AB Taşkın Direktifi ve Meriç Nehri Havzası <http://www.hidropolitikakademi.org/tr/ab-taskin-direktifi-ve-meric-nehri-havzasi.html> (05/08/2014)

Salman, S.M. The United Nations Watercourses Convention Ten Years Later: Why Has its Entry into Force Proven Difficult? Water International, , s.1-15.,

2007,<http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2012/12/UNWatercoursesConventionTenYearsFinal2.pdf>, (en son erişim: 03/02/2014)

Su Hukuku,<http://www.volkanderinbay.com/tarimnet/sukaynaklari.asp?konuno=6> (en son erişim :10/04/2014)

Su Kanunu Tasarısı Taslağı,
http://suyonetimi.ormansu.gov.tr/AnaSayfa/su_kanunu_taslagi.aspx?sflang=tr (en son erişim:25/02/2014)

Suyun Stratejik Dalgaları,
<http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/SuyunStratejikDalgalari.pdf> (en son erişim: 27/01/2014)

Sümer, Vakur, Orta Doğu ve Sınıraşan Sular: İslam Hukuku Ne Diyor,
<http://www.fatihaktuel.com/yorum-analiz-orta-dogu-ve-sinirasan-sular-islam-hukuku-ne-diyor-53176.html> (en son erişim:04/04/2014)

Tacar, Pulat, Atatürk'ümüz" Paneli Türkiye'nin Sınır Aşan Sularla İlgili Sorunları,
<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/ataturkumuz-panelinde-yaptigi-konusma-turkiyenin-sinir-asan-sularla-ilgili-sorunlari> (En Son Erişim :27/01/2014)

The Seoul Rules On International Grounwaters
http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/seoul_rules.html (en son erişim:01/03/2014)

The Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by the Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters,
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-16&chapter=27&lang=en (en son erişim: 05/05/2014)

The Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-5-a&chapter=27&lang=en (en son erişim: 04/05/2014)

The United Nations Today, <http://www.unicankara.org.tr/today/6.html> (en son erişim: 03/05/2014)

Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (en son erişim:05/03/2014)

Uluslararası Hukuk Enstitüsü,

http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Johann_Kaspar_Bluntschli&action=edit&redlink=1 (En son erişim :03/04/2014)

UNECE Water Convention

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-5&chapter=27&lang=en (en son erişim:05/05/2014)

United Nations Treaty Collection,

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVIII12&chapter=27&lang=en (En son erişim: 05/06/2014)

Utilisation of Non-maritime International Waters, Session of Salzburg – 1961,

http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/1961_salz_01_en.pdf (En son erişim: 15/01/2014)

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi(VAHS),

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/Viyana_69.pdf (en son erişim:05/04/2014)

Water Framework Directive, <http://eur-lex.europa.eu/legal>

[content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060) (En son erişim:04/03/2014)

Yakış, Yaşar, Sınırtaşın Suların Hukuki Rejimi, Dış Politikası Dergisi , Cilt 6, Sayı:

1, Ankara, 1995 , <http://www.yasaryakis.com.tr/TR/belge/1-413/bsinirasan-sularin-hukuki-rejimib-idis-politika-dergisi-.html> (en son erişim:02/02/2014)

20 years unece water convention, <http://www.icpdr.org/main/20-years-unece-water-convention> (en son erişim :08/03/2014)

Kitaplar

Akmandor, Neşet, ‘Su Sorununun Fiziksel Boyutları’, Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu, TESAV, Ankara 1994

- Aktaş Acabey, Münevver, Sınraşan Sular: Hukuki Rejim, Dicle-Fırat ve Türkiye'nin Diğer Sınraşan Suları, Beta Yayınları, İstanbul 2006
- Bilen, Özden, Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye, TESAV Yayınları, Ankara 2000
- Bilen, Özden, Türkiye'nin Su Gündemi: Su Yönetimi ve AB Su Politikaları, DSİ İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Ankara 2009
- Bozkurt, Enver- Özcan, Mehmet - Köktaş, Arif, Avrupa Birliği Hukuku, Ankara 2008
- BURAK, Selmin, Su Gündemi, Su Kaynakları, Yönetimi, Sınır Asan Sular, Beta, İstanbul 2009
- Bir, Mustafa, Akarsulardan Faydalanma ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuku İlgilendiren Akarsuları (Yayınlanmamış Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1986
- Budak, Sevim, Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası, Büke Yayınları, İstanbul 2000
- Çakmak, Cenap, Uluslararası Hukuk, Ekin Yayınevi, Ankara 2014
- Çelebi, Onur, Türkiye'nin Suriye ve Irak İle Olan İlişkilerinde Sınraşan Suların Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, 2009
- Çelik, Soner, Sınraşan Sular Kapsamında Dicle ve Fırat Nehirlerinin Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara 2013
- Cirit, Hakan, Sınraşan Sular ve Türkiye, Dicle Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007
- Dalar, Mehmet, Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Nehirler Ve Fırat-Dicle Nehirlerinin Hukuksal Statüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa 2004
- Demir, Abdullah, Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sınraşan Sular Sorunu Çerçevesinde Türkiye'nin Su Politikası (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Mayıs 2006

- Durmazuçar, Vedat, Ortadoğu'da Suyun Artan Stratejik Değeri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003
- Dursun, Abdulkadir, Sınıraşan Sular Fırat ve Dicle Nehirleri'nin, Türkiye, Suriye Ve Irak İlişkileri Üzerine Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2006
- HIZLI, Şerif, Türkiye'nin Sınıraşan Suları ve Bu Suların Kullanımı İle İlgili Politikaları (Uzmanlık Tezi), Haziran 2011
- Höbek, Tufan Türk Hukukunda Antlaşmaların Yapılması Ve Yargısal Denetim (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çankaya Üniversitesi, Ankara
- Kapan, İsmail, Türkiye İle Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı Ve Türkiye'nin Çözüm İçin Sunduğu "Üç Aşamalı Plan"ın Su Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006
- Kapan, İsmail, Dünyayı Su Savaşları mı Bekliyor?: Suyun Stratejik Dalgaları, Babialî Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2007
- Kesik, Ünal, Ortadoğu'da Su Sorunu ve Türkiye'nin Sınıraşan Suları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu 2009
- Konuralp, Pamukçu, Su Politikası, Bağlam Yayınları, İstanbul 2000
- Maden, Tuğba Evrim , Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Meriç Nehri Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı
- McCaffrey, Stephen, Water Scarcity: Institutional and Legal Responses, The Scarcity of Water Emerging Legal and Policy Responses, Ed. Edward H.P.Brans, Esther J. De Haan, Andre Nolkaemper and Jan Rinzema, London 1997
- McCaffrey, Stephen C., The law of international watercourses , Oxford ; New York : Oxford University Press, 2007
- Mengiler, Özgür, Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü, Platin Yayınları, Ankara 2005

- Meredith A. Giordano and Aaron T.Wolf, "The World's Freshwater Agreements: Historical Developments and Future Opportunities ", Atlas of International Freshwater Agreements, New York, UNEP, 2002
- Öngör, Sami, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1980
- Özkan, Işıl, Avrupa Birliği Kamu Hukuku, Ankara 2011
- Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Ankara 2003
- Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, 3. Baskı, Ankara 2005
- Sar, Cem, Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı, Ankara, 1970
- Somuncuoğlu, Ecehan, Orta Doğu'da Su Meseleleri ve Türkiye (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 2007
- Şimşek, Tacettin, Sınırtaşın Suların Hakça ve Makul Kullanımı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 1997
- Su ve DSİ (Hizmetlerle Dolu 60 Yıl), Ankara 2014
- Tahiroğlu, Bülent, Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları, İstanbul 1981
- Tiryaki, Orhan, Sınırtaşın Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu: 21 nci Yüzyılın Gündemi: Su, Cem Ofset Matbaacılık, 2003
- Tiryaki, Mutullah, Sınırtaşın Sular ve Fırat ve Dicle Nehirlerinin Durumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 2008
- Toklu, Vefa, Su Sorunu Uluslar arası Hukuk ve Türkiye, Turhan Kitabevi, Ankara 1999
- Toluner, Sevin, Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, Beta Yayınları, 2004
- Turgut, Nükhet, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2001
- Ünal Şeref, Uluslararası Hukuk, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2005
- Yavuz, Mustafa Yahya, Cumhuriyet Döneminde Türkiye, Irak ve Suriye Arasındaki Sınırtaşın Suların Yönetimi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya 2009

Yılmaz,Ejder, Hukuk Sözlüğü,Yetkin Yayınları, Ankara 2003

Zehir, Cemal, Türkiye ve Ortadoğu'da Su Meselesi, Marifet Yayınları, İstanbul 1998

Raporlar

9-10 Haziran 2014 tarihinde Londra'da Chatman House ve ESCWA tarafından gerçekleştirilen toplantıya ilişkin Dışişleri Bakanlığı Toplantı Raporu

Havza Yönetimi ve Su Bilgi Sistemi Çalışma Grubu Raporu, Ormanlık ve Su Şurası 21-23 Mart 2013, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara, 2013, s.33-34.; Türkiye'nin Sınır Aşan Sular Politikasının Ana Hatları

Kılıç, Seyfi, Sınır aşan Akiferler Hukuku Taslak Maddeleri Üzerine Bir Değerlendirme, ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor, No: 12, Şubat 2012, s.1-16

Kimence,Taner, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Sınır Aşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi (Helsinki Sözleşmesi) 6. Taraflar Toplantısı Görev Raporu

Tuğaç, Çiğdem, Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Sınır aşan Sular, Orsam Su Araştırmaları Programı Rapor No: 19, Mayıs 2013

UN-Water, Water Security and the Global Water Agenda, United Nations University, Canada, 2013,

UNESCO, Water, A Shared Responsibility: The United Nations World Development Report II, Paris, Berghahn Books, 2006